

ΠΟΙΝΙΚΟΔΟΓΜΑΤΙΚΗ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΚΑΙ
ΔΙΚΑΙΟΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΚΟΥ
ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ

«Ιδεολογία της βίας ή βία της ιδεολογίας»

Law 3251/2004 introduced the terrorist crime, as well as the terrorist organization, to the corps of Greek Penal Code. Already, the Council of European Union had voted frame – law 475/2002 against terrorist crimes and relevant organizations. The main issue of the certain topic, is the critical question if the **single man’s terrorist crime** or the structured group, called **terrorist organization**, fulfill the criteria in order to be examined from the greek penal science and stand before the greek magistrates, as **“political crimes”** or not. Politic criminal uses **various types of common law crimes**, in order to stand against the official state and protest by all means his political opposition to public authorities and governors. Greek Constitution and international Conventions that are signed and confirmed by Hellenic Republic, refer and make provision for **“political crimes or politic criminals”**. So, political crime must be **judged by a jury trial**, while Greek Parliament has the legal ability to give **amnesty** for that type of crimes. Besides, greek or immigrant citizen **can’t be delivered at foreign prosecutive or juridic authorities**, if he is recognized as politic criminal. On the contrary, the opposers view terrorism **as the biggest threat of modern society**. “They are, say, brutal criminals involved

with many dirty business, so the State has one and only choice : to defeat them by all means”. Everyone who tries to justify terrorists **should be restricted. Special investigative techniques and electronic surveillance** are used against suspects and limitate necessarily the fundamental rights of a large number of persons, irrelevant to terrorist crimes or organizations. The words of Greek Constitution though are clear: “Noone can be inprisoned or prosecuted when is proclaiming and fighting for freedom or reservation of democratic state”. The battle against terror is a battle of democracy against fear, poverty and civil rivals. The battle against terror is a battle of humanity against people who easily sacrifice, more or less innocent, human lives just to accomplish their selfish, utopic or evil goals. The battle against terror should be the triumph of **“realistic liberal” approach** of greek penal dogmatique, in order law 3251/2004 be **interpretated contractedly**, within a safe bound that could guarantee **a minimum risk for the fundamental civil rights** of free expression and development of human personality.

I. Εισαγωγή

A. Εγκληματολογικές διαστάσεις του ορισμού της τρομοκρατίας

Η τρομοκρατία είναι μια εμφάνιση **βίαιης ανθρώπινης συμπεριφοράς και πρακτικής**, συλλογικής ή ατομικής, με ψυχολογικές, κοινωνικές και πολιτικές συνιστώσες. Από εγκληματολογική σκοπιά θα μπορούσε να οριστεί, ως ένα σύνολο

εγκληματικών επιχειρήσεων ποικίλου χαρακτήρα και σπουδαιότητας, που σκοπό τους έχουν τον **εκφοβισμό** ενός συγκεκριμένου **πληθυσμού**, προκειμένου να επιτύχουν οι **«αόρατοι» δράστες τους** κάποιον **πολιτικό συμβιβασμό**. Για να πετύχουν το σκοπό τους, τα τρομοκρατικά εγκλήματα πρέπει να γίνουν όσο το δυνατόν **πιο γνωστά** και η τρομοκρατία, απ' όπου κι αν προέρχεται, είναι πρωτίστως μια επιχείρηση που βασίζεται στα μέσα επικοινωνίας. Αφορά σχεδόν πάντοτε τη γνωστοποίηση **σε μια στοχοποιημένη πληθυσμιακή ομάδα** των εγκλημάτων που την απειλούν, όσο εκείνη **δεν υποκύπτει** σε κάποιες πολιτικές διεκδικήσεις και όσο **παραμένει αλληλέγγυα** με τους πολιτικούς εκπροσώπους της. Επιπλέον, αφορά την έκθεση των ιδίων της των πολιτικών σχεδίων **σε άλλα άτομα που ενδιαφέρονται για παρόμοιες διεκδικήσεις** προκειμένου να τα οδηγήσει **σε μία ενεργό αλληλεγγύη**, πράγμα πολύ πιθανό, καθώς η τρομοκρατία με τα δραστικά και εντυπωσιακά «χτυπήματά» της θα έχει ήδη επιτύχει να εξασφαλίσει κάποιες παραχωρήσεις από τους εχθρούς της¹.

Οι παραπάνω σκέψεις ορίζουν ένα περίγραμμα για την κοινωνιολογική, εγκληματολογική, αλλά και την ποινική μεταχείριση της τρομοκρατίας. Ένας βασικός τρόπος **θεωρητικής διάκρισης** ανάμεσα στις πολλές απόπειρες που έγιναν και γίνονται για να οριστεί η τρομοκρατία, είναι εκείνος που προσπαθεί να ταξινομήσει τις απόπειρες αυτές **ανάλογα με το νομικό και ουσιαστικό περιεχόμενο που προσδίδουν στην έννοιά της**. Τριών ειδών περιεχόμενα φαίνονται ως επικρατέστερα: η

¹ Για τις σκέψεις αυτές βλ. Michel Bounan «Η λογική της τρομοκρατίας», Άγρα σελ. 7 επ.

τρομοκρατία ως έγκλημα, η τρομοκρατία ως μορφή πολιτικής σύγκρουσης, η τρομοκρατία ως απλή ή τυχαία χρήση βίας.

α) Η τρομοκρατία ως έγκλημα

Η κατεξοχήν προσέγγιση του φαινομένου της τρομοκρατίας ως συνόλου πράξεων που εμπεριέχουν βία ή ως χρήσης πράξεων που προκαλούν τρόμο – ακόμη και στην περίπτωση που πρόκειται για πράξεις πολιτικής αντιπαράθεσης με το κράτος, για δράση ομάδων που διατυπώνουν κοινωνικής φύσης αιτήματα, για πράξεις απελευθερωτικών κινημάτων ή κινημάτων που ζητούν ανεξαρτησία – και έχουν ως αποτέλεσμα τον τραυματισμό ή το θάνατο προσώπων, τη φθορά ή την καταστροφή περιουσίας ή εγκαταστάσεων, υποστηρίζεται κυρίως από τη μερίδα των μελετητών που εξισώνει την τρομοκρατία με το κοινό έγκλημα.

β) Η τρομοκρατία ως μέσο πολιτικής σύγκρουσης

Αρκετοί ακαδημαϊκοί – και όχι μόνο – έχουν ορίσει την τρομοκρατία, ως «**χρήση βίας για πολιτικούς σκοπούς**» έχοντας προσδιορίσει κατ' αυτήν την έννοια μία άλλη πλατφόρμα συζήτησης σε σχέση με την προηγούμενη. Η αντίληψη αυτή όμως δεν έχει κατορθώσει να αναχθεί συμπυκνούμενη, σε κύριο και τελικό ορισμό, καθώς περιλαμβάνει στο πλαίσιο της πολιτικές επαναστάσεις, λαικές εξεγέρσεις, στρατιωτικές δικτατορίες, εμφύλιες συρράξεις ή θρησκευτικές διαμάχες– οι οποίες παρότι εμπεριέχουν τη χρήση βίας δεν θεωρούνται τρομοκρατία – ακριβώς εξαιτίας του γεγονότος ότι παρέχει **πολλαπλές δυνατότητες ερμηνείας και ανάλυσης.**

Σύμφωνα με το σκεπτικό αυτό, η τρομοκρατία είναι κατ' αρχήν πολιτική πράξη, εκπορεύεται από την πολιτική, έχει άμεση σχέση με τα τρέχοντα πολιτικά πράγματα, συνεχίζει να υπάρχει κατ' αντιπαράθεση με την εξουσία και τους τρόπους που αυτή ασκείται, και αποφασίζει την ημερομηνία λήξης της ανάλογα με τις πολιτικές εξελίξεις του πλαισίου μέσα στο οποίο δρα. Η τοποθέτηση της τρομοκρατίας στο πλαίσιο της πολιτικής βίας **αυτομάτως την απομακρύνει από το πλέγμα του κοινού εγκλήματος**. Το γεγονός ότι εφαρμόζει στρατηγικές αποδεικνύει πως δεν σχετίζεται με την τυχαία, άσκοπη βία, αλλά αποτελεί μία μορφή πολιτικής έκφρασης και η διαφοροποίηση αυτή έχει σημασία στο βαθμό που μπορεί να σημαίνει ότι η τρομοκρατία μπορεί να αντιμετωπιστεί με πολιτικά μέσα.

Όμως η πολιτική βία, καθώς με το πέρασμα του χρόνου έχει υποστεί αλλοιώσεις και συχνά **ταυτίζεται με τις πράξεις βίας δίχως πολιτικό περιεχόμενο**, έχει φτάσει στο σημείο πολλές φορές να εμπεριέχεται σ' αυτές ή και να μην διαχωρίζεται καθόλου από αυτές. Αυτές οι μορφές βίας που εμπεριέχουν τρομοκρατία έχουν ονομαστεί **«ασύμμετρος πόλεμος»**, προκειμένου να υποδηλωθεί ότι η βία και η τρομοκρατική δραστηριότητα που χρησιμοποιούνται στη διαδικασία πολιτικών εξελίξεων, μπορεί μεν να έχουν πολιτικές παραμέτρους, εντάσσονται όμως στο πλαίσιο μιας διαφορετικής αντεγκληματικής λογικής και χρήζουν διαφορετικής αντιμετώπισης. Το μείζον θέμα που ανακύπτει είναι κατά πόσο το φαινόμενο της χρήσης τρομοκρατικών ενεργειών, μπορεί να οριστεί με πολιτικά κριτήρια και όχι ενδεχομένως ως ένα αμιγώς

ποινικό ζήτημα. Η ταύτιση αυτών των δύο όψεων της τρομοκρατικής δράσης μπορεί να προσλάβει επικίνδυνες διαστάσεις για τα κινήματα εκείνα που διεξάγουν έναν πολιτικοideολογικό ή εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα.

γ) Η τρομοκρατία ως τυχαία – τυφλή χρήση βίας

Η τρίτη προσέγγιση αντιμετωπίζει την τρομοκρατία **ως τυχαία ή τυφλή χρήση βίας** κατά του πληθυσμού μια χώρας με σκοπό την άσκηση επιρροής επί των πολιτικών εξελίξεων. Η άποψη αυτή δεν θα πρέπει να θεωρείται απόλυτα ακριβής στο μέτρο κατά το οποίο δεν λαμβάνει υπόψη της όλη την πιθανή γκάμα των τρομοκρατικών ενεργειών, όπως είναι για παράδειγμα οι απόπειρες κατά στοχοποιημένων και «προειδοποιημένων» ιδιωτικών ή κρατικών εγκαταστάσεων, καθώς και οι στοχευμένες δολοφονίες. Διάφοροι αναλυτές στην κατηγορία της τρομοκρατίας ως τυχαίας βίας εντάσσουν και τρομοκρατικές δραστηριότητες που έχουν ως στόχο ή αποτέλεσμά τους, **«αθώα θύματα»** επιμένοντας ότι αυτό είναι σημαντικό κριτήριο για τον ορισμό της τρομοκρατίας. Η προσέγγιση του αθώου θύματος έχει αποφέρει σειρά αναλύσεων, οι οποίες συνήθως δεν συμφωνούν μεταξύ τους παρά μόνο στη διαπίστωση πως τρομοκρατία είναι μια πολιτική πράξη, όπου οι δράστες επιδιώκουν να εκφοβίσουν και να δημιουργήσουν αίσθημα ανασφάλειας **στην ομάδα πληθυσμού** από την οποία επιλέγεται ο στόχος. Αυτό όμως σημαίνει ότι ήδη η τρομοκρατική οργάνωση **έχει επιλέξει όχι τυχαία ορισμένη «ομάδα – στόχο»²...**

² Για τις παραπάνω διακρίσεις βλ. Μ. Μπόση «Περί του ορισμού της τρομοκρατίας», Τραυλός, σελ. 127 – 149.

B. Η περίπτωση της λεγόμενης κρατικής τρομοκρατίας

Η ανάλυση του Weber για το ρόλο του κράτους, το οποίο «έχει το μονοπώλιο της νόμιμης χρήσης της φυσικής βίας εντός της επικράτειάς του», προϋποθέτει ότι η ίδια η λογική/δικαιοπολιτική θεμελίωση του κράτους και η δυνατότητα αποτελεσματικής άσκησης της εξουσίας του διέπεται από το δικαίωμα του να κάνει χρήση βίας, χωρίς αυτό να συνεπάγεται αυτομάτως και τη νομιμοποίηση κάθε αυθαιρετής ή παράνομης πράξης βίας. Η χρήση βίας εκ μέρους του κράτους συχνά μπορεί να λάβει μορφές που αντιβαίνουν στην έννοια του δικαίου. Οπωσδήποτε, η ανάγκη του θεσμικά αυτόνομου και ουσιαστικά αυτοδύναμου κράτους, δεν δικαιώνει και την έννοια της χρήσης βίας κατά των πολιτών του. Αποτελεί άλλωστε βασική κατεύθυνση του διεθνούς δικαίου η θεσμική αντιμετώπιση της εκδήλωσης πράξεων βίας από την πλευρά του κράτους, με μια σειρά νομοθετημάτων που διασφαλίζουν τα δικαιώματα του πολίτη απέναντι στην πιθανή απόπειρα του κράτους να τα παραβιάσει. Πάντως αρκετά κράτη προβαίνουν σε χρήση βίας κατά των πολιτών τους δίχως να έχουν υποστεί τις πιέσεις της διεθνούς κοινότητας, η οποία κάνει επιλεκτική χρήση των κανόνων του διεθνούς δικαίου.

Από την άλλη πλευρά, όταν το κράτος αυθαιρετεί κατά των πολιτών του, καταφεύγει χωρίς να μπορεί να κατηγορηθεί ως «τρομοκράτης», στην έναντι όλων δεσμευτική και άμεσα εκτελεστή εθνική νομοθεσία, έστω με την έννοια της χρήσης

μέσων τυπικής νομιμότητας και νομιμοποίησης. Η χρήση της λέξης «τρομοκρατία» συνήθως ακολουθεί τις περιπτώσεις διαφωνούντων πολιτών και όχι τις περιπτώσεις κρατών που αυθαιρετούν κατά των πολιτών τους. Οι πράξεις βίας του κράτους, όσο αδιαφανείς, ομιχλώδεις ή θολές και αν είναι, δεν σημαίνει πως δεν μπορούν να προσλάβουν χαρακτήρα οιονεί πολεμικής πράξης απέναντι σ' ένα κοινωνικό σύνολο που θεωρείται εχθρικό. Σ' έναν εμφύλιο πόλεμο ή σε μία εμφύλια σύγκρουση πιθανόν να χαρακτηριστούν και ως τρομοκρατικές, στο μέτρο που θα αποσκοπούσαν στην τρομοκράτηση του κοινωνικού συνόλου. Δεν είναι λίγες οι φορές βέβαια που η τρομοκρατική δράση του κράτους χαρακτηρίζεται **αναγκαίο κακό για την προάσπιση της εθνικής ασφάλειας**.

Η κρατική βία θεωρείται ιδιαίτερα «ευαίσθητο» θέμα, ώστε να εξετάζεται με διαφορετικά κριτήρια σε σχέση με την κοινωνική τρομοκρατία, η δε χρήση των κρατικών δυνάμεων ασφαλείας και των ειδικών δυνάμεων του στρατού, ακόμη και εντός αλλοδαπών επικρατειών ή εναντίον αλλοδαπών υπηκόων, καλύπτει τις πράξεις βίας **με το μανδύα της νομιμότητας**, ώστε αυτές να αντιμετωπίζονται ως εσωτερικό θέμα και να μην επισύρουν τη διεθνή κατακραυγή. Ακόμη και όταν υπάρξουν διεθνείς διαμαρτυρίες για τις τρομοκρατικές πράξεις ενός κράτους, σπάνια λαμβάνουν διαστάσεις πέραν από μεμονωμένες φωνές διαμαρτυρίας. Πρωτεύοντα ρόλο κατέχουν τόσο η διεθνής θέση της χώρας, όσο και οι επιτυχημένες συμμαχίες που διαθέτει σε επίπεδο εξωτερικών σχέσεων. Σε κάθε περίπτωση, γεγονός είναι πως η κρατική διοικητική και εκτελεστική εξουσία

διαθέτει άπειρους τρόπους και δυνατότητες κατάχρησης όλων των ειδών της βίας, ενώ για τη μη κρατικής προέλευσης βία ισχύει ακριβώς το αντίθετο³.

Γ. Ασφάλεια και ελευθερία

Ενώ η αρχική τουλάχιστον επιδίωξη των οργανωτών και εκτελεστών των τρομοκρατικών ενεργειών ήταν η **ευρεία κοινοποίηση** των διεκδικήσεών τους και η **ευαισθητοποίηση** της κοινής γνώμης σχετικά με τα αιτήματα των αγώνων τους, τα τελευταία χρόνια, στην αυγή του 21ού αιώνα, αφενός η συνεχής άμετρη και αδικαιολόγητη **αιματοχυσία** μεταξύ των αντιπάλων στρατοπέδων και αφετέρου η ψυχολογική πίεση και **ανασφάλεια** που έχει δημιουργηθεί στους τρίτους, τείνουν να μετατρέψουν στα μάτια της κοινής γνώμης την ουσία της τρομοκρατικής ενέργειας από πολιτική πρακτική σε εγκληματική δράση⁴. Φαίνεται, λοιπόν, πως πλέον η τρομοκρατική δραστηριότητα πλήττει δραστικά τόσο τη συνταγματική αξίωση **της πολιτείας** για εσωτερική και εξωτερική ασφάλεια, όσο και το δικαίωμα **των κοινωνών** για ασφαλή διαβίωση σε καθεστώς κοινωνικής ειρήνης και νομιμότητας.

Η προοδευτική επικράτηση στους καταστατικούς χάρτες, και επομένως στην ευρύτερη στοχοθεσία και νομοθετική πρακτική, των περισσότερων ευρωπαϊκών εννόμων τάξεων,

³ Για μια αιρετική αλλά και ενδιαφέρουσα διάδραση μεταξύ κρατικής και κοινωνικής τρομοκρατίας βλ. Gianfranco Sanguinetti «Περί της τρομοκρατίας και του κράτους», Ύψιλον, σελ. 67 επ.

⁴ Γ. Πανούση «Τα έσχατα όρια της εγκληματολογίας, Η περίπτωση της τρομοκρατίας», Αρμ. 1985 σελ. 381 – 382.

μεταξύ των οποίων και της ελληνικής, της αρχής του κοινωνικού κράτους δικαίου⁵, δεν επέφερε απλώς την καθιέρωση κοινωνικών δικαιωμάτων, έναντι των ήδη κατοχυρωμένων ατομικών και πολιτικών, αλλά προκάλεσε και μια ριζικά νέα ανάγνωση και ερμηνεία των παραδοσιακών ελευθεριών. Η σημαντικότερη μετάλλαξη έγκειται στο ότι οι λειτουργίες των ατομικών δικαιωμάτων δεν περιορίζονται πλέον στην αμυντική τους διάσταση (*status negativus*), στην απόκρουση δηλαδή των επεμβάσεων του κράτους στη σφαίρα ελευθερίας που κατοχυρώνουν.

Ιδιαίτερη σημασία αποκτά η θετική τους λειτουργία (*status positivus*), που υποχρεώνει το κράτος να λαμβάνει **συγκεκριμένα μέτρα** για την εξασφάλιση των υλικών προϋποθέσεων εφαρμογής τους, όπως και για την πραγματική υλοποίησή τους. Στα πλαίσια αυτού του κρατικού «καθήκοντος προστασίας», τα δικαιώματα, εκτός από «εξ υποκειμένου», λειτουργούν και ως «δεσμεύσεις αντικειμενικού δικαίου» που υποχρεώνουν τη δημόσια εξουσία **σε λήψη συγκεκριμένων μέτρων εγγύησης και υπεράσπισής τους.** Η **αίσθηση τελικά της ασφάλειας** που υποχρεούται να εξασφαλίζει το κράτος στους πολίτες, ως υποκειμενικό μέγεθος και άρα «υποκείμενο» σε αστάθμητες και μη μετρήσιμες συνθήκες, γίνεται **στην ορθολογική δημοκρατική κοινωνία του κοινωνικού/συμμετοχικού κράτους δικαίου**, νομικά διαγνώσιμη και ενδεχομένως δικαστικά επιδιώξιμη **αξίωση των πολιτών για ασφάλεια**, έναντι προεχόντως του κράτους και των αρμοδίων οργάνων του, όχι όμως λιγότερο και έναντι των κοινωνιών που

⁵ Βλ. Ernst Benda «Το κοινωνικό κράτος δικαίου», Εκδ. Σάκκουλα.

διαθέτουν τέτοια και τόση ισχύ ώστε να περιφρονούν ή να απειλούν διαρκώς την προσδοκία των περισσότερων για κοινωνική ειρήνη και δικαιοσύνη.

Ο όρος «καθήκον προστασίας» είναι δημιούργημα της γερμανικής θεωρίας του δημοσίου δικαίου και δηλώνει τη συνταγματική υποχρέωση του κράτους για λήψη μέτρων **κατά της βλάβης ή της διακινδύνευσης προστατευτέων αγαθών ή σχέσεων** από τρίτους, ιδίως ιδιώτες ή άλλα κράτη. Η δογματική θεμελίωση του καθήκοντος προστασίας συνήθως επιχειρείται να στηριχθεί στην υποχρέωση του κράτους να επιβάλλει καθεστώς κοινωνικής ειρήνης. Μόνον εφόσον τούτο προστατεύει εγγυητικά τα δικαιώματα και έναντι προσβολών τρίτων, μπορεί να αποφευχθεί **η αυτοδικία**, δεδομένου ότι το κράτος είναι ο αποκλειστικός φορέας της νόμιμης βίας.

Σε αντίθεση επομένως με το τυπικό φιλελεύθερο κράτος δικαίου όπου η ασφάλεια ως ατομικό δικαίωμα είχε νόημα μόνον **ως αμυντικό δικαίωμα έναντι του κράτους**, στο κοινωνικό κράτος δικαίου έχει παράλληλα χαρακτήρα **θεσμοποιημένης πραγματικής προστασίας από κινδύνους και μη κρατικής προέλευσης**. Η διάσταση αυτή δεν διαφοροποιείται από την παραδοσιακή μόνο λόγω της θετικής της λειτουργίας, αλλά και επειδή προϋποθέτει **τη λήψη προληπτικών μέτρων** έναντι των πιθανών κινδύνων, είτε για την αποφυγή τους είτε για την εξουδετέρωση των συνεπειών τους.

Συνεπώς παρά το δεδομένο ότι το κράτος είναι πάντα πηγή διακινδύνευσης για τις ελευθερίες, με αποτέλεσμα η ασφάλεια του προσώπου έναντι των αυθαίρετων και παράνομων κρατικών

διώξεων να παραμένει, ως θεμελιώδες συνταγματικό και οικουμενικό δικαίωμα, βασική κατάκτηση του νομικού πολιτισμού, ο πολλαπλασιασμός των ασύμετρων κινδύνων στις μετανεωτερικές κοινωνίες, «κοινωνίες της διακινδύνευσης» για μερικούς, μεταβάλλει ουσιαστικά τους όρους της συζήτησης. Το ζητούμενο πλέον φαίνεται να είναι η ασφάλεια του ανθρώπου – πολίτη από κινδύνους μη κρατικής προέλευσης και ιδίως μετά την 11^η Σεπτεμβρίου 2001, κατά πολλούς την πραγματική αφετηρία του 21^{ου} αιώνα, η προστασία από την τρομοκρατία και εν γένει την οργανωμένη εγκληματικότητα⁶.

Δ. Εκφάνσεις της νομικής έννοιας «ασφάλεια»

Η οριοθέτηση της νομικής έννοιας «ασφάλεια» μπορεί να σταθεί πάνω σε δύο πυλώνες, όπως τους εδραιώνουν το ελληνικό Σύνταγμα και οι διεθνείς συμβάσεις, όσες κατά το άρθρο 28 του Συντάγματος διαθέτουν αυξημένη τυπική ισχύ. Διακρίνεται αφενός η **προσωπική ασφάλεια** ως

- κατοχύρωση του δικαιώματος **της φυσικής ελευθερίας του ανθρώπου** έναντι κυρίως του κράτους, από αυθαίρετες καταδιώξεις, συλλήψεις, φυλακίσεις ή άλλους περιορισμούς της (άρθρ. 5 παρ. 3 σε συνδυασμό με άρθρ. 6 παρ. 1 Συντ. και άρθρ. 5 παρ. 1 εδ. α' ΕΣΔΑ).
- κανονιστική (θεσμική) συνισταμένη **των σημαντικότερων θετικών αξιώσεων του πολίτη**, όσων απορρέουν από το δικαίωμα στη ζωή (άρθρ. 5 παρ. 2 Συντ.), στην ιδιοκτησία

⁶ Για τις παραπάνω σκέψεις βλ. Γ. Κατρούγκαλου «Ελευθερία και ασφάλεια στην κοινωνία της διακινδύνευσης», ΝοΒ 2006 σελ. 360επ.

(άρθρ. 17 παρ. 1 Συντ.), στην οικογενειακή ζωή (άρθρ. 21 παρ. 1 Συντ.), στην υγεία (άρθρ. 21 παρ. 3 Συντ.), αλλά και στην προστασία της ανθρώπινης αξίας (άρθρ. 2 παρ. 1 Συντ.) και το γενικό δικαίωμα ανάπτυξης της προσωπικότητας (άρθρ. 5 παρ. 1 Συντ.). Η διάσταση αυτή της προσωπικής ασφάλειας, **ως ανάπτυξης της προσωπικότητας σε καθεστώς δικαιοκτησίας ασφάλειας και κοινωνικής ειρήνης**, αφορά τόσο την πολιτεία, που υποχρεούται όχι μόνο να μην κωλύει αλλά και να ευνοεί τη διατήρησή της, όσο και τους ιδιώτες τρίτους, καθώς η πολιτεία έχει υποχρέωση να προστατεύει τον πολίτη από καταχρήσεις ατομικών δικαιωμάτων εκ μέρους άλλων πολιτών (άρθρ. 25 παρ. 3 Συντ.), τα δε δικαιώματα του ανθρώπου ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν (άρθρ. 25 παρ. 1 εδ. γ' Συντ.).

Αφ' ετέρου διακρίνεται η **πολιτειακή ασφάλεια**, ως

- εθνική ασφάλεια [εξωτερική ασφάλεια] η οποία αφορά την προστασία **της ανεξαρτησίας και ακεραιότητας** της πολιτείας από κίνδυνο ξένης δύναμης (άρθρ. 19 παρ. 1 και 48 παρ. 1 Συντ. και άρθρ. 8 παρ. 2, 10 παρ. 2 και 11 παρ. 2 της ΕΣΔΑ)
- δημόσια ασφάλεια [εσωτερική ασφάλεια] η οποία αναφέρεται στην προστασία **των θεσμών και των αξιών** της πολιτείας από εσωτερικές πολιτικές μειοψηφίες ή ομάδες που αναπτύσσουν εγκληματικές δραστηριότητες (άρθρ. 11 παρ. 2 Συντ. και άρθρ. 8 παρ. 2, 9 παρ. 2, 10 παρ. 2 και 11 παρ. 2 ΕΣΔΑ)⁷.

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί πως η Ευρωπαϊκή Ένωση στην οποία ανήκει η Ελληνική Δημοκρατία, έχει

⁷ Για τις σχετικές διακρίσεις βλ. Ν. Κουράκη «Ασφάλεια και ελευθερία, τα μεταξύ τους στατικά και δυναμικά όρια», ΝοΒ 2006 σελ. 78επ.

διακηρύξει τόσο με τις ιδρυτικές και παράγωγες συνθήκες της όσο και με τη νέα Αναθεωρητική Συνθήκη της Λισσαβόνας πως συγκροτεί **ενιαίο χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης** (πρώην άρθρ. 61 ΣΕΚ, πρώην άρθρ. 29 ΣΕΕ, νυν άρθρ. 67 Συνθ. Λισ.).

II. Νομικός ορισμός τρομοκρατίας

Η ελληνική έννομη τάξη είχε αποφύγει να καταστρώσει έναν σαφή ορισμό του τρομοκρατικού εγκλήματος, παρ' ότι από τη μεταπολίτευση έως πρόσφατα διάφορα νομοθετήματα είχαν περιλάβει τη λέξη «τρομοκρατία» στα προοίμια ή στα επί μέρους άρθρα τους. Το κενό αυτό ήρθε να καλύψει ο ν. 3251/2004, ο οποίος στο «Δεύτερο μέρος» του με το α. 40, προσέθεσε ένα νέο άρθρο στο έκτο κεφάλαιο του Π.Κ. (Επιβουλή της δημόσιας τάξης) υπό την αρίθμηση 187^A και υπό την επικεφαλίδα «Τρομοκρατικές πράξεις».

Πρέπει να σημειωθεί, πως η μέθοδος που θα ακολουθηθεί ως προς την διερεύνηση των στοιχείων που συγκροτούν τον ορισμό της τρομοκρατίας είναι αντίστροφη, καθώς θα ξεκινήσει από το πλέον πρόσφατο νομοθέτημα και όχι από το προισχύσαν δίκαιο. Η μέθοδος αυτή κρίνεται ως η πλέον πρόσφορη και δογματικά ασφαλής, καθόσον, όπως ήδη ειπώθηκε, μόνο αυτό το νομοθέτημα δίνει σαφή και συγκεκριμένο ορισμό των τρομοκρατικών πράξεων και συνακόλουθα των τρομοκρατικών οργανώσεων.

Στο άρθρ. 187^A του Π.Κ., όπως τέθηκε αρχικά προτού τροποποιηθεί έτι περαιτέρω με το ν. 3875/2010 για τον οποίο θα γίνει λόγος κατωτέρω, ορίζονται οι τρομοκρατικές πράξεις ως εξής :

- Συγκεκριμένα, στην παρ. 1 «Όποιος, με εξαίρεση των περιπτώσεων που ορίζονται στην παράγραφο 8, τελεί ένα ή περισσότερα από τα παρακάτω εγκλήματα :

- α) ανθρωποκτονία με πρόθεση (άρθρ. 299)
- β) βαριά σωματική βλάβη (άρθρ. 310)
- γ) θανατηφόρα βλάβη (άρθρ. 311)
- δ) αρπαγή (άρθρ. 322)
- ε) αρπαγή ανηλίκων (άρθρ. 324)
- στ) διακεκριμένη φθορά ξένης ιδιοκτησίας (άρθρ 382 παρ. 2)
- ζ) εμπρησμό(άρθρ. 264)
- η) εμπρησμό σε δάση (άρθρ. 265)
- θ) πλημμύρα (άρθρ. 268)
- ι) έκρηξη (άρθρ. 270)
- ια) παραβάσεις σχετικές με τις εκρηκτικές ύλες (άρθρ. 272)
- ιβ) κοινώς επικίνδυνη βλάβη (άρθρ. 273)
- ιγ) άρση ασφαλιστικών εγκαταστάσεων (άρθρ. 275)
- ιδ) πρόκληση ναυαγίου (άρθρ. 277)
- ιε) δηλητηρίαση πηγών και τροφίμων (άρθρ. 279)
- ιστ) νοθεία τροφίμων (άρθρ. 281 παρ. 1)
- ιζ) διατάραξη της ασφάλειας των συγκοινωνιών (άρθρ. 290)
- ιη) διατάραξη της ασφάλειας σιδηροδρόμων, πλοίων και αεροσκαφών (άρθρ. 291)
- ιθ) τα προβλεπόμενα στην παράγραφο 1 του άρθρ. 8 του ν.δ. 181/1974 «Περί προστασίας εξ ιοντιζουσών ακτινοβολιών»
- κ) τα προβλεπόμενα στα άρθρα 161, 162,163, 164, 165, 168, 169, 170, 173, 174, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184 και 186 του Κώδικα Αεροπορικού Δικαίου που κυρώθηκε με το ν. 1815/1988
- κα) τα προβλεπόμενα στις παραγράφους 1 και 2 του άρθρ. 15 και στις παρ. 1 και 3 του άρθρ. 17 ν. 2168/1993 «Ρύθμιση θεμάτων

που αφορούν όπλα, πυρομαχικά, εκρηκτικές ύλες, εκρηκτικούς μηχανισμούς και άλλες διατάξεις»

κβ) τα προβλεπόμενα στις παραγράφους 2 και 3 του άρθρ. 4 ν. 2991/2002 «Εφαρμογή σύμβασης απαγόρευσης χρήσης κλιπ χημικών όπλων»

– με τρόπο ή σε έκταση ή υπό συνθήκες που είναι δυνατό να βλάψουν σοβαρά μια χώρα ή έναν διεθνή οργανισμό

– και με σκοπό να εκφοβίσει σοβαρά έναν πληθυσμό,

ή να εξαναγκάσει παρανόμως δημόσια αρχή ή διεθνή οργανισμό να εκτελέσει οποιαδήποτε πράξη ή να απόσχει από αυτήν,

ή να βλάψει σοβαρά ή να καταστρέψει τις θεμελιώδεις συνταγματικές, πολιτικές, οικονομικές δομές μιας χώρας ή ενός διεθνούς οργανισμού».

• Στην παρ. 4 «... όποιος συγκροτεί ή εντάσσεται ως μέλος σε δομημένη και με διαρκή δράση ομάδα από τρία ή περισσότερα πρόσωπα που δρουν από κοινού με σκοπό να τελέσει το έγκλημα της παραγράφου 1 (τρομοκρατική οργάνωση)»

• Και στην παρ. 8 «Δεν συνιστά τρομοκρατική πράξη κατά την έννοια των προηγούμενων παραγράφων του άρθρου αυτού, η τέλεση ενός ή περισσότερων από τα εγκλήματα των προηγούμενων παραγράφων,

αν εκδηλώνεται ως προσπάθεια εγκαθίδρυσης δημοκρατικού πολιτεύματος ή διαφύλαξης ή αποκατάστασης αυτού

ή ως δράση υπέρ της ελευθερίας με την έννοια του άρθρου 5 παράγραφος 2 του Συντάγματος

ή αποσκοπεί στην άσκηση θεμελιώδους ατομικής, πολιτικής ή συνδικαλιστικής ελευθερίας ή άλλου δικαιώματος

προβλεπομένου στο Σύνταγμα ή στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (ν.δ. 53/1974)».

Η παράθεση του ως άνω νομοθετικού ορισμού αναφέρει με σαφήνεια ως πληττόμενο αντικειμενικό μέγεθος μία χώρα ή ένα διεθνή οργανισμό, ως σκοπούμενες δε επενέργειες του τρομοκρατικού εγκλήματος τον εκφοβισμό ενός πληθυσμού, επομένως ενός τμήματος ή όλου του λαού μιας χώρας ή χωρών, τον παράνομο εξαναγκασμό δημόσιας αρχής ή διεθνούς οργανισμού να εκτελέσει οποιαδήποτε πράξη ή να απόσχει απ' αυτήν, επομένως τον εξαναγκασμό κράτους ή υπερκρατικού οργανισμού⁸ σε πράξη ή παράλειψη, καθώς και την βλάβη ή καταστροφή των θεμελιωδών συνταγματικών, πολιτικών, οικονομικών δομών μιας χώρας ή ενός διεθνούς οργανισμού, επομένως της πολιτειακής, πολιτικής και κοινωνικής τάξης μιας χώρας ή ενός διεθνούς οργανισμού. Κατόπιν, λοιπόν, της σαφούς αναφοράς του νομοθέτη σε κατεξοχήν πολιτικά έννομα αγαθά, αγαθά δηλαδή που προεχόντως εγγυώνται την κυριαρχία και ασφάλεια του δημοκρατικού πολιτεύματος, της δημοκρατικής πολιτείας και της κοινωνίας των πολιτών, τα οποία πλήττονται αντικειμενικά ή στοχοποιούνται υποκειμενικά από τον δράστη των τρομοκρατικών εγκλημάτων, χρειάζεται να εξεταστεί πριν από οτιδήποτε άλλο, αν το τρομοκρατικό έγκλημα εντάσσεται ή όχι στην έννοια του πολιτικού εγκλήματος, καθώς και ποιες συνέπειες συνοδεύουν την αποδοχή ή την απόρριψη της ένταξης αυτής.

⁸ Π.χ. ΟΗΕ, ΟΑΣΑ, ΝΑΤΟ ή ΕΕ.

A. Το πολιτικό έγκλημα. Πηγές.

α) Ισχύον και προισχύσαν Σύνταγμα

Το ισχύον Σύνταγμα (1975/1986/2001) περιλαμβάνει τρεις διατάξεις για το πολιτικό έγκλημα.

Στο άρθρο 47 διαλαμβάνει «3. Αμνηστία παρέχεται μόνο για πολιτικά εγκλήματα, με νόμο που ψηφίζεται από την Ολομέλεια της Βουλής με πλειοψηφία των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των βουλευτών. 4. Αμνηστία για κοινά εγκλήματα δεν παρέχεται ούτε με νόμο».

Στο άρθρο 62 στην α' παρ. στο β' εδ. αναφέρεται «Επίσης δεν διώκεται για πολιτικά εγκλήματα βουλευτής της Βουλής που διαλύθηκε, από τη διάλυσή της και έως την ανακήρυξη των βουλευτών της νέας Βουλής».

Τέλος, **στο άρθρο 97** ορίζεται «1. Τα κακουργήματα και τα πολιτικά εγκλήματα δικάζονται από μικτά ορκωτά δικαστήρια που συγκροτούνται από τακτικούς δικαστές και ενόρκους, όπως νόμος ορίζει [...] 2. Κακουργήματα και πολιτικά εγκλήματα που με συντακτικές πράξεις, ψηφίσματα και ειδικούς νόμους έχουν υπαχθεί έως την ισχύ του Συντάγματος στη δικαιοδοσία των εφετειών, εξακολουθούν να δικάζονται από αυτά, εφ' όσον δεν υπαχθούν με νόμο στην αρμοδιότητα των μικτών ορκωτών δικαστηρίων. Με νόμο μπορούν να υπαχθούν στην δικαιοδοσία των ιδίων εφετειών και άλλα κακουργήματα».

Τα άρθρα αυτά δεν μας παρέχουν έναν ορισμό του πολιτικού εγκλήματος. Το ίδιο και η τροποποιηθείσα το 2001

πρώην παράγραφος 3 του άρθρου 7 του Συντάγματος, όπου ανέφερε στο εδάφιο 2 πως «Θανατική ποινή για πολιτικά εγκλήματα δεν επιβάλλεται **εκτός αν είναι σύνθετα**». Είναι προφανές, όμως, πως παρ' ότι η θανατική ποινή ορθώς καταργήθηκε⁹ για κοινά και πολιτικά εγκλήματα πλην των εγκλημάτων των προβλεπομένων στο στρατιωτικό Ποινικό Κώδικα, όσα τελούνται σε καιρό πολέμου, η διάκριση που είχε εισαγάγει ο συνταγματικός νομοθέτης μεταξύ (απλών ή αμιγών) πολιτικών εγκλημάτων και σύνθετων πολιτικών εγκλημάτων είναι ισχυρή και μπορεί με ασφάλεια να ακολουθηθεί από την ποινική επιστήμη και ποινική δογματική για την εξακρίβωση της ένταξης του τρομοκρατικού εγκλήματος στην έννοια του πολιτικού εγκλήματος, αμιγούς ή σύνθετου.

β) Διεθνείς συνθήκες με αυξημένη τυπική ισχύ κατ' άρ. 28 Συντ.

Ο Νόμος 2718/1999 που αφορά την «Κύρωση της Σύμβασης για την έκδοση μεταξύ των κρατών – μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 27^{ης} Σεπτεμβρίου 1996», περιέχει δήλωση της Ελλάδος σχετικά με το άρθρο 5 (πολιτικά εγκλήματα), η οποία αναφέρει πως η Ελληνική Δημοκρατία ερμηνεύει το παρόν άρθρο, με τρόπο που «η ερμηνεία αυτή διασφαλίζει το σεβασμό των προϋποθέσεων του Ελληνικού Συντάγματος, το οποίο **διακρίνει τα πολιτικά εγκλήματα από τα λεγόμενα σύνθετα, για τα οποία δεν προβλέπεται το αυτό καθεστώς, όπως για τα πολιτικά εγκλήματα**».

⁹ Βλ. άρ. 33 παρ. 1 ν. 2172/1993.

Είναι προφανές πως η δήλωση αυτή της Ελλάδος, παρ' ότι έγινε δύο χρόνια πριν από την κατάργηση του μόνου άρθρου στο Σύνταγμα που μιλούσε για σύνθετο πολιτικό έγκλημα, παραμένει ισχυρή¹⁰ καθ' ότι δίνει τον τόνο για το πώς η ελληνική έννομη τάξη και δη η συνταγματική, οφείλει να ερμηνεύει τη νομική έννοια «πολιτικό έγκλημα». Για την ταυτότητα, λοιπόν, του νομικού λόγου και την ασφάλεια δικαίου πρέπει να γίνει δεκτό πως η ελληνική έννομη τάξη δεν διακρίνει μεταξύ σύνθετων και απλών πολιτικών εγκλημάτων μόνο για τις ανάγκες της έκδοσης, αλλά και για τις ανάγκες των εσωτερικών ποινικών διαδικασιών και αποφάσεων.

γ) Κώδικας Ποινικής Δικονομίας

Και ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας αναφέρεται στο πολιτικό έγκλημα.

Στο άρθρο 30 παρ. 2 «Στα πολιτικά εγκλήματα, καθώς και στα εγκλήματα από τα οποία μπορούν να διαταραχθούν οι διεθνείς σχέσεις του κράτους, ο Υπουργός Δικαιοσύνης έχει το δικαίωμα με προηγούμενη σύμφωνη απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου να αναβάλει την έναρξη της ποινικής δίωξης ή να αναστείλει την ποινική δίωξη. Η αναστολή της ποινικής δίωξης μπορεί να γίνει το αργότερο έως την έναρξη της συζήτησης στο ακροατήριο».

Στο άρθρο 109 «Το μικτό ορκωτό δικαστήριο δικάζει σε πρώτο βαθμό α) τα κακουργήματα εκτός από εκείνα που ανήκουν

¹⁰ Και παρά την αντικατάσταση του ν. 2718/1999 με το ν. 3251/2004.

στην αρμοδιότητα των πενταμελών εφετείων (ήδη τριμελών) και β) τα πολιτικά πλημμελήματα».

Και στο άρθρο 438 εδ. γ' «Η έκδοση απαγορεύεται αν πρόκειται για έγκλημα που κατά τους ελληνικούς νόμους χαρακτηρίζεται **πολιτικό**, στρατιωτικό, φορολογικό ή του τύπου ή διώκεται μόνο ύστερα από έγκληση αυτού που αδικήθηκε, ή όταν από τις περιστάσεις προκύπτει ότι **η έκδοση ζητείται για λόγους πολιτικούς**».

B. Θεωρίες για το πολιτικό έγκλημα

Ο μεγάλος απών σε ό,τι αφορά την σαφή οριοθέτηση της νομικής έννοιας του πολιτικού εγκλήματος πρέπει να θεωρηθεί ο Ποινικός Κώδικας. Εκεί όπου θα έπρεπε να έχουν συγκεντρωθεί συστηματικά και διακριτά οι αντίστοιχες αντικειμενικές υποστάσεις των πολιτικών εγκλημάτων, υπάρχει απροσδιοριστία. Αποτελεί καθήκον, λοιπόν, της ποινικής επιστήμης και δογματικής, να ταυτοποιήσει όσες αντικειμενικές υποστάσεις εγκλημάτων πληρούν τα κριτήρια της ένταξής τους στην έννοια «πολιτικό έγκλημα», προσδίδοντας αδιαμφισβήτητη ουσία και σαφές περιεχόμενο στη συνταγματική διάκριση των εγκλημάτων σε κοινά και πολιτικά και παρέχοντας τη δυνατότητα στις συνταγματικές πρόνοιες που θεμελιώνουν το καθεστώς της ειδικής ποινικής μεταχείρισης του πολιτικού εγκλήματος να εφαρμόζονται σύμφωνα με τις αρχές της ασφάλειας δικαίου και της σύμφωνης με το Σύνταγμα ερμηνείας των εκτελεστικών του Συντάγματος ή ειδικών ποινικών νόμων.

Οι θεωρίες για το πολιτικό έγκλημα διακρίνονται σε αντικειμενικές, υποκειμενικές και μικτές θεωρίες, ενώ κατά τις τελευταίες δεκαετίες έχει αναπτυχθεί και η ιδιαίτερη θεωρία του πολιτικού εγκληματία.

α) Αντικειμενική θεωρία

Κατά τις αντικειμενικές θεωρίες, το κριτήριο υπαγωγής εντοπίζεται στην προσβολή ενός εννόμου αγαθού πολιτικής διάστασης. Έτσι, ως πολιτικά ορίζονται τα αδικήματα που προσβάλλουν την εσωτερική και εξωτερική υπόσταση, λειτουργία και ασφάλεια της πολιτείας ή τις αρχές που θεωρούνται θεμελιώδεις για τη συγκρότηση και συνέχειά της. Υπάγονται δηλαδή στα κεφάλαια πρώτο «Προσβολές του Πολιτεύματος», δεύτερο «Προδοσία της χώρας», τρίτο «Εγκλήματα κατά ξένων κρατών», τέταρτο «Εγκλήματα κατά της ελεύθερης άσκησης των πολιτικών δικαιωμάτων», πέμπτο «Προσβολές κατά της πολιτειακής εξουσίας», έκτο «Επιβουλή της δημόσιας τάξης», έβδομο «Επιβουλή της θρησκευτικής ειρήνης» και όγδοο «Εγκλήματα που ανάγονται στην στρατιωτική υπηρεσία και στην υποχρέωση για στράτευση».

Επομένως, συνιστούν **ενδεικτικά** κατά την αντικειμενική θεωρία πολιτικά εγκλήματα

Το άρθρο 135 του πρώτου κεφαλαίου παρ. 2 «Όποιος **συνωμοτεί με άλλον** με σκοπό να εκτελέσουν πράξη από εκείνες που αναφέρονται στο άρθρο 134 (εσχάτη προδοσία) ή **με συνεννοήσεις με ξένη κυβέρνηση** προπαρασκευάζει την εκτέλεση μιας απ' αυτές τις πράξεις, τιμωρείται με κάθειρξη», παρ. 4

«Συνωμοσία υπάρχει όταν δύο ή περισσότεροι συναποφασίσουν να **τελέσουν πράξη εσχάτης προδοσίας** ή αναλάβουν αμοιβαία υποχρέωση να τελέσουν τέτοια πράξη».

Το άρθρο 141 από το δεύτερο κεφάλαιο «Όποιος με πρόθεσή του και με οποιεσδήποτε ενέργειες εκθέτει το ελληνικό κράτος ή σύμμαχό του ή κατοίκους τους σε **κίνδυνο αντιποίνων** ή εκθέτει σε **κίνδυνο διατάραξης τις φιλικές σχέσεις** του ελληνικού κράτους ή συμμάχου του με ξένο κράτος, τιμωρείται με φυλάκιση τριών μηνών μέχρι τριών ετών».

Το άρθρο 155 από το τρίτο κεφάλαιο «Όποιος για να εκδηλώσει μίσος ή περιφρόνηση αφαιρεί, καταστρέφει, παραμορφώνει ή ρυπαίνει **την επίσημη σημαία ή έμβλημα της κυριαρχίας ξένου κράτους** που τελεί σε ειρήνη με την Ελλάδα και είναι αναγνωρισμένο από αυτήν ή διακόπτει ή ηχητικά παρεμποδίζει τη **δημόσια ανάκρουση του εθνικού του ύμνου**, τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι έξι μηνών ή με χρηματική ποινή».

Το άρθρο 157 από το τέταρτο κεφάλαιο «Όποιος δημόσια περιυβρίζει με οποιονδήποτε τρόπο **τη Βουλή** τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών».

Το άρθρο 181 από το πέμπτο κεφάλαιο «Όποιος για να εκδηλώσει μίσος ή περιφρόνηση αφαιρεί, καταστρέφει, παραμορφώνει ή ρυπαίνει **την επίσημη σημαία του κράτους ή έμβλημα της κυριαρχίας του**, τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι δύο ετών».

Το άρθρο 183 του έκτου κεφαλαίου «Όποιος με οποιονδήποτε τρόπο **προκαλεί ή διεγείρει δημόσια σε απείθεια**

κατά των νόμων ή των διαταγμάτων ή εναντίον άλλων νόμιμων διαταγών της αρχής τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι τριών ετών».

Το άρθρο 200 του έβδομου κεφαλαίου «Όποιος κακόβουλα προσπαθεί να εμποδίσει ή με πρόθεση διαταράσσει **μια ανεκτή κατά το πολίτευμα** θρησκευτική συνάθροιση για λατρεία ή τελετή τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι δύο ετών».

Το άρθρο 205 του όγδοου κεφαλαίου «Όποιος φεύγει στην αλλοδαπή **χωρίς άδεια και για να αποφύγει την στράτευση**, καθώς και όποιος βρίσκεται στην αλλοδαπή και δεν προσέρχεται εγκαίρως για να εκπληρώσει τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις, τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι ενός έτους ή με χρηματική ποινή».

Παρατηρείται πως κατά την αντικειμενική θεωρία τα (απλά ή αμιγή) πολιτικά εγκλήματα

α. Έχουν άλλοτε κακουργηματικό και άλλοτε πλημμεληματικό χαρακτήρα

β. Προσβάλλουν ευθέως **θεσμούς και λειτουργίες της πολιτείας** αλλά και προστατευόμενους από εκείνη **δημοσίου δικαίου θεσμούς ή αρχές, όχι όμως ιδιωτικά έννομα αγαθά**

γ. Ενσωματώνουν στην νομοτυπική τους υπόσταση, ειδικά υποκειμενικά στοιχεία τα οποία αναδεικνύουν την εχθρότητα – αντιπαλότητα του πολιτικού εγκληματία προς «κρατικά» ή δημόσια έννομα αγαθά και ευρύτερα προς την άσκηση συγκεκριμένης κρατικής εξουσίας ή λειτουργίας.

Το βασικό και ίσως μοναδικό μειονέκτημα της αντικειμενικής θεωρίας είναι πως το πολιτικό έγκλημα κινδυνεύει κάθε φορά να βρίσκεται στο έλεος **της οποιασδήποτε συστηματικής κατάταξης του ποινικού κώδικα**, αναφορικά με τα

οχτώ κεφάλαια που το περιέχουν. Για παράδειγμα το άρ. 193 ΠΚ που προβλέπει και τιμωρεί «το έγκλημα σε κατάσταση υπαίτιας μέθης», επειδή λόγω άστοχης συστηματικής κατάταξης του ποινικού κώδικα έχει συμπεριληφθεί στα εγκλήματα επιβουλής της δημόσιας τάξης, θα λογίζεται σύμφωνα με την αντικειμενική θεωρία ως πολιτικό.

Κάποιοι συγγραφείς ασκούν αρνητική κριτική στην αντικειμενική θεωρία, αποδίδοντάς της τη μη δυνατότητα διάκρισης ανάμεσα στα αμιγή ή απλά πολιτικά εγκλήματα αφενός και τα σύνθετα αφετέρου. Δεν έχουν δίκιο όμως. Με βάση ακριβώς την αντικειμενική θεωρία διακρίνονται τα πολιτικά έννομα αγαθά και κατά συνέπεια τα αμιγή ή απλά πολιτικά εγκλήματα. Επομένως, όταν τίθενται **ζητήματα συρροής** στο πλαίσιο ενός συνθέτου πολιτικού εγκλήματος, δηλαδή ενός αμιγούς πολιτικού εγκλήματος και ενός κοινού, το αμιγές, που συμβάλλει στον καθορισμό κατά το ήμισυ του σύνθετου πολιτικού εγκλήματος, μπορεί να καθοριστεί με βάση **μόνο** την αντικειμενική θεωρία ή τις παραλλαγές της.

Οι αντικειμενικές θεωρίες, λοιπόν, διαθέτουν το σημαντικό πλεονέκτημα της προβλέψιμης υπαγωγής στην κατηγορία των πολιτικών εγκλημάτων και άρα της ικανοποίησης του αιτήματος για αυξημένη ασφάλεια δικαίου.

Στα πλαίσια της αντικειμενικής θεωρίας αναπτύχθηκε μια στενότερη οριοθέτηση των πολιτικών εννόμων αγαθών που οδήγησε στη λεγόμενη στενή αντικειμενική θεωρία. Σύμφωνα προς αυτήν μόνο τότε κρίνεται το έγκλημα ως πολιτικό όταν η προσβολή της πολιτειακής ασφάλειας κατατείνει **στην άμεση**

μεταβολή ή κατάλυση του πολιτεύματος ή και της ίδιας της ύπαρξης του κράτους. Όμως η τόσο στενή οριοθέτηση περιορίζει υπέρμετρα την πρακτική σημασία της έννοιας του πολιτικού εγκλήματος. Είναι προφανές ότι υπό αυτήν τη στενή αντικειμενική θεώρηση μόνο η ίδια η πράξη της εσχάτης προδοσίας μπορεί να θεωρηθεί πολιτικό έγκλημα¹¹.

β) Υποκειμενική θεωρία

Κατά τις υποκειμενικές θεωρίες, βασικό γνώρισμα του πολιτικού εγκλήματος δεν αποτελεί το προσβαλλόμενο πολιτικό αγαθό αλλά η πολιτική διάσταση των κινήτρων ή σκοπών του εγκληματία έτσι ώστε κάθε πράξη, ακόμη και ένας βιασμός ή μία κλοπή, δύναται να κρίνεται *in concreto* ως πολιτική, κατά τις περιστάσεις και ανάλογα προς τον επιδιωκόμενο σκοπό. Οι υποκειμενικές θεωρίες ανατρέχουν στην πρωτογενή ιστορική και κοινωνική συγκρότηση των εννοιών του πολιτικού εγκληματία και του πολιτικού εγκλήματος. Σύμφωνα προς αυτή την ιδεολογική παράδοση τα κίνητρα του πολιτικού εγκληματία αντιστοιχούν σε μια μη εγκληματική προσωπικότητα, είναι ευγενή και διακρίνονται με σαφήνεια από τον ταπεινό και αντικοινωνικό χαρακτήρα των κινήτρων του κοινού εγκληματία, συνεπώς πρέπει να συναρτώνται με ευνοϊκή ποινική ή άλλη μεταχείριση. Την βαρύνουσα θέση καταλαμβάνει εδώ όχι το αντικειμενικό, αλλά το βουλευτικό – ψυχολογικό στοιχείο.

Η αμιγής υποκειμενική θεωρία οδηγεί αναγκαστικά σε αφόρητη ανασφάλεια δικαίου. Πράγματι, ο συγκεκριμένος

¹¹ Για την αντικειμενική θεωρία βλ. μεταξύ άλλων Α. Λοβέρδου «Παρεκκλίσεις πολιτικής συμπεριφοράς και Σύνταγμα», Εξάντας, σελ. 74 – 83.

χρωματισμός κάθε αδικήματος ως πολιτικού **βάσει του συχνά ανεξακρίβωτου σκοπού του δράστη του**, εκτός από το ότι εισάγει ρευστότητα και ασάφεια καθιστώντας τις διωκτικές και δικαστικές αρχές ερμηνευτές υποκειμενικών στοιχείων, τα οποία με βάση την αρχή της νομιμότητας θα έπρεπε να είναι αντικειμενικά, σαφή και ορισμένα, μπορεί να στραφεί υπό ορισμένες προϋποθέσεις και κατά του κατηγορουμένου, όταν η έννομη τάξη αντιστρέφει την πολιτικότητα του σκοπού **από «ευμενή» σε «δυσμενή» διάκριση**.

Προς την κατεύθυνση του περιορισμού του πεδίου εφαρμογής της ευρείας υποκειμενικής θεωρίας, κινείται η στενή υποκειμενική θεωρία, κατά την οποία πολιτικός σκοπός είναι **μόνον ο σκοπός άμεσης κατάλυσης ή μεταβολής του πολιτεύματος**, ή ανατροπής γενικότερα της εσωτερικής πολιτικής υπόστασης του κράτους¹².

γ) Μικτή θεωρία

Τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα των αντικειμενικών και υποκειμενικών θεωριών προσπαθούν να εξισορροπήσουν οι λεγόμενες μικτές θεωρίες, ορίζοντας ως προϋπόθεση για την κατάφαση του πολιτικού εγκλήματος την σώρευση των προϋποθέσεων και των δύο προαναφερθέντων τύπων θεωριών, δηλαδή τόσο το πολιτικό έννομο αγαθό όσο και το πολιτικό κίνητρο ή σκοπό. Βάση εκκίνησης των μικτών θεωριών αποτελεί η αντικειμενική θεωρία η οποία επιχειρείται με τον τρόπο αυτό να οριοθετηθεί ασφαλέστερα. Το βασικό πλεονέκτημα της μικτής

¹² Για την υποκειμενική θεωρία βλ. Β. Παπαναστασίου «Πολιτικά εγκλήματα και αι επι αυτών διακρίσεις», ΠοινΧρον. ΛΑ' σελ. 8 – 10.

θεωρίας είναι πως παρ' ότι εστιάζει κατ' αρχήν στα προσβαλλόμενα πολιτικά έννομα αγαθά, αποδέχεται την ένταξη στην έννοια του πολιτικού εγκλήματος ειδικών υποκειμενικών στοιχείων , τα οποία προσδιορίζουν «ως οιονεί εξωτερικοί όροι του αξιοποίνου» τις αντίστοιχες αντικειμενικές υποστάσεις που πραγματώνονται ως εγκλήματα, διαχωρίζοντας την ειδική απαξία στη στοχοθεσία και τη σύμφωνη προς αυτή δράση του πολιτικού εγκληματία έναντι εκείνων του κοινού εγκληματία¹³. Ο νομοθέτης κατά τη διατύπωση του α. 187^A , φαίνεται να προσχωρεί στη μικτή περί πολιτικού εγκλήματος θεωρία.

δ) Η θεωρία του πολιτικού εγκληματία

Στις ατέλειες των παραπάνω θεωριών επιχειρεί να απαντήσει η θεωρία του πολιτικού εγκληματία. Σύμφωνα με την απόδοση του Καθηγητή Ιω. Μανωλεδάκη «Πολιτικός εγκληματίας μπορεί να χαρακτηριστεί ο **ενταγμένος σε οργάνωση με πολιτικό σκεπτικό**, που επιδιώκει την ανατροπή, μεταβολή, κλονισμό, πίεση του πολιτικού ή κοινωνικού καθεστώτος και τελεί αξιόποινες πράξεις ανταποκρινόμενες στο σκεπτικό αυτό και πρόσφορες για τους σκοπούς αυτούς εφόσον ο ίδιος δεν έχει οποιαδήποτε υπαλληλοστρατιωτική ιδιότητα».

Η ιδιομορφία αυτής της θεώρησης έγκειται στο ότι μεταθέτει την προσοχή από την τυποποίηση ορισμένων εγκλημάτων ως πολιτικών βάσει αντικειμενικών ή υποκειμενικών κριτηρίων **στη συγκρότηση του υποκειμένου της εγκληματικής συμπεριφοράς**, του πολιτικού εγκληματία.

¹³ Για τη μικτή θεωρία βλ. Ε. Συμεωνίδου – Καστανίδου «Προσβολές του πολιτεύματος», Σάκκουλας, σελ. 348 – 349.

Οι βασικές προϋποθέσεις για τη συγκρότηση της έννοιας του πολιτικού εγκληματία κατά τη θεώρηση αυτή, είναι οι ακόλουθες:

- η ένταξη και συμμετοχή σε πολιτικό σχηματισμό, *ως προϋπόθεση αλλά και ως τεκμήριο συλλογικής πολιτικής δράσης*
- η διάπραξη εγκλημάτων και η παραβίαση κανόνων δικαίου, σε αντιστοιχία με την πραγμάτωση του πολιτικού προγράμματος του σχηματισμού. Οι επιμέρους πράξεις πρέπει να συνδέονται μεταξύ τους *ως τμήματα ενός σχεδίου υλοποίησης του πολιτικού προγράμματος*
- η στάθμιση μεταξύ της σοβαρότητας των διαπραττόμενων ποινικών αδικημάτων, άρα του βαθμού ή της ποιότητας της προσβολής των εννόμων αγαθών από τη μία πλευρά, και της σαφούς πολιτικής ταυτότητας του εγκληματία, του διακριτού πολιτικού σκοπού στον οποίο αποβλέπει από την άλλη. Εισάγει η θέση αυτή *ένα κριτήριο αναλογικότητας* με την έννοια της εξέτασης, αν η διάπραξη των εγκληματικών πράξεων είναι σε σχέση με την έκταση και ποιότητα του πολιτικού σκοπού αναγκαία και πρόσφορη, τελικά αναλογική προς τον σκοπό.

Όμως το βασικό μειονέκτημα της θεωρίας αυτής είναι πως συνάγει την έννοια του πολιτικού εγκλήματος από την έννοια του πολιτικού εγκληματία με αποτέλεσμα το κριτήριο της στάθμισης που κάθε φορά θα επιχειρείται, να είναι σχετικά ασταθές και να μπορεί να δώσει λαβή σε αυθαίρετες κρίσεις εκ

μέρους του εφαρμοστή του δικαίου¹⁴, καθώς μια πλειάδα κοινών εγκλημάτων μπορούν κατά περίπτωση να θεωρούνται ή όχι πολιτικά ως διαπραττόμενα «από πολιτικό εγκληματία».

Γ. Το σύνθετο και συναφές ή συνεχόμενο πολιτικό έγκλημα

Στο ενεργητικό της αντικειμενικής θεωρίας, ενδεχομένως και της μικτής, καταγράφεται ότι παρέχουν νομικά ασφαλή κριτήρια για τη διάκριση μεταξύ αμιγών και συνθέτων πολιτικών εγκλημάτων. Με τη συνδρομή των θεωριών αυτών διακρίνεται ο χαρακτήρας του ενός από τα συρρέοντα εγκλήματα ως απλού ή αμιγούς πολιτικού, του δε ετέρου ως κοινού και άρα συνάγεται και η ύπαρξη ή όχι σύνθετου πολιτικού εγκλήματος.

Αν αντίθετα γίνει αποδεκτή η υποκειμενική θεωρία ή κάποια παραλλαγή της, είναι αδιανόητο να γίνει διαχωρισμός ανάμεσα στα αμιγή και τα σύνθετα πολιτικά εγκλήματα, αφού ο σκοπός και τα κίνητρα του δράστη μετατρέπουν το οποιοδήποτε κοινό έγκλημα σε πολιτικό και έτσι δεν υπάρχει ζήτημα σύνθεσης ή συνάφειας δύο διακρινομένων μεταξύ τους εγκλημάτων.

Η σημασία της διάκρισης σε αμιγή και σύνθετα πολιτικά εγκλήματα δεν είναι απλώς θεωρητική. Έχει τεράστια επίδραση στην πράξη, αφού η ειδική συνταγματική μεταχείριση για τον πολιτικό εγκληματία αναπτύσσει την πλήρη της ενέργεια μόνο για τα απλά πολιτικά εγκλήματα, ενώ τα σύνθετα (και τα συναφή) αφενός δεν θεωρούνται πάντα από τη θεωρία και τη

¹⁴ Για τη θεωρία του πολιτικού εγκληματία βλ. Δ. Μπελαντή «Πενταμελή εφετεία ή τακτικά ποινικά δικαστήρια», ΤοΣ 2000, σελ. 742 – 745.

νομολογία ως πολιτικά εγκλήματα αλλά τείνουν να εξομοιώνονται πλήρως προς τα κοινά και αφετέρου, ακόμη κι αν θεωρηθούν ως τέτοια, οι δράστες τους στερούνται ενίοτε από το νομοθέτη την ειδική αυτή μεταχείριση ή τη λαμβάνουν εξαιρετικά και «κατά παραχώρηση». Έτσι, το σύνθετο πολιτικό έγκλημα (στάση α. 63 Σ.Π.Κ. και εσχάτη προδοσία α. 134 Π.Κ., σε συνδυασμό με χρήση ή απειλή παράνομης βίας κατά πολιτειακών λειτουργών ή άλλων πολιτών) των πρωταιτίων του πραξικοπήματος της 21^{ΗΣ} Απριλίου 1967 δικάστηκε ως γνωστόν όχι από το μικτό ορκωτό δικαστήριο αλλά από το πενταμελές εφετείο κακουργημάτων. Το δε Προεδρικό Διάταγμα της 20^{ΗΣ} Νοεμβρίου 1933 όριζε «Απλά και σύνθετα πολιτικά αδικήματα λαβόντα χώραν από της εσπέρας της 5^{ΗΣ} Μαρτίου μέχρι της νυκτός της 7^{ΗΣ} Μαρτίου 1933 αμνηστεύονται», καθιερώνοντας γενική και όχι μερική αμνηστία, η οποία μπορεί να αποκλείσει ή να περιλάβει κατ' εξαίρεση τα σύνθετα, όχι όμως τα απλά ή αμιγή πολιτικά εγκλήματα για τα οποία κατεξοχήν προβλέπεται.

Έχει υποστηριχθεί στην επιστήμη του ποινικού δικαίου αλλά και στη νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων, ότι ο όρος σύνθετο πολιτικό έγκλημα θέλει να προσδιορίσει εγκληματικές πράξεις του κοινού ποινικού δικαίου που επικαλύπτονται από έναν πολιτικό σκοπό. Σύμφωνα επομένως με αυτές, **«μικτό» πολιτικό έγκλημα** είναι το έγκλημα του κοινού ποινικού δικαίου που αποσκοπεί σε κάποιο πολιτικό σκοπό του δράστη ή που απορρέει από τα πολιτικά του κίνητρα. Γίνεται λόγος στην περίπτωση αυτή για «πολιτικά υποκινούμενη κοινή εγκληματικότητα». Ο προσδιορισμός όμως αυτός της έννοιας του

σύνθετου πολιτικού εγκλήματος είναι εσφαλμένος. Αν δε ληφθούν υπόψη η αντικειμενική θεωρία και οι παραλλαγές της, στα πλαίσια των οποίων ο πολιτικός σκοπός μπορεί να ενσωματώνεται ή να υπονοείται στις αντικειμενικές υποστάσεις των πολιτικών εγκλημάτων (αντικειμενική θεωρία) ή πάντως να συνεκτιμάται σε κάθε περίπτωση (μικτή θεωρία), οι μόνες δηλαδή θεωρίες που παρέχουν την ευκαιρία να εμφανιστεί με ενάργεια και ως αντικειμενικό μέγεθος η έννοια του σύνθετου πολιτικού εγκλήματος, ορίζοντας προηγουμένως το αμιγές πολιτικό έγκλημα, και επιλεγεί ως καθοριστικό κριτήριο της έννοιας του τελευταίου ο πολιτικός σκοπός, ανεξάρτητα από το έννομο αγαθό που έχει προσβληθεί, ουσιαστικά ο προβληματισμός αναπτύσσεται πλέον στο πλαίσιο της υποκειμενικής θεωρίας, οπότε όμως χάνονται από το οπτικό πεδίο της ποινικής επιστήμης τα σύνθετα πολιτικά εγκλήματα, αφού κατά τη θεωρία αυτή η διάκριση σύνθετου – αμιγούς πολιτικού εγκλήματος είναι αδύνατη. **Προϋπόθεση, λοιπόν, για την αναζήτηση της έννοιας του σύνθετου πολιτικού εγκλήματος είναι η απόρριψη των υποκειμενικών θεωριών.**

Προϋπόθεση της εμφάνισης της έννοιας του σύνθετου πολιτικού εγκλήματος είναι η πραγματική ή κατ' ιδέαν συρροή δύο τουλάχιστον εγκλημάτων: ενός αμιγούς ή απλού σύμφωνα με τις αντικειμενικές θεωρίες πολιτικού εγκλήματος και ενός κοινού.

Τα πολιτικά εγκλήματα που πλήττουν κατά την τέλεσή τους όχι μόνο πολιτικά – κρατικά, αλλά και ιδιωτικά έννομα αγαθά, όπως τη ζωή, την υγεία, τη σωματική ακεραιότητα ή την

περιουσία προσώπου, ονομάζονται σύνθετα. Εκτός, λοιπόν, από τη διάσταση της προσβολής των πολιτικών εννόμων αγαθών που κατατείνουν σε βλάβη ή διακινδύνευση του μεγέθους της πολιτειακής ασφάλειας, υπάρχει βλάβη ή διακινδύνευση και εννόμων αγαθών που πλήττουν το μέγεθος της προσωπικής ασφάλειας των πολιτών. Επομένως, παρουσιάζεται συνένωση του πολιτικού και του κοινού εγκλήματος υπό τη έννοια ότι οι ίδιες εγκληματικές πράξεις προσβάλλουν συγχρόνως, δηλονότι κατά την τέλεσή τους, και την «πολιτική τάξη» και το «κοινό δίκαιο».

Εκτός από την έννοια του συνθέτου, η νομολογία και η θεωρία έχουν διαπλάσει την έννοια του συναφούς ή συνεχόμενου με το πολιτικό έγκλημα κοινού εγκλήματος. Τα τελεσθέντα κοινά εγκλήματα που λειτουργούν ως προπαρασκευαστικά μιας ενέργειας που πληροί τα κριτήρια ένταξης της στο απλό ή σύνθετο πολιτικό έγκλημα, ονομάζονται συναφή ή συνεχόμενα, υπό την έννοια ότι τα εγκλήματα είναι μεν του κοινού ποινικού δικαίου, όπως ληστεία, εκβίαση ή πλαστογραφία, τελούνται όμως προς αναγκαία προπαρασκευή ή ουσιώδη διευκόλυνση του πολιτικού εγκλήματος και βρίσκονται σε στενή αιτιώδη σχέση προς αυτό.

Δ. Η τρομοκρατική ενέργεια ως σύνθετο πολιτικό έγκλημα

α) Η τρομοκρατική ενέργεια ως επιβουλή του εννόμου αγαθού «Δημόσια τάξη» στην πολιτειακή όψη του

Η υπάρχουσα μέσα στην πολιτεία τάξη, προϋποθέτει ύπαρξη (νομιμοποιημένης) κρατικής εξουσίας που επιβάλλει

συγκεκριμένες ρυθμίσεις. Υποδηλώνει το καθήκον γενικής εναρμόνισης/υπακοής/υποταγής σ' αυτές και αποτελεί κατάσταση ηρεμίας, για τους υπαγόμενους στις ρυθμίσεις και σταθερότητας, για την ίδια τη διάρκεια και αποτελεσματικότητα αυτών των ρυθμίσεων. Η τάξη που υπάρχει μέσα στο κράτος ως όριο της τοπικής ισχύος της έννομης τάξης, αλλά και ως νόμιμο φορέα της δημόσιας πολιτειακής βούλησης, καλείται *δημόσια τάξη*.

Το εννοιολογικό περιεχόμενο της δημόσιας τάξης παρουσιάζεται σε τρεις όψεις:

α. Ως νομική ρύθμιση της συμβίωσης των ανθρώπων μέσα στο κράτος, ως θέση κανόνων και προϋποθέσεων υπαγωγής σ' αυτούς. Πρόκειται για τη δημόσια τάξη με την ειδικότερη έννοια της έννομης τάξης.

β. Ως έκφραση της δημοσίου δικαίου αξίωσης γενικής εναρμόνισης/ υπακοής/ υποταγής στην έννομη τάξη, όλων αυτών που υπάγονται στη ρύθμιση της κρατικής πολιτειακής εξουσίας.

γ. Τέλος, ως αποτέλεσμα της ύπαρξης ρυθμιστικής τάξης αφενός και της γενικής σ' αυτήν υποταγής αφετέρου, δηλαδή ως κατάσταση ηρεμίας και γενικής ειρήνης, ως επικρατούσα μέσα στον κοινωνικό χώρο της πολιτείας ευταξία.

Η δημόσια τάξη ως αποτέλεσμα της ύπαρξης ρυθμιστικής έννομης τάξης μέσα στο κράτος αφενός και της παράλληλης γενικής σ' αυτήν εναρμόνισης/υπακοής/υποταγής των πολιτών του κράτους αφετέρου, ως συνθετική δηλαδή έννοια της ευταξίας μέσα στο κράτος, αποτελεί αγαθό του οποίου η σημασία για τη συντήρηση της πολιτικής υπόστασης και λειτουργίας του κράτους αλλά και για την ειρηνική συνύπαρξη και ανάπτυξη των

εννόμων αγαθών των πολιτών είναι φανερή. Το κράτος αφενός αλλά και οι πολίτες ως μέλη της κοινωνίας αφετέρου, έχουν συμφέρον στη διατήρηση αυτού του αγαθού, που ανάγεται έτσι σε καθολική αξία, δηλαδή σε αυτοτελές έννομο αγαθό.

Φορέας του αγαθού τούτου είναι κατά συνέπεια τόσο τα **όργανα του κράτους**, που αποτελούν φορέα και της πολιτικής του υπόστασης, όσο και τα **μέλη της κοινωνίας**, το κοινωνικό σύνολο του συγκεκριμένου χώρου της ευταξίας. Η δημόσια τάξη ως έννομο αγαθό που προστατεύεται αυτοτελώς στον ποινικό κώδικα, έχει, λοιπόν, δύο όψεις, την **πολιτειακή όψη («κρατικό» αγαθό)** και την **κοινωνική όψη («κοινωνικό» αγαθό)**¹⁵.

Σύμφωνα με τις παραπάνω διακρίσεις και τον ορισμό του ν. 3251/2004, όπως προπαρατέθηκε, από την άποψη του εννόμου αγαθού που πλήττεται, εννόμου αγαθού εξόχως πολιτικού:

- *Η μεν ατομική πράξη τρομοκρατίας* εμφανίζεται ως σύνθετο πολιτικό έγκλημα, καθόσον αποτελεί **κατ' ιδέαν αληθινή συρροή** μεταξύ της τέλεσης οποιουδήποτε από τα αδικήματα που προβλέπει ο κατάλογος της παρ. 1 του άρ. 187^Α και συνιστούν βλάβη «μη πολιτικών» εννόμων αγαθών, ως κοινό δηλαδή έγκλημα, και μεταξύ της ταυτόχρονης βλάβης ή σοβαρής δυνητικής διακινδύνευσης του εννόμου αγαθού δημόσια τάξη που επιθυμούσε ο δράστης και αναλόγως υλοποίησε, ως απλό ή αμιγές πολιτικό έγκλημα.

Η τέλεση οποιουδήποτε από τα εγκλήματα του καταλόγου, η οποία παράγει επιπλέον ως αντικειμενικό αποτέλεσμα «τη σοβαρή βλάβη ή δυνατότητα βλάβης χώρας ή διεθνούς

¹⁵ Για τις πολύτιμες αυτές αναλύσεις βλ. Ι Μανωλεδάκη «Επιβουλή τη δημόσιας τάξης», Σάκκουλας, σελ. 18 – 25.

οργανισμού», καθιστά την ατομική ενέργεια ή τις ενέργειες που την πραγματώνουν, σύνθετο πολιτικό έγκλημα. Ταυτόχρονα δηλαδή με την τέλεση των επιμέρους εγκλημάτων, τα οποία εμφανίζονται ως **φυσικό αποτέλεσμα** των επιμέρους πράξεων, οι τρομοκρατικές ενέργειες παράγουν ένα διακριτό **κοινωνικό αποτέλεσμα** το οποίο εκκινεί από την τέλεση και εξικνείται σε βάθος χρόνου πέρα από αυτήν. Το φυσικό αποτέλεσμα εξαντλείται στην ολοκλήρωση ή την απόπειρα κάποιου αδικήματος του καταλόγου. Το κοινωνικό όμως αποτέλεσμα των τρομοκρατικών πράξεων διαρκεί, υποστασιοποιείται και διαφορίζεται ως **ξεχωριστή αντικειμενική υπόσταση**. «Η σοβαρή βλάβη μιας χώρας ή ενός διεθνούς οργανισμού» ως ειδικό αντικειμενικό στοιχείο τόσο της πράξης όσο και της ειδικής αυξημένης απαξίας της, **διαρκεί και σοβεί** και μετά την τέλεση της επιμέρους πράξης ή πράξεων. Ο πληθυσμός μπορεί να αναλογίζεται για την πράξη, για τα αίτια και τις συνέπειές της και να τρομοκρατείται σταδιακά, το κράτος να «παζαρεύει» ή να προετοιμάζει τον εξαναγκασμό του σε πράξη ή παράλειψη¹⁶, οι δομές της κοινωνίας, της πολιτείας και της πολιτικής να διαβρώνονται και να αμφισβητούνται μέρα με τη μέρα, αργόσυρτα και σταθερά.

Αυτή η **δυναμική** των τρομοκρατικών πράξεων να **προξενούν περαιτέρω αποτελέσματα** αντικειμενικά ή δι-υποκειμενικά, πέραν της πεπερασμένης χρονικής διάρκειας ή τοπικής έκτασής τους, η δυνατότητα δηλαδή να διεισδύουν στο

¹⁶ Π.χ. να αποσύρει τα «αντιλαϊκά» οικονομικά μέτρα που νομοθέτησε ή να μην αποστείλει στρατιωτικές δυνάμεις σε ξένη χώρα κατεχόμενη από διεθνή οργανισμό, στον οποίο είναι ενταγμένη η ελληνική δημοκρατία και στα πλαίσια του οποίου δεσμεύεται από τις καταστατικές συνθήκες, τις οποίες έχει συνυπογράψει και κυρώσει με νόμο.

βάθος του κοινωνικού και πολιτικού χωροχρόνου, ανάγκασε το νομοθέτη να υποστασιοποιήσει αυτήν την ξεχωριστή εγκληματική και οπωσδήποτε αξιόποινη επενέργεια και να τιμωρήσει τελικά όχι τόσο τα κίνητρα ή το σκοπό του δράστη, αλλά κυρίως τη δυνατότητα και ικανότητά του να τα υλοποιεί αποτελεσματικά, όπως επίσης και τη διάχυση εντός της κοινωνίας των πολιτών εξαιτίας των ενεργειών του δράστη διαλεκτικών όρων ή συνθηκών, υλικών ή ψυχοδυναμικών, που καθιστούν το τρομοκρατικό έγκλημα «**διαρκή πηγή απειλής, ανασφάλειας και διακινδύνευσης**», όπως τεκμαίρεται ότι πράγματι το θέλησε και το οραματίστηκε ο δράστης του.

Η διάχυση φόβου ή ανασφάλειας στον πληθυσμό, η δυνατότητα παράνομου εξαναγκασμού των Αρχών, η ικανότητα διασάλευσης και ρήξης των θεμελιωδών δομών και θεσμών, αυτά συγκροτούν το απλό πολιτικό έγκλημα ως αναγκαίο κομμάτι και προαπαιτούμενο του σύνθετου πολιτικού εγκλήματος του 187^A, πέρα από την υλική πραγμάτωση της νομοτυπικής υπόστασης ενός εκάστου από τα προβλεπόμενα στον κατάλογο εγκλήματα. Η ίδια «δυναμική επενέργεια» διαπιστώνεται στο άρ. 191 ΠΚ. Στο άρθρο αυτό φυσικά δεν τιμωρούνται οι ίδιες οι ψευδείς ειδήσεις ή φήμες που διασπείρει ο δράστης, αλλά η δυνατότητα που αναπτύσσουν ως όροι ή συνθήκες επιφέροντας ανησυχία, ανασφάλεια, αποσταθεροποίηση.

Συνεπώς μπορεί να ειπωθεί πως η πραγμάτωση της πράξης της παρ. 1 του άρ. 187^A , συνενώνει σε μία και μόνη νομοτυπική υπόσταση δύο ξεχωριστές προσβολές, δύο διακριτών όψεων – επιφανειών του εννόμου αγαθού δημόσια τάξη. Με την τέλεση,

λοιπόν, της πράξης της παρ. 1 του άρ. 187^A προσβάλλονται (με βλάβη ή διακινδύνευση) **ταυτόχρονα** τόσο η κοινωνική όσο και η πολιτειακή όψη του εννόμου αγαθού δημόσια τάξη. Ενώ όμως η προσβολή της κοινωνικής όψης του εννόμου αγαθού, συρρέει **φαινομενικά** με την ταυτόχρονη προσβολή των επιμέρους εννόμων αγαθών του καταλόγου, καθώς έχουν αμφοτέρως φορείς τους τούς κοινωνούς, η προσβολή αντίθετα της πολιτειακής όψης η οποία έχει φορείς την πολιτεία, τα κρατικά όργανα και την κοινωνία των πολιτών ως πολιτικό σώμα, συρρέει **κατ' ιδέαν αληθινά** με την ταυτόχρονη προσβολή των επιμέρους εννόμων αγαθών του καταλόγου.

- Στην περίπτωση της παρ. 4, η συγκρότηση ή ένταξη σε τρομοκρατική οργάνωση είναι απλό ή αμιγές πολιτικό έγκλημα στο βαθμό που μια δυναμική και αποφασισμένη ένωση εκπαιδευμένων προσώπων αποφασίζουν και δεσμεύονται αμοιβαία να πραγματοποιήσουν έναν ή όλους τους σκοπούς που προβλέπονται στην παρ. 1, μέσω της επιδιωκόμενης τέλεσης των αντίστοιχων νομοτυπικών υποστάσεων του καταλόγου. Είναι προφανές πως στην περίπτωση της τρομοκρατικής οργάνωσης, η προαπαιτούμενη βλάβη του εννόμου αγαθού, ως αντικειμενικό στοιχείο της πράξης αλλά και ως ειδικό αντικειμενικό στοιχείο αυξημένης απαξίας, εξασθενίζει καθώς η ένταξη σε ή η συγκρότηση τρομοκρατικής οργάνωσης **τιμωρείται αυτοτελώς**, χωρίς δηλαδή να υπάρχει ταυτόχρονη τέλεση μια ήδη αξιόποινης πράξης, όπως στην παρ. 1, αλλά έτερες υλικές ενέργειες που πιθανώς εντάσσονται στις προπαρασκευαστικές πράξεις τέλεσης εγκλημάτων ή ενδεχομένως στην αρχή εκτέλεσης αυτών. Είναι

εμφανές όμως και στην περίπτωση της τρομοκρατικής οργάνωσης, πως ο νομοθέτης στην παρ. 4 του άρθ. 187^A ποινικοποιεί όχι τόσο το φρόνημα όσο την δυνατότητα των ενωμένων και οργανωμένων προσώπων να πραγματοποιήσουν τους σκοπούς που έχουν συναποφασίσει. Η βλάβη ή διακινδύνευση για την πολιτειακή όψη του εννόμου αγαθού δημόσια τάξη, έγκειται **αποκλειστικά** στη δυνατότητα και ικανότητα των προσώπων που προετοιμάζουν την τέλεση συγκεκριμένου εγκλήματος ή εγκλημάτων να τα πραγματοποιήσουν, υλοποιώντας ταυτόχρονα όλους τους σκοπούς τους, όπως οριοθετούνται στην παρ. 1 του άρθ. 187^A, ή ικανό μέρος αυτών.

Ο αντικειμενικός όρος «δυνατότητα σοβαρής βλάβης της χώρας ή διεθνούς οργανισμού» αποτελεί **ερμηνευτικό κριτήριο** τόσο για την κατάφαση της αντικειμενικής προσφορότητας των επιχειρησιακών δυνατοτήτων της τρομοκρατικής οργάνωσης, ώστε να κατατάσσεται στις «σοβαρές απειλές» της δημόσιας τάξης, όσο και για την αξιολόγηση της δυνατότητας πραγμάτωσης των ειδικών υποκειμενικών στοιχείων του τρομοκρατικού εγκλήματος, αν δηλαδή συνιστούν «ανώδυνες» εκφράσεις αντιθεσμικού, αντιεξουσιαστικού ή αντικρατικού φρονήματος κρινόμενου από λογική, ηθική ή πολιτική άποψη, οπωσδήποτε όμως μη αξιόπινου, ή σοβαρούς, άριστα οργανωμένους και εφικτούς σκοπούς, οι οποίοι είναι δυνατόν να πραγματοποιηθούν και να έχουν ως αναμενόμενο ή βέβαιο αποτέλεσμα τη σοβαρή δυνατότητα βλάβης ή τη βλάβη μιας χώρας ή ενός διεθνούς οργανισμού.

Συνεπώς, η συγκρότηση τρομοκρατικής οργάνωσης είναι απλό ή αμιγές πολιτικό έγκλημα στο βαθμό που πλήττει αυτοτελώς, ως έντονος κίνδυνος και απειλή, την «κρατική» πολιτειακή επιφάνεια του εννόμου αγαθού δημόσια τάξη. Στο βαθμό που πλήττει και ιδιωτικά έννομα αγαθά, όταν τελούνται ένα ή περισσότερα από τα εγκλήματα του καταλόγου της παρ. 1 του άρ. 187^A, και άρα αγγίζει την κοινωνική επιφάνεια του εννόμου αγαθού δημόσια τάξη, μετατρέπεται σε σύνθετο πολιτικό έγκλημα.

Καθίσταται φανερό, πως τόσο η τρομοκρατική πράξη όσο και η τρομοκρατική οργάνωση θα μπορούσαν να θεωρηθούν τα κατεξοχήν σύνθετα πολιτικά εγκλήματα, στο βαθμό που η προσβολή «κρατικών εννόμων αγαθών», ως βλάβη ή διακινδύνευση **της δημόσιας ή εθνικής ασφάλειας**, τρέπεται είτε στοχευμένα είτε παράπλευρα στην προσβολή ιδιωτικών ή έστω διατομικών εννόμων αγαθών και άρα στη βλάβη ή τη διακινδύνευση **της προσωπικής ασφάλειας των πολιτών**.

β) Η τρομοκρατική οργάνωση και η ταυτότητα του πολιτικού εγκληματία

Η θεωρία του πολιτικού εγκληματία, όπως προεκτέθηκε, δεν αποδέχεται την κατάταξη ενός μη ενταγμένου σε πολιτική οργάνωση ατόμου που τελεί μια τρομοκρατική πράξη στην κατηγορία του πολιτικού εγκληματία. Η προσβολή ατομικών εννόμων αγαθών από μεμονωμένα άτομα, μία πράξη ανθρωποκτονίας λ.χ. κατά του στρατιωτικού ακολούθου ξένης πρεσβείας, ακόμα κι αν γίνεται με σκοπό την ανατροπή ή τη

σοβαρή διασάλευση του ισχύοντος πολιτικοκοινωνικού συστήματος, δεν διαφοροποιείται αντικειμενικά από την ίδια πράξη που μπορεί να τελείται στα πλαίσια μιας ληστείας. Η πράξη καθαυτή δεν έχει καμία **προσφορότητα** ανατροπής ή σοβαρής διασάλευσης των βάσεων του πολιτικοκοινωνικού συστήματος, ενώ η «δυναμική επανάληψης» που περικλείει, χαρακτηρίζει επίσης, συχνά σε μεγαλύτερο βαθμό, και τα εγκλήματα που γίνονται με σκοπό βιοπορισμού ή τα απρόκλητα εγκλήματα. Έτσι, το άδικο της συγκεκριμένης πράξης δεν εμφανίζεται κατ' ανάγκη αυξημένο. Σε ό,τι αφορά άλλωστε την ενοχή, η ενοχή εκείνου που δρα με σκοπό πολιτικό μπορεί να εμφανίζεται σε κάποιες περιπτώσεις μειωμένη σε σχέση με την ενοχή εκείνου που ενεργεί για την εξασφάλιση επί παραδείγματι περιουσιακού οφέλους. Δεν θα μπορούσε λοιπόν να δικαιολογηθεί οποιαδήποτε διαφορετική ποινική μεταχείριση της τρομοκρατικής δράσης, αν αυτή συνδεόταν με κάθε μεμονωμένη πράξη που μπορεί έστω να τελείται με στόχο την ανατροπή, τη σοβαρή βλάβη ή διακινδύνευση του πολιτικοκοινωνικού συστήματος.

Οι τρομοκρατικές οργανώσεις όμως με τη διαρκή δράση, με το δομημένο τρόπο συγκρότησής τους, με τις ευρύτερες συνωμοτικές τους δυνατότητες και με το πολιτικό πρόγραμμα που επιδιώκουν, στο οποίο περιλαμβάνεται εξ ορισμού ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα δράσης για την ανατροπή ή αποσταθεροποίηση του υπάρχοντος και κρατούντος πολιτικοκοινωνικού συστήματος στο σύνολό του ή σε επιμέρους εκφάνσεις του, αποτελούν σοβαρό κίνδυνο για μια χώρα κι έναν

λαό. Η ύπαρξη, λοιπόν, και η δράση των τρομοκρατικών οργανώσεων υπονομεύουν σαφώς τα θεμέλια του πολιτικοκοινωνικού συστήματος και με την έννοια αυτή αποτελούν αναμφίβολα μια εντονότατη προσβολή της δημόσιας τάξης σε ό,τι αφορά κυρίως την πολιτειακή όψη του συγκεκριμένου εννόμου αγαθού, επομένως σαφώς πολιτικά εγκλήματα, απλά ή σύνθετα.

γ) Η προϊούσα νομοθεσία που ενισχύει την ένταξη της τρομοκρατικής ενέργειας ή οργάνωσης στα πολιτικά εγκλήματα

i. Στο νόμο **774/1978** «Περί καταστολής της τρομοκρατίας και προστασίας του δημοκρατικού πολιτεύματος», στο άρθρο 1 και υπό τον τίτλο «Κατάρτισις τρομοκρατικής ομάδος», τιμωρείται «**Ο καταρτίζων τρομοκρατική ομάδα ή μετέχων αυτής** προς τον σκοπόν διαπράξεως α) ανθρωποκτονίας, β) επικινδύνου ή βαρείας σωματικής βλάβης δια της χρήσεως όπλου ή εκρηκτικών υλών, γ) αρπαγής ή παρανόμου κατακρατήσεως προσώπου ή καταλήψεως συγκοινωνιακού μέσου εντός του οποίου ευρίσκονται πρόσωπα, επί σκοπώ εξαναγκασμού της αρχής εις πράξιν ή παράλειψιν ή ανοχήν πράξεως, δ) παραβάσεως του νόμου περί προλήψεως και καταστολής πράξεων κατά της ασφαλείας της αεροπλοΐας και ε) εγκλήματος περιλαμβάνοντος χρήσιν βομβών ή χειροβομβίδων ή ρουκετών ή πυροβόλων όπλων ή ετέρων εκρηκτικών υλών ή παγιδευμένων επιστολών ή δεμάτων, εφόσον η τοιαύτη χρήσις θέτει εις κίνδυνον πρόσωπα...», ενώ στο άρθρο 6 διαλαμβάνει πως τιμωρείται «Όστις μετ' άλλου συνωμοτεί ή αποπειράται όπως δια

παρανόμων πράξεων βίας καταλύση ή μεταβάλη το δημοκρατικόν πολίτευμα της χώρας ή θεμελιώδεις θεσμούς αυτού...».

Καθίσταται φανερό, πως το νομοθέτημα αυτό εντάσσει την τρομοκρατική οργάνωση ή ομάδα, και όχι την ατομική τρομοκρατική πράξη, στις απειλές της ευρύτερης πολιτειακής ασφάλειας ως μια ειδική μορφή συνωμοσίας διάφορης εκείνων που προπαρασκευάζουν εσχάτοπροδοτικές πράξεις. Το μόνο στοιχείο που διαφοροποιεί τις δύο αυτές μορφές συλλογικής συνωμοτικής βίας, είναι η δυνατότητα **άμεσης ή έμμεσης** προσβολής και διακινδύνευσης της πολιτειακής τάξης. Δεν συνιστά βεβαίως η συγκρότηση τρομοκρατικής οργάνωσης πράξη προπαρασκευής εσχάτης προδοσίας, καθώς κάτι τέτοιο θα προϋπέθετε *την κίνηση μιας διαδικασίας* που θα είχε τη δυναμική να οδηγήσει σε ανατροπή ή αλλοίωση της μορφής και λειτουργίας του πολιτεύματος **τη δεδομένη χρονική στιγμή** και, πάντως, **όχι σε ένα μακρινό και αβέβαιο μέλλον**. Δεν παύει όμως να αντιμετωπίζεται από αυτόν το νόμο ως ένα κατεξοχήν πολιτικό έγκλημα που απειλεί τη δημοκρατική πολιτεία όχι ως στιγμιαία αλλά «ως διαρκής εσχάτη προδοσία»¹⁷.

ii. Ο νόμος **1366/1983** «Τροποποιήσεις διατάξεων του ΠΚ και άλλες διατάξεις» στο άρθρο 9 όρισε «Ο νόμος 774/1978 περί καταστολής της τρομοκρατίας και προστασίας του δημοκρατικού πολιτεύματος καταργείται» και τροποποίησε το Α' Κεφάλαιο του Ειδικού Μέρους του ΠΚ. Υπό τον τίτλο, λοιπόν, «Προσβολές του πολιτεύματος», απάλειψε την έννοια της τρομοκρατίας από την εμπλοκή της στις προσβολές της

¹⁷ Για το νόμο αυτό βλ. Ι. Μανωλεδάκη «Στοιχεία του κατά το ν. 774/1978 εγκλήματος καταρτίσεως τρομοκρατικής ομάδος», Αρμ. 1981, 366 – 368.

πολιτειακής τάξης, άφησε όμως τη δυνατότητα να υπαχθούν ενδεχόμενες τρομοκρατικές πράξεις στην έννοια του άρθρου 134 του ΠΚ, καθώς στην παρ. 2 του άρθ. 134 τιμωρείται «...όποιος α) ...επιχειρεί με βία ή απειλή βίας να καταλύσει ή να αλλοιώσει ή να καταστήσει ανενεργό διαρκώς ή προσκαιρώς το δημοκρατικό πολίτευμα που στηρίζεται στη λαϊκή κυριαρχία ή θεμελιώδεις αρχές ή θεσμούς του πολιτεύματος αυτού, β) επιχειρεί με τα μέσα που αναφέρονται στο προηγούμενο εδάφιο και με τρόπο πρόσφορο να διαταράξει την ομαλή λειτουργία του πολιτεύματος, να αποστερήσει ή να παρακωλύσει τη Βουλή, την Κυβέρνηση ή τον Πρωθυπουργό από την ενάσκηση της εξουσίας που τους παρέχει το Σύνταγμα ή να τους εξαναγκάσει να εκτελέσουν ή να παραλείψουν πράξεις που απορρέουν από την εξουσία αυτή», στο δε ερμηνευτικό άρθρο 134^A ορίστηκαν ως θεμελιώδεις αρχές και θεσμοί του πολιτεύματος μεταξύ άλλων «η γενική ισχύς και προστασία των ατομικών δικαιωμάτων που προβλέπει το Σύνταγμα», στο δε άρθρο 135 και υπό τίτλο «Προπαρασκευαστικές πράξεις εσχάτης προδοσίας» ορίστηκε πως τιμωρείται «2. Όποιος συνωμοτεί με άλλον με σκοπό να εκτελέσουν πράξη από εκείνες που αναφέρονται στο άρθρο 134 (...) 4. **Συνωμοσία** υπάρχει όταν δύο ή περισσότεροι συναποφασίσουν να τελέσουν πράξη εσχάτης προδοσίας ή αναλάβουν αμοιβαία υποχρέωση να τελέσουν τέτοια πράξη».

Ακόμα και αν γίνει δεκτό ότι η συγκρότηση της τρομοκρατικής οργάνωσης **δεν μπορεί να ταυτοποιηθεί** με τις προπαρασκευαστικές πράξεις της εσχάτης προδοσίας, δεν μπορούν να παροραθούν οι **οντολογικές και εννοιολογικές**

ομοιότητες του άρθρου 134 που καθιέρωσε ο ν. 1366/1983 και του άρθρου 187^A που εισήγαγε ο ν. 3251/2004. Πράγματι, και στις δύο νομοθετικές μορφές υπάρχουν παράνομες πράξεις ατομικής ή συλλογικής πολιτικής βίας. Και στις δύο αναγνωρίζεται ως αυτοτελώς τιμωρητέα εγκληματική οντότητα η μυστική – συνωμοτική οργάνωση. Και στα δύο, στόχος των δραστηριοτήτων είναι είτε **το δημοκρατικό πολίτευμα**, που στηρίζεται στη λαϊκή κυριαρχία, ή **θεμελιώδεις αρχές ή θεσμοί του πολιτεύματος** αυτού, είτε η βλάβη ή καταστροφή των **θεμελιωδών συνταγματικών, πολιτικών, οικονομικών δομών** μιας χώρας. Και τα δύο έχουν σκοπό είτε τον **εξαναγκασμό της Βουλής, της Κυβέρνησης ή του Πρωθυπουργού** να εκτελέσουν ή να παραλείψουν πράξεις που απορρέουν από την εξουσία τους είτε τον **παράνομο εξαναγκασμό δημόσιας Αρχής** να εκτελέσει οποιαδήποτε πράξη ή να αποσχει από αυτήν.

Οι ομοιότητες μεταξύ των δύο διατάξεων, παρότι αυτές απέχουν μεταξύ τους πάνω από 20 χρόνια, έδειξαν ενδεχομένως τη **διαχρονική βούληση του νομοθέτη** αφενός να αναγνωρίσει έστω και υπόρρητα την πολιτική διάσταση του εγκλήματος της συγκρότησης τρομοκρατικής οργάνωσης, αφετέρου όμως να το διαφορίσει από τις προπαρασκευαστικές πράξεις της εσχάτης προδοσίας, οι οποίες έχουν τη δυνατότητα «να καταλύσουν ή να καταστήσουν διαρκώς ανενεργό το δημοκρατικό πολίτευμα», τελούνται συνήθως «με σφετερισμό κάποιου της ιδιότητάς του ως οργάνου του κράτους» και φέρνουν το δράστη τους ή συνεργό του στη θέση «να ασκεί την εξουσία που ο ίδιος κατέβαλε με τους τρόπους και τα μέσα που προβλέπει το άρθρο αυτό». Αντιθέτως, η

τρομοκρατική οργάνωση έχει μόνο τη δυνατότητα να πλήξει σε βάθος χρόνου το δημοκρατικό πολίτευμα και την ομαλή λειτουργία αυτού, όχι δε να αυτοπροβληθεί «ως υποκατάστατο εξουσίας», καθώς δεν προσβάλλει το σκληρό πυρήνα του πολιτεύματος, αλλά με δραστικό τρόπο την πολιτειακή όψη του εννόμου αγαθού δημόσια τάξη, τον έλεγχο δηλαδή του κράτους επί της οργανωμένης εγκληματικότητας και την απόκρουση της ένοπλης πολιτικής βίας ως ανεκτής μορφής πολιτικής διεκδίκησης και διαμαρτυρίας.

Με την ανάλυση που προηγήθηκε, *μπορεί να εξηγηθεί δίχως να παρερμηνευτεί* η παρ. 2 του α. 187^A στην οποία ορίζεται πως «Οι διατάξεις της προηγούμενης παραγράφου δεν εφαρμόζονται αν συντρέχουν οι προϋποθέσεις των άρθρων 134 έως 137». Η διαφοροποίηση που εισάγει ο νομοθέτης ουδόλως αμφισβητεί τον κοινό πολιτικό χαρακτήρα των δύο νομοτυπικών υποστάσεων, παρά εισάγει κυρίως μία ειδική δυσμενή διάκριση εις βάρος των τρομοκρατικών εγκλημάτων που τιμωρούνται με ισόβια κάθειρξη, με αύξηση της παραγραφής του αξιοποιήσιμου τους και με επιμήκυνση του ελάχιστα εκτιώμενου χρόνου κάθειρξης προκειμένου ο κατάδικος να αιτηθεί την απόλυσή του υπό όρο, όπως θα εξεταστεί κατωτέρω.

Στα πλαίσια της παραπάνω συλλογιστικής δεν θα ήταν άστοχο να ειπωθεί πως κατά την άποψη της νομολογίας και της θεωρίας, η προπαρασκευή της εσχάτης προδοσίας θεωρείται απλό πολιτικό έγκλημα, όταν δε πραγματώνονται οι πράξεις βίας με τις οποίες ολοκληρώνεται η τέλεσή της, αποτελεί σύνθετο πολιτικό έγκλημα. Με τον ίδιο ακριβώς τρόπο, η απλή

συγκρότηση τρομοκρατικής οργάνωσης η οποία δεν έχει πραγματοποιήσει ακόμα ένα από τα εγκλήματα του παρατιθέμενου καταλόγου, είναι απλό πολιτικό έγκλημα, το οποίο καθίσταται αυτομάτως σύνθετο μόλις τελεστούν μία ή περισσότερες πράξεις που προβλέπονται στην παράγραφο 1 του άρθρου 187Α¹⁸.

δ) Η περίπτωση του άρθρου 8 παρ. α' ΠΚ

Την άποψη πως η τρομοκρατική πράξη ή οργάνωση εντάσσεται στην έννοια του πολιτικού εγκλήματος ενισχύει το άρθρο 8 ΠΚ, όπως τροποποιήθηκε με το άρ. 40 ν. 3251/2004, «Εγκλήματα στην αλλοδαπή που τιμωρούνται πάντοτε κατά τους ελληνικούς νόμους», το οποίο καθιερώνει την αρχή της παγκόσμιας δικαιοσύνης και αναφέρει πως «Οι ελληνικοί ποινικοί νόμοι εφαρμόζονται σε ημεδαπούς και αλλοδαπούς, ανεξάρτητα από τους νόμους του τόπου της τέλεσης για τις εξής πράξεις που τελέστηκαν **στην αλλοδαπή** α) εσχάτη προδοσία, προδοσία της χώρας που στρέφεται κατά του ελληνικού κράτους και τρομοκρατικές πράξεις...». Η συμπερίληψη του τρομοκρατικού εγκλήματος μαζί με την εσχάτη προδοσία και την προδοσία της χώρας σε ενιαίο εδάφιο, για τη θεμελίωση της εφαρμογής των ελληνικών ποινικών νόμων και της αρμοδιότητας των ελληνικών δικαστηρίων και δικαιοδοτικών αρχών ανεξαρτήτως του τόπου τέλεσης και ανεξάρτητα από την ιθαγένεια του δράστη, συνηγορεί υπέρ της ενιαίας αντιμετώπισης

¹⁸ Για την ανάλυση των άμεσων προσβολών του πολιτεύματος βλ. Ν. Λίβου «Η ποινική προστασία του πολιτεύματος», ΠoinXρον. ΛΔ' σελ. 1 – 30.

από την ποινική έννομη τάξη των θεωρούμενων ως σοβαρότερων (σύνθετων) πολιτικών εγκλημάτων.

ε) Η καταργηθείσα από το νόμο 3875/2010, πρώην παράγραφος 8 του άρθρου 187^A

Παρά την πρόσφατη τροποποίηση του άρθρου 187^A και την απόσυρση της παρ. 8 από το σώμα του άρθρου, η αρχική συμπερίληψη της παραγράφου αυτής στο άρθρο για το τρομοκρατικό έγκλημα και το συγκεκριμένο περιεχόμενό της, αποκαλύπτουν αφενός μια προσπάθεια του νομοθέτη να οριοθετηθεί το ευρύτερο πολιτικό έγκλημα που δεν αγγίζει την έννοια του τρομοκρατικού εγκλήματος, κι αφετέρου να δηλωθεί πως το τρομοκρατικό έγκλημα ως δράση ατόμου ή οργανωμένης ομάδας, αν και θεωρείται (σύνθετο) πολιτικό έγκλημα, δεν αντιμετωπίζεται από την έννομη τάξη με τον τρόπο που αντιμετωπίζονται άλλα σύνθετα ή απλά πολιτικά εγκλήματα, όταν ο στόχος για τον οποίο τελούνται και οι ευρύτερες επιδιώξεις τους, δεν είναι τόσο έντονα αποδοκιμαστές ή αποκρουστές από την πολιτειακή τάξη και την κοινωνία των πολιτών.

Η ελληνική έννομη τάξη επομένως, αρνήθηκε αρχικά να θεωρήσει τρομοκρατικές πράξεις ή τρομοκρατικά εγκλήματα, παρ' ότι δεν απέκλειε τον κατ' αρχήν αξιόποινο χαρακτήρα τους

α) τη δράση εναντίον πραξικοπηματικά επιβληθέντων δικτατορικών ή απολυταρχικών καθεστώτων, με στόχο την ανατροπή τους και την επαναφορά του δημοκρατικού πολιτεύματος, ή την αντίσταση κατά την εκδήλωση

πραξικοπήματος εναντίον της δημοκρατίας και των θεμελιωδών θεσμών της. Στο σημείο αυτό, ο νομοθέτης εναρμονίστηκε με την παλαιότερη νομολογία των ανωτάτων ποινικών δικαστηρίων που θεωρούσαν το δικαίωμα αντίστασης ως κατεξοχήν πολιτικό έγκλημα. Ο Άρειος Πάγος παγίως δέχτηκε πως «Πολιτικόν επίσης έγκλημα, θεωρείται και το τελεσθέν προς παρεμπόδιον της διαπράξεως πολιτικού εγκλήματος ή προς υπεράσπιον του απειλούμενου δι' ανατροπής καθεστώτος». Συνεπώς επιβεβαιωνόταν από τον κοινό νομοθέτη, η πρόβλεψη κατά το άρθρο 120 παράγραφος 4 του Συντάγματος πως οι Έλληνες «δικαιούνται και υποχρεούνται να αντιστέκονται με κάθε μέσο εναντίον οποιουδήποτε επιχειρεί να καταλύσει το πολίτευμα με τη βία». Τα εγκλήματα λοιπόν που τελούνται για να αποφευχθεί η κατάλυση του δημοκρατικού πολιτεύματος ή για να αποκατασταθεί αυτό ως είχε, είναι μεν πολιτικά, δεν μπορούν ποτέ όμως να θεωρηθούν τρομοκρατικά.

Η παραπάνω διαπίστωση στηρίζεται στην παρατήρηση πως κατά την «εγκληματική» άσκηση του δικαιώματος αντίστασης, η μεν πολιτειακή όψη του εννόμου αγαθού δημόσια τάξη δεν προσβάλλεται από τις επιμέρους αντιστασιακές πράξεις ή από τη συγκρότηση αντιστασιακής οργάνωσης, καθώς **κινδυνεύει με κατάλυση ή έχει ήδη καταλυθεί**. Η δε βλάβη ή διακινδύνευση της κοινωνικής όψης του εννόμου αγαθού δημόσια τάξη ως ενδεχόμενες αναγκαίες προσβολές ή απόπειρες προσβολής επιμέρους διατομικών ή ιδιωτικών εννόμων αγαθών, αντιμετωπίζεται **με ανοχή, συγκατάθεση ή επιδοκιμασία** από την κοινωνία των πολιτών/φορέων τους. Καθώς λοιπόν η κοινωνική

τάξη ως κατεξοχήν φορέας της κοινωνικής όψης του εννόμου αγαθού δημόσια τάξη αποκόπτεται βίαια και αυθαίρετα από την αναγκαία της παραπληρωματική συνιστώσα, δηλαδή την πολιτειακή τάξη ως κύριο φορέα της πολιτειακής όψης του εννόμου αγαθού δημόσια τάξη, αρνείται να νομιμοποιήσει τη νέα και επίδοξη πολιτειακή τάξη, αυτήν που ή πέτυχε να καταλάβει ή απειλεί σοβαρά να καταλύσει τη συνταγματική εξουσία όπως υπήρχε και ασκούσαν, με την τυπική και ουσιαστική νομιμοποίηση της κοινωνίας των πολιτών. Τότε η κοινωνική τάξη νομιμοποιεί το «τρομοκρατικό έγκλημα» ως αντιστασιακή και πατριωτική πράξη, διαστέλλεται από την πραξικοπηματική νέα πολιτειακή τάξη και συντασσόμενη με την παλαιά, που αμύνεται ή διώκεται κατά των προσβολών του πολιτεύματος, *διαπράττει αναγκαστικά ή συμπράττει* σε μια σειρά από αξιόποινες πράξεις οι οποίες κατά την δημοκρατική τάξη είναι πράξεις συνταγματικού πατριωτισμού, επομένως μη αξιόποινες, κατά δε την πραξικοπηματική τάξη είναι πράξεις τρομοκρατικές και απηνώς διωκόμενες.

Η αληθινή πολιτική και νομική διάσταση του δικαιώματος της αντίστασης δεν φανερώνεται ουσιαστικά, παρά μόνο αν έλθει αντιμέτωπο με την πραξικοπηματική και απροκάλυπτη βία. Η αντίσταση εκδηλώνεται τότε ως πράξη και γίνεται αντιληπτή μόνον σε κατάσταση απουσίας «νομίμου» δικαίου, σε μία κατάσταση στην οποία η νομιμότητα έχει ανασταλεί και έχει εγκατασταθεί μια κατάσταση εξαιρέσης ή ανάγκης. Όταν η υπάρχουσα συνταγματική τάξη καταργείται ή αναστέλλεται, ο λαός κάνοντας χρήση της πρωτογενούς κυριαρχίας του,

στρέφεται με όλα τα μέσα, στα οποία περιλαμβάνεται και η συλλογική βία, εναντίον των σφετεριστών και καταχραστών της εξουσίας με σκοπό την αποκατάσταση **της δημοκρατικής τάξης**, δηλαδή της κυριαρχίας του. Τα προηγούμενα γνωρίσματα της αντίστασης τη φέρνουν κοντά στην τακτική εξουσία του λαού, την εμφανίζουν **ως βίαιη ενεργοποίηση της κυρίαρχης εξουσίας**, η οποία εκδηλώνεται πριν και πέρα από το θετό δίκαιο, αλλά με σκοπό την εγκαθίδρυση ενός δικαίου ή μιας νομιμότητας που θα νομιμοποιείται από την κυρίαρχη θέληση του λαού. Για τον ελληνικό συνταγματισμό και την έννομη τάξη, το δικαίωμα αντίστασης οφείλει να είναι τελικά, ένα πολιτικό και νομικό δικαίωμα του λαού να καταφεύγει στη συλλογική βία προκειμένου να σώσει και να επιβάλει την πρωτογενή κυριαρχία του, όπως την ορίζει το πρώτο άρθρο του Συντάγματος¹⁹.

β) τις (ενδεχομένως αξιόποινες) πράξεις που αποσκοπούν στην άσκηση θεμελιώδους ατομικής, πολιτικής ή συνδικαλιστικής ελευθερίας ή άλλου δικαιώματος προβλεπόμενου στο Σύνταγμα ή στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών. Ορθώς ο νομοθέτης περιέλαβε τη ρήτρα αυτή για να οριοθετήσει άλλη μία κατηγορία πολιτικών εγκλημάτων, που ποτέ όμως δεν μπορεί να θεωρηθούν τρομοκρατικά. Γιατί, αν η αντίσταση ενεργοποιείται σε περίπτωση κατάλυσης του πολιτεύματος, τι γίνεται όμως όταν ο «συνταγματικός πατριωτισμός» δείχνει να ενεργοποιείται σε περιπτώσεις αυθαίρετης και άδικης άσκησης της νομοθετικής

¹⁹ Για μερικές πολύτιμες σκέψεις για το δικαίωμα αντίστασης και τις εξακτινώσεις του βλ. Α. Μανιτάκη «Το δικαίωμα αντίστασης κατά το άρ. 120 παρ. 4 Συντ.», ΝοΒ. 2004, σελ. 905 – 921 και ειδικά 913 επ.

πρωτοβουλίας και των εξουσιών της πολιτείας, που διαθέτει τυπική έστω δημοκρατική νομιμοποίηση;

Όπως έχει επισημάνει ο Σβώλος, «η ακροτελεύτια διάταξη των ελληνικών συνταγμάτων, δεν θεμελιώνει δικαίωμα αντίστασης κατά των αντισυνταγματικών νόμων ή κατά αντισυνταγματικών ενεργειών των κρατικών οργάνων». Επομένως, η αφιέρωση της προστασίας του Συντάγματος στον πατριωτισμό των Ελλήνων θεμελιώνει μεν και νομιμοποιεί δικαίωμα αντίστασης, το οποίο όμως ανακύπτει μόνο σε περίπτωση κατάλυσης και όχι απλής παραβίασης του Συντάγματος. Τόσο τα κρατικά όργανα όσο και οι πολίτες δεν νομιμοποιούνται να μην εφαρμόζουν ή να μη συμμορφώνονται με νόμους που θεωρούν αντισυνταγματικούς, σε νόμους που φαίνεται να παραβιάζουν το Σύνταγμα. Δικαιούνται βέβαια να επικαλούνται και να προβάλουν την αντισυνταγματικότητά τους και να επιδιώκουν την κατάργησή τους ή τη δικαστική διαπίστωσή τους μέσα από το δικαστικό έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων. Δεν νομιμοποιούνται όμως να αρνούνται τη συμμόρφωσή τους προς αντισυνταγματικούς νόμους. Τον κενό χώρο μεταξύ κατάλυσης και παραβίασης του Συντάγματος έρχεται να καλύψει η δεύτερη προϋπόθεση της παρ. 8 του άρθρου 187^A, επομένως καλύπτεται εδώ **η πολιτική ανυπακοή ή ο πολιτικός ριζοσπαστισμός – βίαιος ακτιβισμός**, ο οποίος στρέφεται, συνήθως μαζικά και φανερά, κατά νομοθετικής ρύθμισης ή πολιτικής πρακτικής του κράτους που θεωρείται άδικη ή αντίθετη σε θεμελιώδεις αρχές ή αξίες της οργανωμένης κοινωνικής συμβίωσης, όπως τις ερμηνεύουν όσοι αντιδρούν και

αντιτίθενται. Προϋποθέτει λογικά την ύπαρξη ισχυρού Συντάγματος και ενεργεί στο πλαίσιο και στα όρια μιας εγκαθιδρυμένης δημοκρατικής συνταγματικής τάξης, την οποία δεν αμφισβητεί κατ' αρχήν, ούτε έρχεται σε **συνολική ρήξη** μαζί της *επιδιώκοντας τη θεσμική ανατροπή της*. Ο ανυπάκουος ή ριζοσπάστης πολίτης αποδέχεται μεν τις θεμελιώδεις αξίες ενός Συντάγματος, όπως την κοινοβουλευτική δημοκρατία, το κράτος δικαίου και τα θεμελιώδη δικαιώματα, αρνείται ωστόσο να υπακούσει σε **μια θετή κανονιστική επιταγή** κι επιδιώκει την αλλαγή της, με μέσα που κινούνται στα όρια της τυπικής νομιμότητας ή ενίοτε τα υπερβαίνουν, επειδή θεωρεί ότι αυτή έρχεται σε σύγκρουση με τη συνείδησή του ή με μία από τις θεμελιώδεις αξίες που εγκολπώνεται η συνταγματική δημοκρατία. Οι πολίτες νομιμοποιούνται να υπερασπίζονται, ακόμη και να απαιτούν την τήρηση του Συντάγματος, χρησιμοποιώντας αρχικά κάθε δίκαιο και ανάλογο μέσο, εξικνούμενοι έστω και στα όρια ενδεχομένως της τυπικής νομιμότητας. Δικαιούνται έτσι να «χρησιμοποιούν τα πολιτικά και ατομικά τους δικαιώματα δια να αμύνονται του Συντάγματος, όταν παραβιάζεται, χωρίς η τοιαύτη πράξις καθεαυτήν, να δύναται ποτέ να χαρακτηριστεί ως αξιόποινος ή εν γένει νομικώς επίμεμπτος».

Είναι προφανές πως η επέκταση αυτή από τον κοινό νομοθέτη της έννοιας «της αντίστασης» σε περίπτωση όχι ανατροπής, αλλά απλής ή φαινομένης παραβίασης του Συντάγματος, από τα ίδια τα κρατικά όργανα, βρισκόταν σε αγαστή σχέση τόσο με το ηθικό υπόστρωμα όσο και με το εν γένει **κανονιστικό περιεχόμενο του καταστατικού μας χάρτη**. Η

διαστολή των τρομοκρατικών πράξεων από τα πολιτικά εγκλήματα που είχε εισαχθεί για την κατάσταση/περίπτωση όχι κατάλυσης του πολιτεύματος, αλλά γι' αυτήν κατά την οποία θεμελιώδη δικαιώματα και ελευθερίες των πολιτών φαίνεται να πλήττονται ή να αγνοούνται, μπορούσε να πειθαναγκάζει τους φορείς της εξουσίας και να τους υποβάλλει την ηθική συμπεριφορά να σέβονται τη συνταγματική νομιμότητα και να αποφεύγουν ενέργειες που τείνουν σε εκτροπή ή αλλοίωση του δημοκρατικού πολιτεύματος, οδηγούν δε **εμμέσως** σε παγίωση εξουσίας αυταρχικής και καταπιεστικής, καλυπτόμενης πίσω από το μανδύα της «απρόσκοπτης» συνταγματικά νομοπαρασκευαστικής και εκτελεστικής λειτουργίας. Η οφειλόμενη νομιμόφρων αυτή στάση των Αρχών υποβάλλεται και διαμορφώνεται από την ηθικοπολιτική πίεση που ασκεί η πατριωτική συνείδηση και η αγωνιστική παρουσία του λαού. Η ρήτρα επομένως της αντίστασης, έτσι όπως προσδιορίζεται από τον συνταγματικό νομοθέτη κι έτσι όπως ορθά είχε συμπληρωθεί και επεκταθεί από τον κοινό νομοθέτη στην παρ. 8 του άρθρου 187^A, λειτουργούσε «ως δάδα που φωτίζει και κρατά σε διαρκή εγρήγορη τη δημοκρατική συνείδηση των πολιτών».

γ) **τη δράση υπέρ της ελευθερίας** ημεδαπών και αλλοδαπών υπό την έννοια του άρθρου 5 παρ. 2 Συντ. Ο κοινός νομοθέτης σε αρμονία με τις συνταγματικές προβλέψεις και την κατά καιρούς νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων σε υποθέσεις αίτησης χορήγησης πολιτικού ασύλου, δεν θεώρησε τρομοκρατική ενέργεια **την πρακτική εθνικοαπελευθερωτικών κινημάτων** με στόχο την αυτονόμηση συγκεκριμένων περιοχών ή τη δημιουργία

νέων κρατών, στα πλαίσια του διεθνούς δικαίου και υπό την ισχύ της αρχής της αυτοδιάθεσης των λαών. Κατά την προσφυή διατύπωση στο χώρο του διεθνούς δικαίου για τη διάκριση μεταξύ τρομοκρατών και αγωνιστών υπέρ της ελευθερίας “one man’s terrorist is another man’s freedom fighter”. Και στην περίπτωση αυτή, λοιπόν, η ελληνική πολιτεία σεβόμενη το Σύνταγμα και τις δεσμεύσεις που έχει αναλάβει στα πλαίσια διεθνών συμβατικών κειμένων, αρνείται να θεωρήσει τρομοκρατικό το έγκλημα που διαπράττεται σε συνθήκες εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα και το θεωρεί πολιτικό έγκλημα. Προς επίρρωση του ισχυρισμού αυτού το άρθρο 438 ΚΠΔ απαγορεύει την έκδοση, «αν πρόκειται για έγκλημα που κατά τους ελληνικούς νόμους χαρακτηρίζεται πολιτικό [...] ή όταν από τις περιστάσεις προκύπτει ότι η έκδοση ζητείται για λόγους πολιτικούς»²⁰.

Ε. Η τρομοκρατική ενέργεια ή οργάνωση, ως (οργανωμένο) κοινό έγκλημα

1) Ποινική αντιμετώπιση του τρομοκρατικού εγκλήματος, ως πολιτικά υποκινούμενης κοινής εγκληματικότητας

α) Αποιδεολογικοποίηση τρομοκρατικού εγκλήματος και υπερκέραση των πολιτικών κινήτρων αυτού

²⁰ Για τη δράση υπέρ της ελευθερίας βλ. Α. Λοβέρδου «Η συνταγματική κατοχύρωση του πολιτικού ασύλου, Συμβολή στην ερμηνεία του άρ. 5 παρ. 2 εδ. β' του Συντ.», ΝοΒ 1988, σελ. 38 επ.

Η έντονη και ασύμμετρη βία που χρησιμοποιούν ιδίως οι τρομοκρατικές οργανώσεις, ο μυστικός και συνωμοτικός χαρακτήρας τους, η εκδικητικότητα και το μίσος που επιδεικνύουν έναντι του κράτους αλλά ενίοτε και έναντι όσων το στηρίζουν ή απλώς το ανέχονται, καθώς και η σύνδεσή τους με οργανωμένες συμμορίες του κοινού ποινικού δικαίου για την προμήθεια οπλισμού, εκρηκτικών και άλλου χρήσιμου εξοπλισμού, έχει οδηγήσει μια σημαντική μερίδα της θεωρίας τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς, είτε να θεωρήσει την τρομοκρατία ως ένα κοινό και μάλιστα ποταπό και απεχθές έγκλημα, είτε να απαιτήσει την ποινική αντιμετώπιση του (σύνθετου πολιτικού) εγκλήματος της τρομοκρατίας, ως πολιτικά υποκινούμενης κοινής εγκληματικότητας αποκομμένης από κάθε ειδική ή «ευνοϊκή» μεταχείριση. Η σύγχρονη αντιτρομοκρατική νομοθεσία καταδεικνύει εν γένει τη μετατροπή του προνομιακού καθεστώτος που απολάμβανε παλαιότερα η βία με πολιτικά και ιδεολογικά κίνητρα, σε ένα ανελαστικό νομοθετικό πλαίσιο ανάλογο προς ένα είδος συμπεριφοράς, η οποία θεωρείται πλέον εξαιρετικά επικίνδυνη και αντιμετωπίζεται με αυξημένες κυρώσεις και εφαρμογή επαχθών δικονομικών μέτρων. Αυτή η μεταστροφή μπορεί επίσης να εκληφθεί ως ένδειξη της ανάδειξης ενός νέου τύπου ποινικού δικαίου «του εχθρού», το οποίο απομακρύνεται από την εκδοχή του ποινικού δικαίου που αφορά σε πολίτες, και άρα σέβεται προεχόντως τις πολιτικές και ατομικές ελευθερίες²¹ και την ανθρώπινη αξιοπρέπεια.

²¹ Βλ. H.J. Albrecht «Νομοθετικές απαντήσεις στην 11^η Σεπτεμβρίου. Συγκριτική ανάλυση της αντιτρομοκρατικής νομοθεσίας», ΠονΔικ 2004, σελ. 981 – 992.

Υποστηρίζεται επίσης πως η τρομοκρατία δεν επιβουλεύεται τη συνταγματική – πολιτειακή τάξη καθεαυτήν. Πρόκειται για βίαιο ακτιβισμό μικροεπιπέδου με αβέβαιο και σε κάθε περίπτωση απώτατο στόχο. Με τα ίδια τα κριτήρια της αντικειμενικής θεωρίας δεν αποτελεί πολιτικό έγκλημα. Προσβάλλει κατ' εξοχήν την κοινωνική και όχι την πολιτειακή όψη του εννόμου αγαθού δημόσια τάξη και ιδίως τα ατομικά έννομα αγαθά (ζωή, σωματική ακεραιότητα, ελευθερία, περιουσία). Το μόνο που πετυχαίνει, ενώ δεν μπορεί βάσιμα να αναβαθμιστεί σε προσβολή του πολιτεύματος, είναι να **εντάσσει αθέμιτα τα ατομικά έννομα αγαθά στην πολιτική σύγκρουση** (οριζόντια τρομοκρατία). Ακόμη και αν πρόκειται για δράση κοινωνικού μορφώματος με πολιτικά αιτήματα και όχι για ατομική ιδιορρυθμία, όπου η επίκληση της πολιτικής διάστασης ελέγχεται κατά περίπτωση ευχερέστερα ως προσηματική ή θέτει ενδεχομένως ζήτημα καταλογισμού, ωστόσο η αντισυστημική και αντιθεσμική αυτή δράση δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή **ως ανεκτό πολιτικά διεκδικητικό πράττειν**.

Οι σκέψεις αυτές σηματοδοτούν μια προϊούσα στις σύγχρονες κοινωνίες δομική μεταβολή του πολιτικού εγκλήματος. Οι προσβολές του κράτους, ευθείες ή έμμεσες, παραχωρούν τη θέση τους σε νέους εγκληματικούς φαινοτύπους που αναφέρονται αποκλειστικά στην κοινωνική ευρυθμία, τη δημόσια τάξη και την ειρήνευση των ατομικών εννόμων αγαθών. Αντί για απόλυτο πολιτικό έγκλημα, γίνεται πια λόγος για πολιτικά υποκινούμενη κοινή εγκληματικότητα²².

²² Για τις σκέψεις αυτές βλ. Χ. Παπαχαράλαμπος «Πολιτικό έγκλημα και τρομοκρατία», ΠονΔικ. 2003, σελ 311 – 320.

Η δημιουργία «δρακόντειων» νομοθετικών διατάξεων κατά της τρομοκρατίας, ενισχύει τη διεθνή τάση προς τη θέσπιση και εφαρμογή νομοθεσίας «εγκλημάτων μίσους» όχι τόσο κατά του κράτους όσο κατά της κοινωνίας των πολιτών, που σημαίνει κατ' επέκταση ότι θεσπίζονται ενισχυμένες ποινές για εγκλήματα των οποίων το κίνητρο εκλαμβάνεται **είτε ως εξαιρετικά επικίνδυνο είτε ως εξαιρετικά ταπεινό – ποταπό**. Με τον τρόπο αυτό, οι αντιτρομοκρατικοί νόμοι υφίστανται ταχείες αλλαγές τα τελευταία χρόνια όσο περιορίζεται η εφαρμογή της έννοιας του πολιτικού εγκληματία, την οποία αντικατέστησε η ενισχυμένη σπουδαιότητα της έννοιας του τρομοκράτη. Διαλεκτικό και νομικό προαπαιτούμενο αυτής της εξαλλαγής, είναι η μετατροπή των προνομιακών παλαιότερα πολιτικών και ιδεολογικών **κινήτρων βίας** σε κίνητρα που δικαιολογούν, την επιβολή αυξημένων κυρώσεων και την απόδοση ενός ιδιαίτερου βαθμού επικινδυνότητας στους δράστες.

Στο σημείο αυτό δεν πρέπει να παροραθεί ένα ακόμη επιχείρημα όσων αρνούνται τον πολιτικό χαρακτήρα των τρομοκρατικών εγκλημάτων. Είναι ακριβώς η απροσφορότητα των επιλεγόμενων μέσων για την επίτευξη των διακηρυγμένων η επιδιωκόμενων σκοπών των τρομοκρατών. Κατά το τμήμα αυτό της θεωρίας, για να καταφαθεί πολιτικός χαρακτήρας μιας εγκληματικής ενέργειας απαιτείται **λογική αντιστοιχία** μεταξύ κινήτρου και πράξης ή ακριβέστερα προσφορότητα υλοποίησης των στόχων μέσω της εγκληματικής δραστηριότητας. Στην προφανώς απρόσφορη προς επίτευξη πολιτικών στόχων εγκληματική δράση, υποβαθμίζεται και γίνεται αμελητέος ο

πολιτικός χαρακτήρας, ενώ αναδεικνύεται «γυμνή και αφτιασίδωτη» η εγκληματικότητα. Έτσι, η απρόσφορη αυτή «πολιτική» δράση και μάλιστα η αποκομμένη από την κοινωνική πραγματικότητα και την αντίστοιχη κοινωνική συναίνεση, μένει έξω από τη συνταγματική έννοια του πολιτικού εγκλήματος²³.

β) Εμπλοκή των τρομοκρατών σε νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες εγκληματικές δραστηριότητες

Η αντιτρομοκρατική νομοθεσία, που αντιμετωπίζει το τρομοκρατικό ως κοινό οργανωμένο έγκλημα, δίδει ιδιαίτερη έμφαση στην επονομαζόμενη «διαδρομή του χρήματος» και μέσω αυτής, στον έλεγχο των κεφαλαιαγορών και των αγορών συναλλάγματος με τη θέσπιση εξελιγμένων συστημάτων ελέγχου της νομιμοποίησεως εσόδων από παράνομες εγκληματικές δραστηριότητες, καθώς και σε ό,τι αφορά την υποχρέωση του ιδιωτικού τομέα να προσδιορίζει και να κοινοποιεί στις Αρχές την ταυτότητα ιδιωτών με τους οποίους συναλλάσσεται. Έτσι, η σύγχρονη αντιτρομοκρατική νομοθεσία τείνει προς την εισαγωγή ενός διακριτού ποινικού αδικήματος, που αφορά **στη χρηματοδότηση της εθνικής και διεθνούς τρομοκρατίας**. Ενώ μέχρι πρόσφατα η έμφαση στην καταπολέμηση της νομιμοποίησεως εσόδων από παράνομες δραστηριότητες δινόταν στα περιουσιακά στοιχεία που αποτελούσαν προϊόντα εγκλήματος, σήμερα η προσοχή των αρχών έχει στραφεί σε κεφάλαια και συναλλαγές που μπορούν εν δυνάμει να χρηματοδοτήσουν μελλοντικά τρομοκρατικά εγκλήματα. Με

²³ Βλ. Μ. Σταθόπουλου «Πολιτικό έγκλημα και η οργάνωση 17 Νοέμβρη», ΕΛΛΔικ. 2003, σελ. 896 επ.

βάση αυτήν την προσέγγιση διευρύνονται σημαντικά οι απαιτήσεις από τους οικονομικούς οργανισμούς, τις εταιρίες ή τα άτομα, όσον αφορά στην υποχρέωσή τους να αναφέρουν τις «ύποπτες συναλλαγές».

2) Άρση της ειδικής συνταγματικής μεταχείρισης για τον πολιτικό εγκληματία και παράπλευρες δικονομικές συνέπειες που επιβαρύνουν το τρομοκρατικό έγκλημα

α) Άρση ειδικής συνταγματικής μεταχείρισης

Στα πλαίσια της «αποπολιτικοποίησης» των τρομοκρατικών εγκλημάτων, εντάσσεται η άρνηση του νομοθέτη να αναγνωρίσει υπέρ αυτών την εφαρμογή του ειδικού καθεστώτος που προβλέπεται για τα πολιτικά εγκλήματα, εξομοιώνοντάς τα με κοινά. Συνεπώς, τα τρομοκρατικά εγκλήματα δικάζονται από τα τριμελή και πενταμελή εφετεία κακούργημάτων και όχι από τα μικτά ορκωτά δικαστήρια ή εφετεία, ενώ δεν μπορεί να αποδοθεί αμνηστία για αυτά ούτε με νόμο ψηφισμένο από το ελληνικό κοινοβούλιο.

β) Διευκόλυνση ειδικών ανακριτικών ερευνών και διατομεακής αντεγκληματικής συνεργασίας

Στο δικονομικό δίκαιο διαπιστώνεται η διεύρυνση των εξουσιών των εισαγγελικών – ανακριτικών αρχών να διατάσσουν και να διεξάγουν ειδικές ανακριτικές έρευνες, ενώ την ίδια στιγμή οι πάροχοι τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών και οι κάτοχοι άλλων ευαίσθητων ή προσωπικών δεδομένων είναι πλέον

υποχρεωμένοι να φυλάσσουν τα δεδομένα τους για πιο μεγάλα χρονικά διαστήματα για τις ανάγκες της ανάκρισης. Η συνεργασία ανάμεσα στην αστυνομία και στις μυστικές υπηρεσίες έχει γίνει ευκολότερη, ενώ η προώθηση προσεγγίσεων που επιτάσσουν τη λειτουργία κοινών ομάδων σχεδιασμού με τη συμμετοχή της αστυνομίας, των μυστικών υπηρεσιών, των τελωνείων, των αρχών μεταναστεύσεως κλπ, καταδεικνύει επίσης τη σύγκλιση των πολιτικών προλήψεως και καταστολής προς αντιμετώπιση της τρομοκρατίας ως διακεκριμένης μορφής οργανωμένου (διασυνοριακού) εγκλήματος.

3) Προιοχύσασα νομοθεσία που αντιμετωπίζει το τρομοκρατικό έγκλημα ως κοινό οργανωμένο έγκλημα

α) Νόμος 1916/1990

Ο ν. 1916/1990 «Για την προστασία της κοινωνίας από το οργανωμένο έγκλημα» δεν αναφέρει την τρομοκρατία ή την τρομοκρατική οργάνωση ως εγκληματική πράξη, αλλά την αντικαθιστά με εκείνη του οργανωμένου εγκλήματος, ούτε αναφέρει ως προστατευόμενο έννομο αγαθό την πολιτειακή ή δημόσια τάξη, αλλά την κοινωνία. Εξοβελίζει, λοιπόν, την έννοια της τρομοκρατίας ως νομική έννοια, αποιδεολογικοποιεί το τρομοκρατικό έγκλημα και δείχνει να μεταθέτει το κέντρο βάρους από τον πόλεμο *των αντιφρονούντων έναντι του κράτους*, στον πόλεμο *των οργανωμένων εγκληματιών έναντι της κοινωνίας των πολιτών*.

Στο άρθρο 1 τιμωρείται «1. Όποιος συγκροτεί ή συμμετέχει σε οργάνωση ή ομάδα δύο ή περισσότερων προσώπων με σκοπό τη διάπραξη κατ' εξακολούθηση ή σωρευτικά α) ανθρωποκτονίας, β) επικίνδυνης ή βαρείας σωματικής βλάβης με τη χρήση όπλου ή εκρηκτικών ή εμπρηστικών υλών, γ) αρπαγής ή παράνομης κατακράτησης προσώπων ή κατάληψης συγκοινωνιακού μέσου εντός του οποίου βρίσκονται πρόσωπα με σκοπό τη χρησιμοποίηση των προσώπων αυτών ως ομήρων ή την καταβολή λύτρων ή τον εξαναγκασμό της Αρχής σε πράξη, παράλειψη ή ανοχή πράξεως ή τον εκφοβισμό του κοινού, δ) εγκλημάτων που περιλαμβάνονται στο νόμο «περί προλήψεως και καταστολής πράξεων κατά της ασφαλείας της αεροπορίας», ε) εγκλημάτων που τελούνται με τη χρήση βομβών ή χειροβομβίδων ή ρουκετών ή πυροβόλων όπλων ή άλλων εκρηκτικών ή εμπρηστικών υλών ή παγιδευμένων πραγμάτων ή χημικών ή βιολογικών υλών, εφόσον με την πράξη αυτή τίθεται σε κίνδυνο πρόσωπο ή πράγμα, ζ) παράνομης κατακράτησης προστατευόμενου προσώπου κατά το άρθρο 157 ΠΚ (Πολιτικό κόμμα, Βουλή, Κυβέρνηση, Νομαρχιακά ή Δημοτικά Συμβούλια), η) εμπρησμού, θ) επιθέσεως ή διαρπαγής σε βάρος αστυνομικών ή στρατιωτικών εγκαταστάσεων και ι) εμπορίας ή διακίνησης ναρκωτικών {?} ή μέσων χημικού ή βιολογικού πολέμου».

Ενδεικτικά **της αυστηρότητας** του νόμου αυτού, ο οποίος εισάγει την απεξάρτηση του αδικού χαρακτήρα της συγκρότησης εγκληματικών (τρομοκρατικών) οργανώσεων από την τέλεση επιμέρους εγκλημάτων, αλλά και **της «ελαστικότητας»** εν σχέσει προς τα θεμελιώδη δικαιώματα των κατηγορουμένων και

ενδεχομένως άλλων πολιτών, με την οποία καταστρώθηκε, είναι το άρθρο 10 υπό τον τίτλο «Δικαιώματα κατηγορουμένου – έρευνες»: «1. Τα εγκλήματα που προβλέπονται από το άρθρο 1 του παρόντος είναι αυτόφωρα έως ότου παρέλθει ολόκληρος η τέταρτη μέρα από την επόμενη της τελέσεώς τους. 2. Στην περίπτωση αυτόφωρου εγκλήματος κατά την προηγούμενη παράγραφο, για το οποίο προηγείται προανάκριση χωρίς παραγγελία του Εισαγγελέα, ο κατηγορούμενος δικαιούται να παρίσταται με συνήγορο και να επικοινωνεί ελευθέρως μαζί του πριν από την απολογία του. Αν κατά την κρίση εκείνου που ενεργεί την προανάκριση βλάπτεται το έργο της ανάκρισης σε ό,τι αφορά την αποκάλυψη της αλήθειας, μπορεί, ύστερα από έγκριση του αρμόδιου Αντιεισαγγελέα του Αρείου Πάγου, να μην επιτραπεί στον κατηγορούμενο η άσκηση των δικαιωμάτων των άρθρων 100 παρ. 1, 2, και 4, 101, 102 και 103 του ΚΠΔ, εκτός από το δικαίωμα να παρίσταται με συνήγορο.»

Το άρθρο 15 υπό τον τίτλο «Αποκλεισμός ευεργετικών διατάξεων»: «Οι καταδικασμένοι για κακούργημα, που αναφέρεται στον παρόντα νόμο, δεν μπορούν να τύχουν απολύσεως υπό όρο ή ευεργετικού υπολογισμού ημερών εργασίας.»²⁴

Το άρθρο 6 υπό τον τίτλο «Δημοσιεύσεις ή ανακοινώσεις» «1. Ο αρμόδιος εισαγγελέας μπορεί να απαγορεύσει τη δημοσίευση διά του τύπου και διά των μέσων μαζικής ενημέρωσης ανακοινώσεων, προκηρύξεων και κάθε είδους

²⁴ Για το νόμο αυτό βλ. Χ. Παπαχαλαράμπος «Ο ν. 1916/1990 ως περίπτωση συμβολικής ποινικής νομοθεσίας», Υπερ. 1992, σελ. 1357 – 1377.

δηλώσεων των οργανώσεων ή ομάδων [...] του παρόντος ή των μελών τους.»

Το άρθρο 4 υπό τον τίτλο «Υποστήριξη και διευκόλυνση» «Όποιος [...] καταρτίζει ή διανέμει ανακοινώσεις [...] τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον 2 ετών...»

β) Νόμος 2928/2001

Ο ν. **2928/2001** υπό τον τίτλο «Τροποποίηση διατάξεων του Ποινικού κώδικα και του ΚΠΔ και άλλες διατάξεις για την προστασία του πολίτη από αξιόποινες πράξεις εγκληματικών οργανώσεων», υπό τον οποίον πρέπει να σημειωθεί ότι δικάσθηκαν τα μέλη της οργάνωσης «17 Ν», δεν αναφέρει την τρομοκρατία ως πεδίο αντιμετώπισης του νόμου, αλλά την εγκληματική οργάνωση, ούτε ως προστατευόμενο έννομο αγαθό την πολιτειακή τάξη, παρά μόνο τον πολίτη, ενισχύοντας έτσι την άποψη πως η ένταξή του στο έκτο κεφάλαιο του ΠΚ (Επιβουλή της δημόσιας τάξης), καθώς ο νόμος αυτός αντικατέστησε το προιοχύσαν άρθρο 187 ΠΚ (σύσταση και συμμορία), στοχεύει στην προστασία της κοινωνικής και όχι της πολιτειακής όψης του εννόμου αγαθού δημόσια τάξη. Επομένως, η τρομοκρατία στο βαθμό που εντάσσεται εντός του ρυθμιστικού πεδίου ή βεληνεκούς του ν. 2928/2001 δεν αποτελεί πολιτικό έγκλημα.

Ο νόμος αυτός στην παράγραφο 1 του άρθρου 1, αφού παραθέτει έναν κατάλογο εγκληματικών νομοτυπικών υποστάσεων από διάφορα κεφάλαια του ΠΚ, τιμωρεί «όποιον

συγκροτεί ή εντάσσεται ως μέλος σε δομημένη και με διαρκή δράση ομάδα από τρία ή περισσότερα πρόσωπα (οργάνωση) και επιδιώκει τη διάπραξη περισσότερων κακουργημάτων» που προβλέπονται στα επιμέρους άρθρα τα οποία παραθέτει, χωρίς περαιτέρω μνεία σε ειδικά στοιχεία του δόλου των δραστών.

Με τα άρθρα 4, 5, 6, 7 τροποποιεί τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και συνδέει την εγκληματική (τρομοκρατική) οργάνωση με την αποκλειστική γι' αυτήν δωσιδικία των τριμελών εφετείων, με την υποχρεωτική ανάλυση γενετικού υλικού των κατηγορουμένων, με τη θέσπιση ειδικών ανακριτικών πράξεων/τεχνικών για την εξάρθρωσή της, με την περάτωση της κύριας ανάκρισης γι' αυτήν μέσω **αμετάκλητου** βουλεύματος του Συμβουλίου Εφετών.

Ουσιαστικά ο ν. 2928/2001 αποτελεί έναν κεκαλυμμένο αντιτρομοκρατικό νόμο, ο οποίος εισάγεται υπό τον τίτλο της προστασίας του πολίτη από τις αξιόποινες πράξεις εγκληματικών οργανώσεων, **ανεξαρτήτως των κινήτρων που υπαγορεύουν την εγκληματική συμπεριφορά των δραστών**, είτε είναι ο πορισμός παρανόμου περιουσιακού οφέλους είτε η βίαιη επέμβαση στο πολιτικό γίγνεσθαι. Η σύμμιξη δύο επιφανειακώς συναφών μορφών εγκληματικής δραστηριότητας στην νομοτυπική υπόσταση μίας τόσο ευρείας διάταξης, υποδηλώνει αφενός βιασύνη ως προς την πραγματική βούληση του νομοθέτη να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά το οργανωμένο έγκλημα και αφετέρου μία προσπάθεια να εισαχθεί στο νομικό μας σύστημα μια εκ πλαγίου αυστηρότερη διάταξη, που αποσκοπεί μεταξύ

άλλων στην αυστηροποίηση του πλαισίου ποινικής καταστολής της τρομοκρατίας.

Κατ' αρχήν οι δύο αυτές μορφές εγκληματικής δραστηριότητας ομοιάζουν κατά το ότι δρουν συστηματικά, έχουν διαμορφώσει συνήθως μία ιεραρχία, έχουν σταθερή και διαρκή δράση και κάνουν χρήση βίας προκειμένου να επιτύχουν τους στόχους τους. **Ο επιδιωκόμενος στόχος**, όμως, είναι το βασικό εκείνο χαρακτηριστικό που διαφοροποιεί καίρια την τρομοκρατική οργάνωση από την εγκληματική οργάνωση. Για μια τρομοκρατική οργάνωση δεν αποτελεί πρωτογενή στόχο ο **προσπορισμός οικονομικού οφέλους**, όπως ισχύει για την εγκληματική οργάνωση.

Συνεπώς, τα δύο αυτά αντικείμενα παρουσιάζουν τόσο σοβαρές εννοιολογικές διαφορές, συνακόλουθα δε διαφορετική απαξία, ώστε κατ' αρχήν να αντενδείκνυται η από κοινού νομοτεχνική τους αντιμετώπιση. Πάγια άλλωστε η ελληνική πλευρά υποστήριζε, ακόμη και στο πολύ πρόσφατο παρελθόν, σε όλα τα διεθνή fora την θεμελιώδη διαφορά μεταξύ οργανωμένου εγκλήματος και τρομοκρατίας. Αν για παράδειγμα προστρέξει κανείς στους ορισμούς για το οργανωμένο έγκλημα στη Σύμβαση του ΟΗΕ που υπογράφηκε από την Ελλάδα τον Δεκέμβριο του 2000 στο Παλέρμο, σύμβαση η οποία αποτέλεσε τρόπον τινά το νομικό θεμέλιο του νόμου 2928/2001, διαπιστώνει ότι το οργανωμένο έγκλημα χαρακτηρίζεται από στοιχεία διάρθρωσης, σχεδιασμού, «επιχειρηματικότητας» δράσης, ετοιμότητας τέλεσης κυρίως σοβαρών εγκλημάτων και ιδίως συγκεκριμένου σκοπού, προσπορισμού δηλαδή κατά το μάλλον ή ήττον **υψηλού**

παράνομου περιουσιακού οφέλους. Το οργανωμένο έγκλημα απαιτεί επίσης λόγω της φύσης του την ύπαρξη ευρέος δικτύου με διασυνοριακή δράση, του προσιδιάζει δε ένα *modus operandi κατάλληλο να εγγυηθεί την επίτευξη του οικονομικού του σκοπού*. Αυτό σημαίνει πως πέρα από τη βίαιη δραστηριότητα, επιλέγονται ορισμένα πρόσφορα προς τούτο νομιμοφανή ή νομότυπα μέσα, ενταγμένα στην ευρύτερη συναλλακτική πρακτική και οικονομική θεσμική πλατφόρμα, αξιοποιούνται οι δυνατότητες διαφθοράς δημοσίων λειτουργών, επιδιώκεται η νομιμοποίηση των εγκληματικών προσόδων και συχνά πρέπει να παρακωλυθεί η δικαιοσύνη είτε με απειλές είτε με απόπειρες δωροδοκίας.

Είναι πιθανό, η πολιτικά υποκινούμενη εγκληματική δράση να πειραματιστεί με αυτές τις μεθόδους και τότε η νομοθετική της συσχέτιση με το οργανωμένο έγκλημα δεν είναι αβάσιμη. Αυτές όμως δεν είναι κατά κανόνα μέθοδοι αντιπροσωπευτικές αυτής της δράσης. Σε κάθε περίπτωση, **η τυχόν ομοιότητα του *modus operandi* δεν μπορεί να υπερκεράσει τη διαφορά των σκοπών**, η μόνη άλλωστε παραδοσιακή διασύνδεση οργανωμένου εγκλήματος και τρομοκρατίας, αφορούσε τη λεγόμενη «ναρκωτρομοκρατία» στη Λατινική Αμερική, που από πολλούς συγγραφείς του διεθνούς δικαίου αμφισβητήθηκε ως πολιτική προπαγάνδα κατά των αντάρτικων – εθνικοαπελευθερωτικών κινημάτων της περιοχής²⁵.

²⁵ Για το ν. 2928/2001 βλ. Χ. Παπαχαραλάμπος «Το σχέδιο του Υπουργείου Δικαιοσύνης για το οργανωμένο έγκλημα», ΠoinΔικ. 2001, σελ. 285 και Α. Τζανετή «Η έννοια της εγκληματικής οργάνωσης κατά το νέο άρ. 187 ΠΚ», ΠoinΧρον. 2001, σελ. 1016 επ.

Απόδειξη της ανεπάρκειας του ν. 2928/2001 να διατηρήσει το τρομοκρατικό έγκλημα στη ρυθμιστική του εμβέλεια είναι η ψήφιση και θέση σε ισχύ του ν. 3251/2004 και συμπλήρωση του άρθρου 187 ΠΚ με το άρθρο 187^A.

4) Η εργαλειακή χρήση και ο συμβολικός χαρακτήρας της αποπολιτικοποιημένης αντιτρομοκρατικής νομοθεσίας

α) *Η αντιτρομοκρατική νομοθεσία ως ποινικό δίκαιο «του εχθρού»*

Η προσπάθεια να αφαιρεθεί το οποιοδήποτε πολιτικό «επίχρισμα» από τον τρομοκράτη, και ενδεχομένως να ποινικοποιηθεί σταδιακά ως «αποτελεσματικό» μέσο προληπτικής αντεγκληματικής πολιτικής οποιαδήποτε συναινετική προς αυτόν ή έστω ανεκτική άποψη ή έκφραση, καθώς και η υπέρμετρη διεύρυνση του αξιοποίνου των τρομοκρατικών ενεργειών που εδράζεται στην «ασσύμετρη» διάχυση του κινδύνου τον οποίο αυτές «απελευθερώνουν», αναδεικνύουν **δύο επικίνδυνες εκτροπές του ποινικού δικαίου.**

Το πρότυπο του ποινικού δικαίου μεταμορφώνεται, από ένα είδος φιλελεύθερου ή αστικοδημοκρατικού ποινικού δικαίου που ισχύει **έναντι όλων** ανεξάρτητα από το είδος ή τη βαρύτητα των εγκλημάτων που τελούν, σε ένα είδος ποινικού δικαίου «του εχθρού»²⁶. Αυτός ο τύπος ποινικού δικαίου διαφέρει από τον παραδοσιακό στο ότι προϋποθέτει την ύπαρξη εγκληματιών, οι οποίοι δεν μπορούν ή δεν θέλουν να δώσουν εγγυήσεις ότι θα

²⁶ Για τις σχετικές αναλύσεις βλ. Gunther Jakobs «Το ποινικό δίκαιο του πολίτη και το ποινικό δίκαιο του εχθρού», ΠοινΔικ. 2005, σελ. 868 επ.

συμπεριφερθούν, πέρα από το επιμέρους έγκλημα που ενδεχομένως τελούν, ως κανονικοί συμμετοχοί της κοινωνικής και πολιτικής επικοινωνίας και άρα δεν εγγυώνται ένα minimum ασφάλειας και προβλεψιμότητας στην ατομική τους συμπεριφορά, έστω και αυτήν που έχει ενδεχομένως αξιόποιο χαρακτήρα. Αυτοί οι ποινικοί παραβάτες προβάλλουν κατά κάποιο τρόπο την εικόνα ότι έχουν αποκλίνει **μόνιμα** από την τάξη και το νόμο. Είναι άτομα των οποίων η συμπεριφορά θεωρείται ότι καθορίζεται από ανίατη ορθολογική επιλογή και όχι από ίασιμο κοινωνικό στρες ή από προσωπικά και ατομικά ελλείμματα. Εδώ ο ύποπτος περιγράφεται **ως γενικευμένη και διαρκής απειλή** και όχι ως απλή απειλή των ατομικών συμφερόντων – αγαθών. Αποτελεί απειλή για την κοινωνία εν γένει, για τον κοινωνικό ιστό, για την εσωτερική και την εξωτερική ασφάλεια των κρατών. Οι τρομοκράτες ταιριάζουν απόλυτα σε αυτό το μοντέλο.

Ακριβώς αυτή η εικόνα ενός «αντιπάλου κόσμου», καθιστά την τρομοκρατία ισχυρό υποψήφιο για την υπαγωγή της στον τύπο του ποινικού δικαίου «του εχθρού», διότι προφανώς εκεί, σε αυτόν τον αντίπαλο κόσμο, ακόμη και τα αίτια που εξηγούν το συμβατικό οργανωμένο έγκλημα, όπως η επιθυμία του «εύκολου» κέρδους και η νομιμοφανής διείσδυση στη «χαστική» οικονομία της αγοράς και που προάγουν κατά μία έννοια ένα είδος σχετικής ασφάλειας και προβλεψιμότητας, παύουν να υφίστανται. Αυτή η εικόνα του αντιπάλου κόσμου μαζί με τις αξίες και τους κανόνες που τον καθιστούν διαφορετικό από τη συμβατική κοινωνία, είναι που αποκλείει **την σταθεροποίηση των κανονιστικών**

προσδοκιών και υπολογισμών της έννομης τάξης ως κατανόηση των κινήτρων ή παρεκκλίσεων του δράστη και ταυτόχρονα **την κοινωνικοπολιτική σταθεροποίηση και προβλεψιμότητα** ως δυνατότητα προγραμματισμένης θεσμικής και αντεγκληματικής αντίδρασης της πολιτείας. Η διάχυτη επικινδυνότητα και η απώλεια ελέγχου αποδίδονται ως επιδιωκόμενοι στόχοι, σε όσους ανήκουν σε αυτή την αντίπαλη κοινωνία. Σήμερα υφίστανται όλες εκείνες οι συνθήκες που συνηγορούν υπέρ της διεύρυνσης της δικαιοδοσίας του ποινικού δικαίου «του εχθρού» και της επεκτάσής του σε όλες τις ομάδες που εκλαμβάνονται ως εχθρικές. Σ' αυτήν όμως την «οιονεί εμπόλεμη κατάσταση», το πρόβλημα της αδυναμίας διαχωρισμού **των υπόπτων** από όσους είναι **υπεράνω υποψίας**, αντιστοιχεί στο πρόβλημα του διαχωρισμού **των εμπολέμων από τους αμάχους**.

β) Η αντιτρομοκρατική νομοθεσία ως συμβολική νομοθεσία

Η αντιτρομοκρατική νομοθεσία έχει επίσης χαρακτηριστεί είτε ως συμβολική νομοθεσία, συνειδητά και δομικά *αναποτελεσματική* σε κάποιο βαθμό, είτε ως μια απλή απόδειξη ότι το κράτος επιδεικνύει απλώς δραστηριότητα, όπως συμβαίνει και στην περίπτωση του πολέμου κατά των ναρκωτικών. Η ειδική αντιτρομοκρατική νομοθεσία δεν παύει μάλιστα να τίθεται στις υπηρεσίες **της πολιτικής συμβολικής** απλώς και μόνον επειδή αποφεύγει να επιγράφεται ως τέτοια. Ακριβώς μάλιστα για να αποκρυβεί η υπέρπουσα αυτή συμβολική, αποφεύγεται να ονοματίζεται το συγκεκριμένο αντικείμενο ρύθμισης, ή συμφύρεται κατά παράδοξο τρόπο με άλλα. Ως οξύμωρο

αποτέλεσμα, ακριβώς η νομοθεσία αυτή υποδηλώνει τη σαφή και υποόρητη πολιτικοποίηση του φαινομένου της τρομοκρατίας, με την ανάληψη ενός **συμβολικού ιδεολογικού πολέμου εναντίον του** για την προάσπιση του κρατικού κύρους.

Συνεπώς, ο συμβολικός χαρακτήρας των νομοθετημάτων για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, συνυφαίνεται με τη βασική επιδίωξη του νομοθέτη να προσδώσει μέσω ακριβώς των νόμων αυτών, αυξημένο κύρος στην κρατική εξουσία σε σχέση με το μείζον αυτό πολιτικό και κοινωνικό πρόβλημα, η ύπαρξη του οποίου δημιουργεί ένταση και ανησυχία σε ευρύτερα στρώματα του κοινωνικού σώματος. Πρόκειται για ένα κατεξοχήν πεδίο επίδειξης «συμβολικής δυνάμεως» εκ μέρους της συντεταγμένης πολιτείας με **απώτερο στόχο τον εφησυχασμό** μερίδας τουλάχιστον των πολιτών, απέναντι στην απειλή που στοιχειοθετεί για την κοινωνία η ακραία και επικίνδυνη αυτή μορφή οργανωμένου εγκλήματος²⁷.

Τελικά, μέσω του συμβολισμού που διατυπώνουν οι ειδικές αντιτρομοκρατικές ποινικές ρυθμίσεις, τα κράτη επιδιώκουν την πραγμάτωση τριών κατά βάση στόχων

– **τη διαμόρφωση μιας εικόνας ασφάλειας** και μέσω αυτής τον εφησυχασμό της κοινής γνώμης απέναντι στην απειλή ενός φαινομένου το οποίο δεν μπορούν επί πολλά έτη να αντιμετωπίσουν, μολονότι αμφισβητεί την ύπαρξη και τη λειτουργία τους,

²⁷ Για το συμβολικό χαρακτήρα του ποινικού δικαίου βλ. Ν. Δημητράτου «Αντεγκληματική πολιτική και συμβολικό ποινικό δίκαιο», ΝοΒ 1993, σελ. 1048 επ.

– την τόνωση του κύρους τους μέσω της κινητικότητας που εμφανίζονται να έχουν σε νομοθετικό έστω επίπεδο στον τομέα αυτό και

– τη νομιμοποίηση στη λήψη ειδικών μέτρων που σχεδιάζονται ή προτείνονται και σε κάποιες περιπτώσεις ήδη εφαρμόζονται για τις τρομοκρατικές πράξεις, μέσω των οποίων όμως δημιουργείται κίνδυνος να περιστέλλονται, και μάλιστα σε σημαντικό βαθμό οι ατομικές ελευθερίες περισσότερων προσώπων αμέτοχων στα τρομοκρατικά εγκλήματα.

Όμως ο περιορισμός των ατομικών ελευθεριών για συγκεκριμένες πράξεις ιδιαίτερης βαρύτητας, προϋποθέτει ότι οι πράξεις αυτές οριοθετούνται πράγματι έναντι των άλλων **με σαφή και αντικειμενικό τρόπο** έτσι ώστε να μην υπάρχει ο κίνδυνος εφαρμογής του περιορισμού και σε περιπτώσεις ήσσονος βαρύτητας ή διαφορετικής ποιότητας. Σε διαφορετική περίπτωση, η αόριστη και ασαφής αναφορά στην ιδιαίτερη βαρύτητα ορισμένων εγκλημάτων υποκρύπτει στην πραγματικότητα κίνδυνο περιορισμού των ατομικών ελευθεριών για ευρύτατο αριθμό ατόμων που δεν έχουν οποιαδήποτε σχέση με την τρομοκρατία. Τότε η επίκληση της τρομοκρατίας φαίνεται να συνιστά απλώς την προσχηματική νομιμοποιητική βάση για μια δραστική και γενικευμένη περιστολή των ατομικών ελευθεριών όλων των πολιτών²⁸.

²⁸ Για τους προβληματισμούς αυτούς βλ. Ε. Συμεωνίδου – Καστανίδου «Ο ορισμός της τρομοκρατίας», ΠοινΔικ. 2002, σελ. 60 – 61.

III. Ανάλυση επίκαιρων νομοθετημάτων

Ο νόμος 2928/2001 «Τροποποίηση διατάξεων του Ποινικού Κώδικα, του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και άλλες διατάξεις για την προστασία του πολίτη από αξιόποινες πράξεις εγκληματικών οργανώσεων» αποτέλεσε, όπως ήδη ειπώθηκε, μεταξύ άλλων έναν **κεκαλυμμένο αντιτρομοκρατικό νόμο**, τροποποίησε το άρθρο 187 (Σύσταση και συμμορία) του Έκτου Κεφαλαίου ΠΚ και εισέφερε τον όρο και τη νομοτυπική υπόσταση της εγκληματικής οργάνωσης, ως διακεκριμένης μορφής της σύστασης και συμμορίας που προέβλεπε πριν την αναθεώρησή του το αρ. 187 ΠΚ, υπόσταση που χρησιμοποιήθηκε από όλους τους μετέπειτα αντιτρομοκρατικούς νόμους. Παρ' ότι με τις διατάξεις του νόμου αυτού διεξήχθη η δίκη των μελών της τρομοκρατικής οργάνωσης «17N», ήταν φανερό πως η συμπερίληψη σε ενιαίο άρθρο τόσο οργανώσεων που τελούν ή σκοπεύουν να τελέσουν διάφορα εγκλήματα με σκοπό τον πορισμό παράνομου περιουσιακού οφέλους, όσο και οργανώσεων που προβαίνουν σε πράξεις βίας με σκοπό να πλήξουν και να κλονίσουν την υπάρχουσα πολιτικοκοινωνική δομή, που δρουν δηλαδή με όρους *ριζοσπαστικής πολιτικής επικοινωνίας και βίαιης αντιθεσμικής πρακτικής*, νόθευε με ιδεολογικά στοιχεία

την έννοια του οργανωμένου κοινού εγκλήματος και υποβάθμιζε με κερδοσκοπικά κίνητρα το τρομοκρατικό πολιτικό έγκλημα.

Την ανάγκη σαφούς οριοθέτησης του τρομοκρατικού εγκλήματος ήρθε να καλύψει ο ν. 3251/2004 «Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, εγκληματικές οργανώσεις, τρομοκρατικές πράξεις». Ο νόμος αυτός πρόσθεσε μεταξύ άλλων ένα νέο άρθρο στο Έκτο Κεφάλαιο του ΠΚ υπό την αρίθμηση 187^A και όρισε το τρομοκρατικό έγκλημα και την τρομοκρατική οργάνωση. Στη συνέχεια θα επιχειρηθεί να αναλυθούν οι επιμέρους διατάξεις του άρθρου 187^A, όπως πρόσφατα τροποποιήθηκε «με το άρθρο δεύτερο» του νόμου 3875/2010 «Σύμβαση Ηνωμένων Εθνών κατά του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος και Πρωτόκολλα» και ισχύει.

A. Η ατομική τρομοκρατία στα πλαίσια της παραγράφου 1 α.187^A

α. Χαρακτήρας τελουμένων εγκλημάτων

Στην παρ. 1 του άρθ. 187^A τιμωρούνται με ποινές κάθειρξης ή φυλάκισης, διάφορα κακουργήματα και πλημμελήματα **που τελούνται από τον δράστη τους με τρόπο ή σε έκταση ή υπό συνθήκες που είναι δυνατό να βλάψουν σοβαρά μια χώρα ή έναν διεθνή οργανισμό και με σκοπό να εκφοβίσει σοβαρά έναν πληθυσμό, ή να εξαναγκάσει παρανόμως δημόσια αρχή ή διεθνή οργανισμό να εκτελέσει οποιαδήποτε πράξη ή να απόσχει από αυτήν ή να βλάψει σοβαρά ή να καταστρέψει τις θεμελιώδεις συνταγματικές, πολιτικές, οικονομικές δομές μιας χώρας ή ενός διεθνούς οργανισμού.**

Πιο συγκεκριμένα οι κακουργηματικής μορφής πιθανές εκφάνσεις του τρομοκρατικού εγκλήματος, πραγματώνουν κάποια ή περισσότερες από τις κάτωθι νομοτυπικές μορφές

- ανθρωποκτονία με πρόθεση (άρ. 299)
- βαριά σωματική βλάβη (παρ. 3 άρ. 310)
- θανατηφόρα βλάβη (άρ. 311)
- αρπαγή (άρ. 322)
- αρπαγή ανηλίκων (παρ. 2 και 3 άρ. 324)
- εμπρησμός (εδ. β' και γ' άρ. 264)
- εμπρησμός σε δάση (άρ. 265)
- πλημμύρα (εδ. β' και γ' άρ. 268)
- έκρηξη (άρ. 270)
- παραβάσεις σχετικές με τις εκρηκτικές ύλες (άρ. 272)
- κοινώς επικίνδυνη βλάβη (εδ. γ' άρ. 273)
- άρση ασφαλιστικών εγκαταστάσεων (εδ. β' άρ. 275)
- πρόκληση ναυαγίου (εδ. β' και γ' άρ. 277)
- δηλητηρίαση πηγών και τροφίμων (άρ. 279)
- διατάραξη της ασφάλειας των συγκοινωνιών εδ. β' άρ. 290)
- διατάραξη της ασφάλειας σιδηροδρόμων, πλοίων και αεροσκαφών (εδ. β' και γ' άρ. 291)
- άρ. 8 ν.δ. 181/1974 παρ. 1 εδ. β' και γ'
- άρ. 178 – 179 – 180 – 181 – 182 και 183 ν. 1815/1988
- άρ. 15 παρ. 1 ν. 2168/1993
- άρ. 4 παρ. 2 και 3 ν. 2991/2002

Ενώ οι πλημμεληματικής μορφής εμφανίζονται ως

- βαριά σωματική βλάβη (παρ. 1 άρ. 310)
- αρπαγή ανηλίκων (παρ. 1 άρ. 324)

- διακεκριμένη μορφή ξένης ιδιοκτησίας (382 παρ. 2)
- εμπρησμός (εδ. α' άρ. 264)
- πλημμύρα (εδ. α' άρ. 268)
- κοινώς επικίνδυνη βλάβη (εδ. α' και β' άρ. 273)
- άρση ασφαλιστικών εγκαταστάσεων (εδ. α' άρ. 275)
- πρόκληση ναυαγίου (εδ. α' άρ. 277)
- νοθεία τροφίμων (άρ. 281 παρ. 1)
- διατάραξη της ασφάλειας των συγκοινωνιών (εδ. α' άρ. 290)
- διατάραξη της ασφάλειας σιδηροδρόμων, πλοίων και αεροσκαφών (εδ. α' άρ. 291)
- άρ. 8 παρ. 1 εδ. α' ν.δ. 181/1974
- άρ. 161 – 162 – 163 – 164 – 165 – 168 – 169 – 170 – 173 και 174 ν. 1815/1988
- άρ. 15 παρ. 2 και άρ. 17 παρ. 1 και 3 ν. 2168/1993

β. Πλαίσια ποινών

Ο νόμος 3251/2004 αυξάνει τα κατώτατα όρια ποινής τόσο για τα επιμέρους τελεσθέντα κακουργήματα όσο και για τα πλημμελήματα.

– Συγκεκριμένα, **κακουργήματα** που τιμωρούνται με **ισόβια κάθειρξη** «επιβαρύνονται»

α) με αυξημένη παραγραφή 30 ετών έναντι της προβλεπόμενης στο άρ. 111 παρ. 2 εδ. α' ΠΚ των 20 ετών, επιμηκύνοντας την παραγραφή του αξιοποίνου

β) με επιμήκυνση του ελάχιστα εκτιόμενου χρόνου κάθειρξης, για την ευδοκίμηση του αιτήματος απόλυσης υπό όρο του **καταδικασθέντος**, σε 25 έτη πραγματικού χρόνου έκτισης αντί των 20 ετών (άρ. 105 παρ. 1 εδ. γ' και παρ. 2 ΠΚ) ή αντί των 16

ετών (άρ. 105 παρ. 5 ΠΚ), νομοθετική επιλογή που εξομοιώνει την ποινική αντιμετώπιση μίας ποινής για ένα έγκλημα με τη σωρευτική/συνολική ποινή για πολλά εγκλήματα. Επί παραδείγματι για δύο ανθρωποκτονίες που κρίθηκε πως τελέσθηκαν σε βρασμό ψυχικής ορμής και για τις οποίες ο δράστης τους τιμωρήθηκε με πρόσκαιρη κάθειρξη 12 ετών για έκαστη (άρ. 52 παρ. 3 και άρ. 299 παρ. 2), συνολικά δε με 21 χρόνια κάθειρξη (12 συν 9 [$\frac{3}{4}$ επί 12]) (άρ. 94 παρ. 1 ΠΚ), θα μπορεί να αιτηθεί την απόλυσή του υπό όρο στα 13 έτη κάθειρξης ή σε κάθε περίπτωση μετά τα 7 έτη (άρ. 105 παρ. 1β' και παρ. 6 ΠΚ). Μία ανθρωποκτονία αντίθετα ενός τρομοκράτη που τιμωρήθηκε με ισόβια κάθειρξη, τον υποχρεώνει να αιτηθεί την απόλυσή του υπό όρο μετά τα 25 έτη πραγματικού χρόνου κάθειρξης!

– Το κατώτατο όριο για την πρόσκαιρη κάθειρξη αυξάνεται από 5 σε 10 έτη (άρ. 52 παρ. 3 ΠΚ) κατά παρέκκλιση της αρχής της ισότητας των προσώπων έναντι του νόμου και της αναλογικότητας των ποινών.

– Το κατώτατο όριο της φυλάκισης αυξάνεται, πάνω από το ήμισυ της προβλεπόμενης στο νόμο γενικής διάρκειας της φυλάκισης (5 έτη), σε τουλάχιστον 3 έτη (άρ. 53 ΠΚ).

– Ο θάνατος περισσότερων προσώπων ως αποτέλεσμα **μίας τρομοκρατικής πράξης** τιμωρείται με συνολική ποινή έως 25 έτη κάθειρξης. Φανερά στο σημείο αυτό ο νομοθέτης εξομοιώνει την ποινική αντιμετώπιση της κατ' ιδέαν αληθινής συρροής με την πραγματική αληθινή συρροή (άρ. 94 παρ. 1 – 2 ΠΚ), θέλοντας προφανώς να δηλώσει emphaticά πως κάθε ανθρώπινη ζωή που

χάνεται έχει **αυτοτελή αξία** τόσο για την κοινωνία όσο και για την έννομη τάξη. Επομένως η προσβολή της δεν παύει να έχει **αυτοδύναμη απαξία**, έστω και αν μία ενέργεια και όχι πολλές διαδοχικές ή εξακολουθητικές πράξεις του δράστη την έβλαψαν δραστικά και **ταυτόχρονα με άλλες**, που «απαιτούν» με τη σειρά τους διακριτή αξία και επιμετρούμενη από το νομοθέτη και το δικαστή απαξία.

γ. Αντικειμενικά και ειδικά υποκειμενικά στοιχεία της νομοτυπικής υπόστασης, που στηρίζουν την «αυξημένη απαξία» των τρομοκρατικών εγκλημάτων και δικαιολογούν την άνοδο του πλαισίου των ποινών τους

Ο νόμος για να δικαιολογήσει την αύξηση των κατώτατων ορίων ποινής ενός ευρύ καταλόγου κοινών εγκλημάτων, που ονοματίζονται «τρομοκρατικά», έναντι ομοιότυπων εγκλημάτων που τελούνται από έναν δράστη σε κάθε άλλη περίπτωση και τιμωρούνται κανονικά κατά τα επιμέρους άρθρα του Π.Κ. που τα προβλέπουν, καθιερώνει ένα αντικειμενικό και τρία ειδικά υποκειμενικά στοιχεία που *δικαιολογούν την αυξημένη απαξία* των συγκεκριμένων εγκλημάτων, όταν αυτά μπορούν να χαρακτηριστούν με διακριτό και ασφαλή τρόπο ως **τρομοκρατικά**.

1) Αντικειμενικό στοιχείο ιδιαίτερης απαξίας

Το αντικειμενικό στοιχείο της ιδιαίτερης απαξίας του τρομοκρατικού εγκλήματος, συνίσταται στη δυνατότητα που δημιουργεί η τέλεσή του να βλαβεί σοβαρά μια χώρα ή ένας διεθνής οργανισμός. Είναι προφανές πως η **δυνατότητα σοβαρής βλάβης**, δεν συμπίπτει ως αντικειμενικό μέγεθος με την

τετελεσμένη πρόκληση βλάβης στην δημόσια έννομη τάξη και στην ασφαλή υπόσταση των επιμέρους εννόμων αγαθών που πλήττονται με την τελεσθείσα πράξη. Εδώ η δυνατότητα σοβαρής βλάβης χώρας ή διεθνούς οργανισμού αφορά **μια οπωσδήποτε δυνητική και ενδεχομένως συγκεκριμένη, όχι όμως αφηρημένη, διακινδύνευση της πολιτειακής όψης του εννόμου αγαθού δημόσια τάξη**. Κοντά, λοιπόν, στη βλάβη της κοινωνικής όψης του εννόμου αγαθού δημόσια τάξη, που πραγματώνεται όταν τελούνται τα επιμέρους εγκλήματα, πρέπει να συντρέχει για να καταφαθεί τρομοκρατικό έγκλημα και σοβαρή δυνητική διακινδύνευση (ή βλάβη) της εσωτερικής πολιτειακής ασφάλειας, ενδεχομένως και της εξωτερικής. Εξ ορισμού, λοιπόν, αναδεικνύεται πως το τρομοκρατικό έγκλημα φαίνεται να είναι το κατ' εξοχήν σύνθετο πολιτικό έγκλημα.

Πότε όμως μπορεί να ειπωθεί με βεβαιότητα και ασφάλεια δικαίου ότι μία εγκληματική πράξη είχε ή όχι την δυνατότητα να βλάψει σοβαρά μια χώρα ή ένα διεθνή οργανισμό; Ο ερμηνευτής και εφαρμοστής του δικαίου βρίσκεται στο σημείο αυτό αντιμέτωπος με μια προφανή περίπτωση **αοριστίας** στοιχείου της αντικειμενικής υπόστασης μιας νομοθετικής διατύπωσης. Πουθενά στον ποινικό κώδικα δεν οριοθετείται αυτοτελώς η έννοια της σοβαρής από τη μη σοβαρή βλάβη ενός εννόμου αγαθού, αντιθέτως η ίδια η σοβαρότητα της βλάβης του εννόμου αγαθού αναδεικνύεται κάθε φορά **από την αναλυτική διατύπωση και εξειδίκευση των αντικειμενικών στοιχείων, που συγκροτούν τη νομοτυπική υπόσταση που το προστατεύει**. Συνεπώς η ληστεία [380 Π.Κ.] αναμφίβολα, προσβάλλει σοβαρά την ιδιοκτησία

(αφαιρεί από άλλον ξένο κινητό πράγμα ή τον αναγκάζει να του το παραδώσει), την υγεία ή σωματική ακεραιότητα (με σωματική βία ή βαριά σωματική βλάβη), την προσωπική ελευθερία (με απειλές ενωμένες με επικείμενο κίνδυνο ζωής), ενδεχομένως τη ζωή (αν από την πράξη προήλθε θάνατος προσώπου). Η σοβαρή βλάβη ή διακινδύνευση των εννόμων αγαθών είναι υποχρεωτικά η αφετηρία και η κατάληξη του αξιοποίνου, ώστε από τη διατύπωση των αντικειμενικών στοιχείων της νομοτυπικής υπόστασης πρέπει σύμφωνα με την αρχή της νομιμότητας να συνάγεται σαφώς το ιδιαίτερο (υλικό) μέγεθος της σοβαρότητας της βλάβης ή διακινδύνευσης εννόμων αγαθών και να δικαιολογείται η συγκεκριμένη (ηθική) απαξία που συνοδεύει τη βλάβη ή τη διακινδύνευση αυτή.

Ακόμη όμως κι αν ήταν δυνατό να ξεπεραστεί η αοριστία της δυνατότητας **σοβαρής** βλάβης **ως** κατά τις υποχρεωτικές επιταγές της αρχής της νομιμότητας μετρήσιμου, οριοθετημένου και ασφαλώς διαγνώσιμου **αποτελέσματος του εγκλήματος**, ώστε να προσδιορίζεται **με αντικειμενικά κριτήρια** και όχι **με υποκειμενικές νομοθετικές ή δικαστικές κρίσεις** το μέγεθος, το εύρος και το βάθος της απαξίας του, ο δε προσδιορισμός αυτός να αποτυπώνεται ανάλογα σε ποινή, θα ήταν δύσκολο να ξεπεραστεί η αοριστία **του αντικειμένου της προσβολής**. Πράγματι, ενώ το Έκτο Κεφάλαιο του ΠΚ επιγράφεται «Επιβουλή της δημόσιας τάξης», το άρθρο 187^A φαίνεται να προστατεύει **τη χώρα**. Υπό ποια έννοια όμως η χώρα αποτελεί **αντικείμενο προσβολής** και ταυτόχρονα **προστατευτέο έννομο αγαθό**; Η χώρα υπό την έννοια της επικράτειας, η χώρα υπό την έννοια του λαού που την

κατοικεί, η χώρα υπό την έννοια του κράτους που την διοικεί ή η χώρα υπό την έννοια του κρατούντος πολιτικοκοινωνικού συστήματος το οποίο την συνέχει και την εκφράζει;

Απάντηση σ' αυτήν την προφανή αοριστία, και άρα ανασφάλεια δικαίου, που εισάγει το ατελές ειδικό αντικειμενικό στοιχείο απαξίας του τρομοκρατικού εγκλήματος και που από μόνο του σίγουρα δεν είναι δυνατό, για να χρησιμοποιήσουμε την έκφραση του νομοθέτη²⁹, να δικαιολογήσει την αύξηση των ορίων ποινής και τις υπόλοιπες επαχθείς ουσιαστικού και δικονομικού δικαίου συνέπειες εις βάρος του κατηγορουμένου, επιχειρούν να δώσουν τα ειδικά υποκειμενικά στοιχεία που εξειδικεύουν τον ειδικό άμεσο δόλο του δράστη του τρομοκρατικού εγκλήματος.

β) Ειδικά υποκειμενικά στοιχεία ιδιαίτερης απαξίας

Σύμφωνα με την υπερχειλή υποκειμενική υπόσταση που εισάγει ο νομοθέτης στην παράγραφο 1 του άρ. 187^A, **άμεσος σκοπός** του δράστη των τελεσθεισών τρομοκρατικών πράξεων είναι διαζευκτικά

- είτε ο **σοβαρός εκφοβισμός** ενός πληθυσμού
- είτε ο **παράνομος εξαναγκασμός** δημόσιας αρχής ή διεθνούς οργανισμού να εκτελέσει οποιαδήποτε πράξη ή να απόσχει απ' αυτήν
- είτε η **σοβαρή βλάβη ή καταστροφή των θεμελιωδών συνταγματικών, πολιτικών, οικονομικών δομών** μιας χώρας ή ενός διεθνούς οργανισμού.

²⁹ Βλ. πρακτικά Βουλής της 24/6/2004 σελ. 1361.

Είναι προφανές πως ο ειδικός αυτός δόλος του δράστη όχι μόνο προσδίδει ιδιαίτερη απαξία στην πράξη του ως **ιδιαίτερος εγκληματικός σκοπός**, αλλά **εξειδικεύει και οριοθετεί τη δυνατότητα σοβαρής βλάβης** της χώρας ή του διεθνούς οργανισμού. Μια χώρα, λοιπόν, είναι δυνατόν να κινδυνεύει ή όντως βλάπτεται σοβαρά όταν ο πληθυσμός της εκφοβίζεται και τρομοκρατείται, όταν οι δημόσιες αρχές της εξαναγκάζονται παράνομα να εκτελέσουν οποιαδήποτε πράξη ή να απόσχουν απ' αυτήν και όταν είναι δυνατόν να κινδυνεύουν ή όντως βλάπτονται ή καταστρέφονται θεμελιώδεις συνταγματικές, πολιτικές ή οικονομικές δομές της.

Φαίνεται, λοιπόν, πως για να υπάρχει τρομοκρατικό έγκλημα χρειάζεται μια υποκειμενικά καλυπτόμενη αλλά πάντως αντικειμενική προσφορότητα στην δυνατότητα επίτευξης των σκοπών του δράστη, η οποία και δικαιολογεί **αντικειμενικά** τη δυνητική ή συγκεκριμένη διακινδύνευση της χώρας. Μόνο όταν ο σκοπός του δράστη, ένας από τους τρεις **διαζευκτικά** ή και οι τρεις **σωρευτικά**, έφτασαν πολύ κοντά στο να πραγματοποιηθούν ή όντως πραγματοποιήθηκαν, μέσω της τέλεσης των συγκεκριμένων κακουργημάτων ή πλημμελημάτων και μόνον όταν η πράξη ή οι πράξεις τελέστηκαν προς την κατεύθυνση που **επιδίωκε** ο δράστης, με τρόπο ή σε έκταση ή υπό συνθήκες που επέτρεπαν την δημιουργία αντικειμενικά πρόσφορων συνθηκών βλάβης ή διακινδύνευσης για τη δημόσια τάξη ως εσωτερική πολιτειακή ασφάλεια³⁰ μπορεί να καταφαιθεί το τρομοκρατικό έγκλημα και να εφαρμοστούν οι ιδιαίτερα

³⁰ Ενδεχομένως και ως εξωτερική πολιτειακή ασφάλεια, βλ. Β' Κεφάλαιο ΠΚ «Προδοσία της χώρας».

επαχθείς συνέπειες που καθιδρύει ο νόμος, ενδεχομένως κατά παράβαση της αρχής της αναλογικότητας και της ισότητας έναντι των ίδιων ακριβώς αντικειμενικών υποστάσεων που δεν ονοματίζονται τρομοκρατικές πράξεις.

B. Η τρομοκρατική οργάνωση της παραγράφου 4 α. 187^A

Με κάθειρξη μέχρι 10 ετών τιμωρείται όποιος συγκροτεί ή εντάσσεται ως μέλος **σε δομημένη και με διαρκή δράση** ομάδα από τρία ή περισσότερα πρόσωπα που δρουν **από κοινού** και **επιδιώκουν** την τέλεση του εγκλήματος της παρ. 1 του άρθρου 187^A (Τρομοκρατική οργάνωση). Με ποινή μειωμένη (άρ. 83) τιμωρείται η πράξη του προηγούμενου εδαφίου όταν η τρομοκρατική οργάνωση έχει συσταθεί για την τέλεση των πλημμελημάτων της παρ. 1. Η κατασκευή, προμήθεια ή κατοχή όπλων, εκρηκτικών υλών και χημικών ή βιολογικών υλικών ή υλικών που εκπέμπουν επιβλαβείς για τον άνθρωπο ακτινοβολίες **προς εξυπηρέτηση των σκοπών** της τρομοκρατικής οργάνωσης, συνιστά **επιβαρυντική περίπτωση**. Η **μη τέλεση** από την τρομοκρατική οργάνωση οποιουδήποτε από τα εγκλήματα του καταλόγου που περιλαμβάνονται στα στοιχεία α' έως κβ' της παρ. 1 συνιστά **ελαφρυντική περίπτωση**.

α) Αντικειμενικά στοιχεία εγκληματικής οργάνωσης

Τα αντικειμενικά στοιχεία που απαιτείται να συντρέχουν προκειμένου να στοιχειοθετείται η έννοια της τρομοκρατικής οργάνωσης είναι:

➤ **Δομημένη ομάδα** από τρία ή περισσότερα πρόσωπα, που νοείται ως ομάδα ατόμων που λειτουργεί με τους συνωμοτικούς κανόνες, **έτοιμη** και **ικανή** να τελεί (τρομοκρατικά) εγκλήματα σε βάθος χρόνου ανάλογα με τις επιλογές της, με κατανομή ρόλων ανάμεσα στα μέλη της και με συνακόλουθη ιεραρχική διάρθρωση. Είναι προφανές πως ομάδες με **ευκαιριακή συγκρότηση** και **πρόχειρη κατανομή ρόλων επ' ευκαιρία τέλεσης ενός εγκλήματος από τα προβλεπόμενα στον κατάλογο της παρ. 1 α. 187^A**, δεν εμπίπτουν στην έννοια της δομημένης ομάδας³¹.

➤ **Ομάδα με διαρκή δράση.** Διαρκής δράση δεν νοείται η **αδιάκοπη δραστηριότητα**, αλλά μάλλον η **εξακολουθητική** και σε βάθος χρόνου δραστηριότητα. Στο σημείο αυτό, τίθεται το ζήτημα ποια θα είναι η ποινική αντιμετώπιση μελών της τρομοκρατικής οργάνωσης που αποχώρησαν είτε πριν από την τέλεση κάποιας αξιόποινης πράξης είτε πριν από την εξάρθρωση της τρομοκρατικής οργάνωσης, και ειδικά ως προς το σημείο **της έναρξης παραγραφής** για το έγκλημα της παρ. 4 όσο και για τα επιμέρους εγκλήματα της παρ. 1.

➤ **Δράση από κοινού.** Το αντικειμενικό αυτό στοιχείο περιορίζει την τρομοκρατική οργάνωση στα μέλη εκείνα που αποτελούν **τον σκληρό πυρήνα της** και επομένως μπορεί να θεωρηθεί πως δρουν από κοινού, υπό την έννοια ότι σχεδιάζουν ή εκτελούν εγκληματικές πράξεις **ως ένας ενιαίος οργανισμός** εντός του οποίου και πέρα από τη λειτουργική ή πρακτική κατανομή ρόλων και αρμοδιοτήτων, η δραστηριότητα θεωρείται ότι αναλαμβάνεται **από κοινού και για λογαριασμό όλων** και με

³¹ Βλ. Μ. Καϊάφα – Γκμπάντι «Η οριοθέτηση του αξιοποίνου της τρομοκρατίας και οι προκλήσεις για ένα δικαιοκρατούμενο ποινικό δίκαιο», ΠοινΧρον 2005, σελ. 874.

την ανάλογη συμμετοχή και σύμπραξη όλων των μελών. Επομένως δεν μπορούν να υπαχθούν στην έννοια της τρομοκρατικής οργάνωσης **εξωτερικοί περιφερειακοί βοηθοί και συνεργοί** που εξασφαλίζουν πληροφορίες ή υλικά μέσα προς επίτευξη των σκοπών της οργάνωσης, των οποίων όμως τα κίνητρα, ο βαθμός «διείσδυσης» και η συχνότητα των επαφών, μπορεί να συμπίπτουν **ή όχι** με εκείνα των σταθερών μελών της τρομοκρατικής οργάνωσης.

β) Ειδικό υποκειμενικό στοιχείο τρομοκρατικής οργάνωσης

Η ως άνω αντικειμενικά προσδιορισμένη εγκληματική οργάνωση για να θεωρηθεί τρομοκρατική, πρέπει να έχει συσταθεί – συγκροτηθεί **με σκοπό την επιδίωξη τέλεσης** κάποιου ή περισσότερων εγκλημάτων της παρ. 1 του άρθρου 187^Α. Επομένως, δεν χρειάζεται να έχει τελεστεί κάποια **αξιόποινη πράξη** για να θεωρηθεί πως κάποιος έχουν συγκροτήσει τρομοκρατική οργάνωση. Στο σημείο αυτό γίνεται έκδηλη η προσπάθεια του νομοθέτη να **προωθήσει το αξιόποινο από το στάδιο της βλάβης** κάποιου ή κάποιων εννόμων αγαθών, στο στάδιο της **δυσνητικής ή αφηρημένης** διακινδύνευσης του εννόμου αγαθού της δημόσιας τάξης, ακόμα και στην περίπτωση, σε αντίθεση με την παρ. 1, που κανένα επιμέρους έννομο αγαθό δεν έχει ακόμα υποστεί βλάβη. Η ίδια, λοιπόν, η ύπαρξη μιας δομημένης ομάδας που έχει στόχο να τελέσει κάποια **κακουργηματικής μορφής** έστω τρομοκρατική πράξη, τιμωρείται με βαριά κακουργηματική ποινή που προσιδιάζει σε τελεσθέντα εγκλήματα. Είναι φανερό πως η διάταξη αυτή χωρίς

την επεξεργασία της από την ποινική επιστήμη, διολισθαίνει σε τιμώρηση του φρονήματος. Μόνη **η συμφωνία** από τρία ή περισσότερα άτομα και **η συναπόφαση** για την τέλεση κάποιων τρομοκρατικών πράξεων αρκεί για να τους «επιδαφιλεύσει» βαριές κακουργηματικές ή αυξημένες πλημμεληματικές ποινές. Προφανώς η διάταξη αυτή φτάνει πολύ κοντά στο να αναιρεί **τον συνταγματικά καθιερωμένο πραξοκεντρικό χαρακτήρα** ενός φιλελεύθερου συστήματος ποινικού δικαίου. §α. 7 Συντ. «Έγκλημα δεν υπάρχει ούτε ποινή επιβάλλεται χωρίς νόμο που να ισχύει πριν από την τέλεση της πράξεως και να ορίζει τα στοιχεία της.»}

Οι δυσμενείς συνέπειες αυτής της νομοθετικής αστοχίας μπορούν να αρθούν, μόνο **αν αποδεικνύεται** για την τρομοκρατική οργάνωση που δεν έχει τελέσει, όταν προφανώς εξαρθρώνεται και συλλαμβάνονται τα μέλη της, τρομοκρατικές πράξεις, *η αντικειμενική προσφορότητα* ενός **άριστα οργανωμένου και εφικτού σκοπού**, *μελλοντικής και επικείμενης* σοβαρά προπαρασκευασμένης τέλεσης τρομοκρατικών πράξεων. Στην περίπτωση αυτή και μόνο, η άλλως αφηρημένη διακινδύνευση του εννόμου αγαθού δημόσια τάξη από την απλή συγκρότηση τρομοκρατικών οργάνωσεων, μπορεί να μετατραπεί σε πραγματική δυνατότητα σοβαρής βλάβης μιας χώρας ή ενός διεθνούς οργανισμού, επομένως σε δυνητική ή συγκεκριμένη διακινδύνευση που περιορίζει **το καθαρά φρονηματικό άδικο** που ιδρύει ως έχει υπό την αρχική γραμματική της ερμηνεία η παρ. 4, εισάγοντας κάποια αντικειμενικά **διαγνώσιμα και μετρήσιμα στοιχεία** που

δικαιολογούν την αυξημένη απαξία της έννομης τάξης και τη δυσμενή ουσιαστική ή δικονομική μεταχείριση του δράστη ή υπόπτου, ακόμα και σε πολύ πρώιμα στάδια του συνήθους αξιοποίνου χώρου, μεταξύ γενικών προπαρασκευαστικών πράξεων και εικαζόμενης αρχής εκτελέσεως.

γ) «Η κατασκευή, προμήθεια ή κατοχή όπλων, εκρηκτικών υλών και χημικών ή βιολογικών υλικών ή υλικών που εκπέμπουν επιβλαβείς για τον άνθρωπο ακτινοβολίες προς εξυπηρέτηση των σκοπών της τρομοκρατικής οργάνωσης». Επιβαρυντική περίσταση ή αναγκαίο στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος:

- Σύμφωνα με την παρ. 1 του άρθρου 187^A και υπό στοιχείο
- ια) οι παραβάσεις σχετικές με τις εκρηκτικές ύλες (άρ. 272)
 - ιθ) τα προβλεπόμενα στην παρ. 1 του άρ. 8 του ν.δ. 181/1974 «περί προστασίας εξ ιοντιζουσών ακτινοβολιών»
 - κα) τα προβλεπόμενα στις παρ. 1 και 2 του άρ. 15 και στις παρ. 1 και 3 του άρ. 17 ν. 2168/1993 «Ρύθμιση θεμάτων που αφορούν όπλα, πυρομαχικά, εκρηκτικές ύλες, εκρηκτικούς μηχανισμούς και άλλες διατάξεις»
 - κβ) τα προβλεπόμενα στις παρ. 2 και 3 του άρ. 4 του ν. 2991/2002 «Εφαρμογή σύμβασης απαγόρευσης χρήσης χημικών όπλων»,

προαπαιτούμενο στοιχείο της πλήρωσης της αντικειμενικής υπόστασης του αυτοτελούς τρομοκρατικού εγκλήματος είναι η **τέλεση ή η προπαρασκευή τέλεσης** των επιμέρους αυτών αντικειμενικών υποστάσεων. Όπως είναι φανερό, στην

περίπτωση που τα μέλη μιας τρομοκρατικής οργάνωσης έχουν τελέσει κάποιο ή κάποια από τα τέσσερα αυτά επιμέρους εγκλήματα θα τιμωρηθούν τόσο με τις ειδικές ποινές αυτών επαυξημένες, όσο και με την αυτοτελή ποινή για τη συγκρότηση ή τη συμμετοχή σε τρομοκρατική οργάνωση, καθώς η παρ. 1 και η παρ. 4 του άρ. 187^A **συρρέουν αληθινά**. Οι ενέργειες αυτές που αφορούν προμήθεια, κατοχή, κατασκευή όπλων και εκρηκτικών, συνήθως συνιστούν **αναγκαίες προπαρασκευαστικές πράξεις για την τέλεση εγκλημάτων βίας** από την τρομοκρατική οργάνωση. Επομένως, αυτές και μόνο ορίζουν το σημείο από το οποίο άρχεται ο αξιόποινος χαρακτήρας της συγκρότησης ή συμμετοχής σε τρομοκρατική οργάνωση και το σημείο στο οποίο καταλήγει ενόσω δεν έχουν τελεστεί τα σκοπούμενα εγκλήματα βίας ή άλλα εγκλήματα, όσα εξαρτώνται από την κατοχή, προμήθεια ή κατασκευή όπλων ή εκρηκτικών **ως αναγκαίων υλικών μέσων για την πραγμάτωσή τους**. Δεν μπορεί να γίνει κατανοητό με ποια νομική λογική ο νομοθέτης θεωρεί **επιβαρυντική περίπτωση** την κατασκευή, προμήθεια ή κατοχή αυτών των όπλων, εκρηκτικών υλών κλπ. Η ίδια κατοχή, προμήθεια, κατασκευή που συνιστά **αφετηριακό και αναγκαίο αντικειμενικό στοιχείο του τελεσθέντος εγκλήματος** της συγκρότησης ή συμμετοχής σε τρομοκρατική οργάνωση και η οποία θα τιμωρηθεί επιπρόσθετα με αύξηση των κατωτάτων ορίων ποινής της ως τρομοκρατικό έγκλημα ενός ατόμου, θα δικαιολογήσει δηλαδή **ως ελάχιστο αντικειμενικό στοιχείο** την κατάφαση της ένταξης σε τρομοκρατική οργάνωση του ατόμου αυτού, πέρα από τον ειδικό δόλο του ιδίου και των ατόμων που

τη συγκροτούν και πέρα από την ευθύνη του για τις επιμέρους τρομοκρατικές πράξεις που έχει τελέσει, η ίδια ακριβώς πράξη θα στοιχειοθετεί **επιβαρυντική περίσταση για την αυστηρότερη τιμώρηση**, την παραπέρα δηλαδή άνοδο του πλαισίου ποινής της πρόσκαιρης κάθειρξης, κάποιου προσώπου στην περίπτωση που συγκροτεί μαζί με άλλον ή εντάσσεται σε τρομοκρατική οργάνωση και δεν έχει τελέσει ακόμη παρά μόνο αυτά τα «προπαρασκευαστικά εγκλήματα». Οι ίδιες πράξεις αποτελούν **θεμελιωτικό αλλά ταυτοχρόνως και επιβαρυντικό λόγο του αξιοποίνου**. Πρόκειται για κατάφωρη παραβίαση της από το διεθνές δίκαιο κατοχυρωμένης αρχής ne bis in idem που απαγορεύει όχι μόνο **την διπλή καταδίκη** για την ίδια συμπεριφορά ενώπιον διαφορετικών δικαστηρίων ή δικαιοδοτικών αρχών, αλλά και **την διπλή τιμώρηση από μία ή περισσότερες νομοθετικές διατάξεις της ίδιας ακριβώς πράξης** κατά παράβαση των αρχών της φαινομένης συρροής, που στην περίπτωση αυτή μετατρέπεται σε οιονεί αληθή συρροή και μάλιστα επιβαρυντική για τον κατηγορούμενο.

δ) «Η μη τέλεση από την τρομοκρατική οργάνωση οποιουδήποτε από τα εγκλήματα του καταλόγου που περιλαμβάνονται στα στοιχεία α' έως κβ' της παρ. 1 του άρ. 187^Α». Ελαφρυντική περίσταση ή λόγος αποκλεισμού του αξιοποίνου;

Όπως ειπώθηκε και ανωτέρω, **η μη τέλεση** από την τρομοκρατική οργάνωση οιαδήποτε από τα εγκλήματα της παρ. 1, θα έπρεπε να **αποδυναμώνει δραστικά αν μη να εξουδετερώνει εντελώς την έντονη απαξία** που προσδίδει ο νομοθέτης στις

τρομοκρατικές οργανώσεις, καθώς σε αντίθετη περίπτωση, πρόκειται για καθαρή τιμώρηση του φρονήματος των ιδρυτών ή μελών τους, το οποίο δεν έχει ακόμη φανερώσει **μια αντικειμενική δυνατότητα βλάβης** κάποιων εννόμων αγαθών από εκείνα του καταλόγου, ούτε όμως έχει δώσει **επαρκή δείγματα ως δυνητική διακινδύνευση** κάποιων ευρύτερων εννόμων αγαθών, όπως αυτό της πολιτειακής όψης της δημόσιας τάξης. Θα έπρεπε επομένως η μη τέλεση από την τρομοκρατική οργάνωση οιαδήποτε από τα εγκλήματα της παρ. 1, να αποτελεί **λόγο αποκλεισμού του αξιοποίνου**, σε περίπτωση φυσικά που συνδυαζόταν με μη κατοχή κλπ από την εγκληματική οργάνωση όπλων, εκρηκτικών ή άλλων επιβλαβών υλικών. Αν δεν έχει κατασκευάσει προμηθευτεί ή λάβει στην κατοχή της η τρομοκρατική οργάνωση όπλα, εκρηκτικά κλπ ή δεν έχει προετοιμάσει έστω τα παραπάνω, ως αναγκαία προπαρασκευαστικά μέσα για την τέλεση των υπολοίπων πλημμελημάτων ή κακουργημάτων που θα ολοκληρώσουν την στοχοθεσία της, πώς στοιχειοθετείται ή δικαιολογείται από την πλευρά του νομοθέτη η αυξημένη απαξία και η τιμώρηση «προωθημένων» **προσταδίων της υλικής εμφάνισης της (αντικειμενικά πρόσφορης) εγκληματικής τρομοκρατικής συμπεριφοράς**, ενώ η υλική εμφάνιση της οποιασδήποτε εγκληματικής απειλής σε ένα φιλελεύθερο και δικαιοκρατούμενο ποινικό δίκαιο αποτελεί **αφετηρία του αξιοποίνου της πράξης**, όταν δηλαδή ενεργοποιούνται και εξωτερικεύονται από το δράστη οι **αναγκαίες υλικές προπαρασκευαστικές πράξεις** για την πραγμάτωση του

επιδιωκόμενου αποτελέσματος? Μόνη η κατοχή σκαριφημάτων, εγχειριδίων, «προκηρύξεων», δημοσιευμάτων αντικρατικού, αντιθεσμικού ή αντιεξουσιαστικού λόγου και περιεχομένου, αρκούν λοιπόν για την κατάφαση της ένταξης κάποιου προσώπου σε τρομοκρατική οργάνωση και την ανάλογη τιμωρία του; Η τιμώρηση του «ενοχλητικού ή επικίνδυνου» φρονήματος με αυξημένες ποινές είναι **μια επικίνδυνη εκτροπή** του ποινικού δικαίου που δείχνει **φόβο ή εκδικητικότητα** του νομοθέτη απέναντι σε οργανώσεις και συσσωματώσεις ανθρώπων που διατυπώνουν έναν ακραίο ή ριζοσπαστικό πολιτικό λόγο και ενδεχομένως σχεδιάζουν ή οραματίζονται, έστω «εν αφελεία ή εν ευθυμία», δεν έχουν όμως τελέσει ή σοβαρά προπαρασκευάσει ουδεμία αξιόποινη πράξη που μπορεί **αντικειμενικά** να στοιχειοθετεί *δυνατότητα σοβαρής βλάβης* μιας χώρας ή ενός διεθνούς οργανισμού.

ε) Η κατάργηση της πρώην παρ. 8 του άρ. 187^A

Η Εισηγητική Έκθεση του ν. 3251/2004 έγγραφε στην παρ. 14³²: «Το θεμελιώδες χαρακτηριστικό των ρυθμίσεων του προτεινόμενου στο παρόν σχέδιο νόμου άρ. 187^A ΠΚ, έγκειται στο γεγονός ότι με αυτές **δεν αναιρείται ούτε περιορίζεται οποιασδήποτε μορφής πολιτική εκδήλωση ή άλλη μαχητική συνδικαλιστική δράση**. Για τον λόγο αυτόν στην παρ. 8 του άρθρου 187^A ορίζεται ειδικότερα ότι δεν συνιστά τρομοκρατική πράξη κατά την έννοια της διατάξεως αυτής η τέλεση ενός ή

³² Βλ. Εισηγητική έκθεση στο σχέδιο νόμου «Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, τροποποίηση του ν. 2928/2001 για τις εγκληματικές οργανώσεις και άλλες διατάξεις» προς τη Βουλή των Ελλήνων της 15^{ης} Ιουνίου 2004, σελ. 6.

περισσοτέρων από τα προβλεπόμενα σε αυτήν εγκλήματα, αν εκδηλώνεται ως προσπάθεια εγκαθίδρυσης του δημοκρατικού πολιτεύματος ή διαφύλαξης ή αποκατάστασης αυτού ή ως δράση υπέρ της ελευθερίας με την έννοια του α. 5 παρ. 2 Συντ. ή αποσκοπεί στην άσκηση θεμελιώδους ατομικής, πολιτικής ή συνδικαλιστικής ελευθερίας ή άλλου δικαιώματος προβλεπόμενου στο Σύνταγμα ή στην ΕΣΔΑ.»

Η σημασία της πρώην παρ. 8, που καταργήθηκε με το ν. 3875/2010, αναλύθηκε πρωτύτερα. Είναι προφανές πως με την κατάργησή της, καταργείται η διάκριση που επιβάλλει ο συνταγματικός νομοθέτης και με την οποία είχε εναρμονιστεί ο προηγούμενος κοινός νομοθέτης μεταξύ αν όχι καθολικά ανεκτής ή επιδοκιμαστέας, τουλάχιστον **μη χαρακτηριζόμενης ως τρομοκρατικής άσκησης του δικαιώματος του συνταγματικού πατριωτισμού** εκ μέρους των πολιτών, που στόχο έχουν να προασπίσουν θεμελιώδεις ελευθερίες και δικαιώματα, έστω έχοντας την ενδεχόμενη προσφορότητα να βλάψουν σοβαρά μια χώρα όπως την εννοούν οι «επίσημοι» ερμηνευτές και υποστηρικτές της, να τρομάζουν ένα επιφυλακτικό τμήμα του πληθυσμού, να εξαναγκάσουν τη δημόσια αρχή σε πράξη ή παράλειψη ή να θέσουν εν αμφιβόλω κάποιες από τις κύριες πολιτικές, οικονομικές ή συνταγματικές δομές μιας χώρας, γίνονται όμως **με το πρόσθετο υποκειμενικό στοιχείο της συνειδητής άσκησης ή διεκδίκησης δικαιωμάτων**, τα οποία διεκδικούνται έστω με φαινομενικά ή όντως παράνομο τρόπο, όχι όμως με σκοπό **την καταστροφή και το χάος**, αλλά με στόχο **τη βελτίωση της χώρας**, δηλαδή της ιδιωτικής και δημόσιας ζωής

του πληθυσμού, της συμπεριφοράς και δράσης των δημόσιων αρχών και της λειτουργικότητας των πολιτικών, οικονομικών ή συνταγματικών θεσμών και δομών³³. Είναι βέβαιο πως η κατάργηση της παραγράφου 8, σε συνδυασμό με την απεξάρτηση της τιμώρησης της συμμετοχής ή ένταξης σε τρομοκρατική οργάνωση από τελεσθείσες ή σοβαρά προπαρασκευασθείσες πράξεις, συνθέτουν ένα εφιαλτικό σενάριο, όπου αγρότες, μαθητές, εργαζόμενοι και γενικά οι πολίτες που θα διεκδικούν δυναμικά τα φαινομενικώς ή όντως πληττόμενα δικαιώματά τους, κινδυνεύουν να θεωρούνται εν δυνάμει τρομοκράτες ή εν δυνάμει συνωμότες.

στ) Πλημμεληματική – κακουργηματική μορφή εγκληματικής οργάνωσης

Κατ' απαίτηση του συνόλου σχεδόν της θεωρίας, ο νομοθέτης του ν. 3875/2010 διαφόρισε την ποινική αντιμετώπιση της τρομοκρατικής οργάνωσης που έχει συσταθεί με σκοπό την τέλεση πλημμελημάτων, προνοώντας γι' αυτήν τις μειωμένες ποινές του άρθρου 83, από την αντίστοιχη που έχει συσταθεί με σκοπό την τέλεση σοβαρών κακουργημάτων για την οποία διατηρήθηκε η αρχικά προβλεπόμενη ποινή της μέχρι 10 ετών κάθειρξης. Σύμφωνα, λοιπόν, με τους ορισμούς του άρ. 83 εδ. γ' η συμμετοχή ή ένταξη σε τρομοκρατική οργάνωση που έχει συσταθεί με αποκλειστικό σκοπό την τέλεση πλημμελημάτων τιμωρείται από ένα έτος φυλάκιση έως έξι έτη κάθειρξης.

³³ Βλ. Έκθεση επιστημονικής υπηρεσίας της Βουλής για το σχέδιο νόμου «Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, τροποποίηση του ν. 2928/2001 για τις εγκληματικές οργανώσεις και άλλες διατάξεις» της 20^{ης} Ιουνίου 2004, σελ. 8.

Γ. Απειλή τέλεσης τρομοκρατικού εγκλήματος

Στο άρ. 187^A παρ. 3 ΠΚ τυποποιείται ως αυτοτελές έγκλημα τιμωρούμενο με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον δύο ετών, «η σοβαρή απειλή τέλεσης μιας τρομοκρατικής πράξης της παρ. 1, η οποία προκαλεί τρόμο». Η απόπειρα του εγκλήματος αυτού δεν είναι αξιόποινη.

Η ιδιαίτερη τυποποίηση της απειλής αυτής αντιπαρέρχεται το άρθρο 190 ΠΚ, όπου τυποποιείται το έγκλημα της διατάραξης της ειρήνης των πολιτών. Στο άρθρο αυτό τιμωρείται με φυλάκιση **μέχρι δύο ετών** (και όχι τουλάχιστον δύο ετών) «όποιος με απειλές ότι θα διαπραχθούν κακουργήματα ή πλημμελήματα διεγείρει σε ανησυχία ή τρόμο τους πολίτες». Συνεπώς, η απειλή για τέλεση τρομοκρατικής πράξης, αν έπρεπε τυχόν να τιμωρείται με μεγαλύτερη ποινή, θα ήταν δογματικά ορθό να ενταχθεί στο άρθρο 190 ΠΚ ως διακεκριμένη μορφή διατάραξης της ειρήνης των πολιτών, ως δείγμα σεβασμού στη συστηματική συνοχή και αυτοδυναμία των επιμέρους νομοτυπικών υποστάσεων του Ειδικού Μέρους του ΠΚ.

Περαιτέρω με το άρθρο αυτό, στο οποίο δεν ξεκαθαρίζεται αν πρόκειται για δημόσια ή κατ' ιδίαν απευθυνόμενη απειλή, δημιουργείται μία έτερη ερμηνευτική παρανόηση. Αν θεωρηθεί πως η παρ. 3 του άρ. 187^A περιλαμβάνει τη δημόσια διακοίνωση των απειλών, τότε όντως αποτελεί μία διακεκριμένη περίπτωση του άρ. 190 και αναφέρεται στις δημοσιευμένες στον τύπο ή

τυχόν δημόσια τοιχοκολλημένες ή άλλως κοινολογημένες προκηρύξεις των τρομοκρατών, στις οποίες απειλούν με την τέλεση διαφόρων εγκλημάτων.

Αν όμως υιοθετηθεί η αντίθετη άποψη, πως περιλαμβάνει και την κατ' ιδίαν απεύθυνση απειλών, καθώς από τη διατύπωση της παρ. 3 του άρ. 187^A λείπουν τόσο **το αντικείμενο προσβολής**, που είναι στην περίπτωση του άρ. 190 **οι πολίτες**, όπως λείπει **και ο ιδιαίτερος τρόπος τέλεσης**, σε αντιδιαστολή π.χ. με την περίπτωση του άρ. 191, όπου αρκεί «οποιοσδήποτε τρόπος», ή την περίπτωση του άρ. 192, όπου προβλέπεται «δημόσια απεύθυνση της διέγερσης ή οποιοσδήποτε τρόπος πρόκλησης των πολιτών», τότε η ερμηνεία οδηγείται προς άλλη κατεύθυνση.

Στην περίπτωση αυτή, η απαγόρευση της χρήσης της μεθόδου της αναλογίας ως κάλυψης τυχόν κενών των ποινικών νόμων, καθώς και η υποχρέωση στενής συσταλτικής ερμηνείας των ποινικών διατάξεων, ενδεικνύουν την ερμηνεία της παρ. 3 του άρ. 187^A ως ειδική διακεκριμένη περίπτωση του άρ. 333 και όχι του άρ. 190 ΠΚ. Επομένως, φαίνεται πως δεν τιμωρούνται με βάση το άρθρο αυτό οι απειλές των τρομοκρατικών οργανώσεων που εκφέρονται μέσω προκηρύξεων ή άλλων δημοσιεύσεων, αλλά οι απειλές που γίνονται εναντίον συγκεκριμένων προσώπων, εξαιρουμένων βέβαια των προσώπων που προβλέπονται στη νυν παρ. 8 του άρθρου 187^A, η οποία παραπέμπει στην παρ. 4 του άρ. 187. Σύμφωνα με την τελευταία «όποιος **με απειλή** ή χρήση βίας κατά δικαστικών λειτουργών, ανακριτικών ή δικαστικών υπαλλήλων, μαρτύρων, πραγματογνωμόνων και διερμηνέων ή με δωροδοκία των ίδιων προσώπων επιχειρεί να ματαιώσει την

αποκάλυψη ή δίωξη και τιμωρία των πράξεων της παρ. 1, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους».

Αποτελεί όμως μέσα στην ανεξήγητη αοριστία αυτού του άρθρου, προβληματική διάταξη ακόμα και η προβλεπόμενη μη τιμώρηση της απόπειρας της απειλής, η οποία μάλλον ενδεικνύει την κατ' ουσία τιμώρηση της **δημόσια απευθυνόμενης** απειλής τέλεσης τρομοκρατικού εγκλήματος, καθώς σε εναντία περίπτωση δε φαίνεται να αποκτά οποιοδήποτε νομικό ενδιαφέρον η ίδια.

Είναι προφανές ότι τελικά η παρ. 3 του άρθρου 187^A τιμωρεί **εκ πλαγίου** τις προκηρύξεις που υπέγραψε και δημοσίευσε με οποιονδήποτε τρόπο ο τρομοκράτης ή η τρομοκρατική οργάνωση. Είναι προφανές λοιπόν πως όταν η οργάνωση συλληφθεί και γίνουν οι αντίστοιχες ανακριτικές έρευνες και κατασχέσεις πειστηρίων, τα σχεδιαγράμματα, οι προσωπικές σημειώσεις, οι μη ολοκληρωθείσες και δημοσιευθείσες προκηρύξεις, θα πρέπει να θεωρηθούν **ως μη αξιόπινες απόπειρες** τέλεσης της απειλής τελέσεως τρομοκρατικού εγκλήματος της παρ. 3, καθώς ελλείπει βασικό στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης που είναι **η με οποιονδήποτε τρόπο κοινολόγηση** της τρομοκρατικής απειλής ώστε να προκληθεί τρόμος σε κάποιον ή κάποιους.

Πρέπει να ειπωθεί, καθώς η παρ. 3 του άρθρου 187^A είναι **αυτοτελές έγκλημα**, πως σε περίπτωση που η «τρομοκρατική» οργάνωση εξαρθρωθεί προτού τελέσει οποιαδήποτε τρομοκρατική πράξη, θα πρέπει να κριθεί για να υπαχθεί ενδεχόμενη δημοσιευμένη προκήρυξή της ή άλλο απειλητικό

μήνυμα στα πλαίσια της παρ. 3 του άρ. 187^A πως η οργάνωση που εξαρθρώθηκε και είχε απειλήσει με την τέλεση τρομοκρατικών πράξεων είναι όντως τρομοκρατική, δηλαδή διέθετε την κατάλληλη δομή, ώστε μπορούσε να πραγματοποιήσει πράγματι την απειλή που εκτόξευσε, είχε δηλαδή την **προσφορότητα πραγματοποίησης** της σοβαρής απειλής.

Επίσης, σε περιπτώσεις ριζοσπαστικών δηλώσεων στήριξης ή αλληλεγγύης προς τρομοκρατικές ενέργειες ή τρομοκρατικές οργανώσεις, που μπορεί να θωρηθεί πως υιοθετούν ή εγκολπώνονται κάποιες από τις απειλές που εκτοξεύουν οι τρομοκράτες, όταν γίνονται από μεμονωμένα άτομα ή ριζοσπαστικούς πολιτικούς χώρους υποστήριξης, θα πρέπει να θεωρούνται **μη αξιόποινες απόπειρες**.

Δ. Τυποποίηση πράξεων που αφορούν τη χρηματοδότηση, την οικονομική διεύθυνση ή την διευκόλυνση της τρομοκρατίας

α) Χρηματοδότηση τρομοκρατικής πράξης ή οργάνωσης

Σε αρμονία με το ν. 3691/2008 «Πρόληψη και καταστολή της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας και άλλες διατάξεις», η παρ. 6 του άρ. 187^A , τιμωρεί με κάθειρξη μέχρι 10 ετών όποιον «παρέχει κάθε είδους **περιουσιακά στοιχεία**, υλικά ή άυλα, κινητά ή ακίνητα, ή κάθε είδους **χρηματοοικονομικά μέσα**, ανεξάρτητα από τον τρόπο κτήσης τους, σε τρομοκρατική οργάνωση ή σε μεμονωμένο τρομοκράτη ή για τη συγκρότηση

τρομοκρατικής οργάνωσης ή για να καταστεί κάποιος τρομοκράτης».

Υπό τη διατύπωση αυτή, φαίνεται να υπάγονται στον κυρωτικό κανόνα μεταξύ άλλων πράξεις που μπορεί να προηγούνται της δημιουργίας της ομάδας ή οργάνωσης και αποσκοπούν να χρηματοδοτήσουν ή να ενισχύσουν οικονομικά τη συγκρότησή της ή τη συμμετοχή συγκεκριμένου ατόμου σε αυτήν, χωρίς να απαιτείται η οργάνωση να έχει αρχίσει όντως να συγκροτείται ή ο επίδοξος τρομοκράτης να εκπαιδεύεται κατάλληλα. Φαίνεται, λοιπόν, να ανατρέπεται στην συγκεκριμένη περίπτωση ο θεμελιώδης κανόνας για το εξαρτημένο άδικο του συμμετόχου από το ήδη πραγματοποιημένο αυτοτελές άδικο. Η γνώση και θέληση του χρηματοδότη (άμεσος δόλος α' βαθμού) για την «αξιοποίηση» των κεφαλαίων ή περιουσιακών στοιχείων που διαθέτει προς την προπαρασκευή ή υλοποίηση τρομοκρατικών πράξεων, αρκούν για ιδρυθεί αυτοτελές αξιόποινο προτού οι σκοπούμενες τρομοκρατικές πράξεις τελεστούν ή οι τρομοκρατικές οργανώσεις συγκροτηθούν, στελεχωθούν και εξοπλιστούν.

Όμως κατά την παρ. 4 του άρ. 2 ν. 3691/2008, «νομικού σύστοιχου» της παρ. 6 άρ. 187^A, όπως τροποποιήθηκε με το ν. 3875/2010, «χρηματοδότηση της τρομοκρατίας αποτελεί το αδίκημα που προβλέπεται στην παρ. 6 του άρ. 187^A ΠΚ, όπως αυτή αντικαθίσταται με την παρ. 1 του αρ. 53 του παρόντος νόμου», το δε άρ. 53 παρ. 1 του νόμου αυτού αναφέρει «όποιος παρέχει [...] υλικά μέσα ή με οποιονδήποτε τρόπο εισπράττει, συλλέγει, διαθέτει ή διαχειρίζεται κεφάλαια υπό την έννοια της

παρ. 1 του άρ. 1 του ν. 3034/2002 (Διεθνής σύμβαση για την καταστολή της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας) με σκοπό να διευκολύνει ή να υποβοηθήσει την τέλεση τρομοκρατικών πράξεων κατά τις παρ. 1, 3 και 4 είτε από εγκληματική οργάνωση είτε από μεμονωμένο τρομοκράτη, τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι 10 ετών».

Είναι φανερό πως στο σημείο αυτό ο νόμος χρειάζεται επιτακτικά μία ερμηνευτική συστολή, καθώς εκτός από το γενικό φαινόμενο της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, σήμερα πλέον έρχεται στο προσκήνιο και η χρηματοδότηση τρομοκρατικών ομάδων και δράσεων, όσον αφορά την υποχρέωση του ιδιωτικού χρηματοπιστωτικού τομέα να προσδιορίζει και να κοινοποιεί στις Αρχές την ταυτότητα ιδιωτών, επενδυτών, καταθετών ή αποδεκτών εμβασμάτων. Με αυτούς τους αυξημένους ελέγχους κατά της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας, κάνει την εμφάνισή της μια νέα παράμετρος, καθώς πλέον οι συνακόλουθες υποχρεώσεις, δεν επιβάλλονται μόνο ως μέσο αντιμετώπισης και εξιχνίασης ήδη τελεσθέντων ετέρων εγκλημάτων, αλλά από μόνη της η μεταφορά κεφαλαίων ή περιουσιακών στοιχείων, θεμελιώνει την υποχρέωση της αναφοράς των στοιχείων στις Αρχές, άλλως τεκμαίρεται πιθανή συγκάλυψη ή συνυπευθυνότητα.

Πολύ σημαντικό είναι το ερώτημα πώς και βάσει ποιας πληροφόρησης ή διασταύρωσης μπορεί να στοιχειοθετηθεί η κατηγορία ότι κεφάλαια που προορίζονται κατ' αρχήν για φιλανθρωπικές, επιμορφωτικές ή θρησκευτικές οργανώσεις και

ιδρύματα, καταλήγουν στα χέρια τρομοκρατικών οργανώσεων. Σ' αυτό το σημείο ακριβώς, παρεμβαίνει η νομοθεσία για τον έλεγχο της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες ως προσπάθεια ελέγχου «της διαδρομής του χρήματος». Ενώ μέχρι πρόσφατα η έμφαση στην καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες δινόταν στα περιουσιακά στοιχεία που αποτελούσαν **προϊόντα εγκλήματος και ανευρίσκονταν σταδιακά μετά την τέλεση των τρομοκρατικών πράξεων ή την εξάρθρωση των τρομοκρατικών οργανώσεων**, οι νέες διατάξεις που αντιμετωπίζουν τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας φανερώνουν πως η προσοχή των αρχών έχει πλέον στραφεί σε κεφάλαια και συναλλαγές που μπορούν **εν δυνάμει να χρηματοδοτήσουν μελλοντικά τρομοκρατικά εγκλήματα**. Με βάση αυτή την προσέγγιση, διευρύνονται σημαντικά οι απαιτήσεις στα πλαίσια μιας προληπτικής αντεγκληματικής πολιτικής από τους οικονομικούς οργανισμούς, τις εταιρίες ή τα άτομα όσον αφορά στην υποχρέωσή τους να αναφέρουν τις ύποπτες συναλλαγές. Επίσης, οι δυνατότητες των Αρχών για τη συλλογή πληροφοριών, κατάρτιση ειδικών βάσεων δεδομένων και δημιουργίας καταλόγου υπόπτων, αυξάνονται και ενισχύονται νομοθετικά .

β) «Διεύθυνση οικονομικών» υπέρ τρομοκρατικών πράξεων ή οργανώσεων

Στο β' μέρος του α' εδ. της παρ. 6 του άρ. 187^A, τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι 10 ετών, «όποιος εισπράττει, συλλέγει ή

διαχειρίζεται περιουσιακά στοιχεία ή χρηματοοικονομικά μέσα χάριν τρομοκρατικής οργάνωσης ή μεμονωμένου τρομοκράτη ανεξάρτητα από τη διάπραξη οποιουδήποτε εγκλήματος από τα αναφερόμενα στην παράγραφο 1».

Τιμωρείται, έτσι, το πρόσωπο που έχει την οικονομική διαχείριση των στοιχείων που αποτελούν την «περιουσία» του τρομοκράτη ή της οργάνωσης. Δεν απαιτείται, λοιπόν, το πρόσωπο αυτό να εμπλέκεται στο σχεδιασμό και την τέλεση εγκληματικών πράξεων ούτε και να αποτελεί μέλος της τρομοκρατικής οργάνωσης ή τρομοκράτη ο ίδιος. Μπορεί να είναι ένας οικονομολόγος, ένας λογιστής ή οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο που είναι ή όχι άμεσα ενταγμένο στην οργάνωση και έχει αναλάβει **αποκλειστικά** τη διεύθυνση και διαχείριση περιουσιακών στοιχείων ή χρηματοοικονομικών μέσων, **εν γνώσει του (άμεσος δόλος α' βαθμού)** βέβαια πως χρησιμοποιούνται ή πρόκειται να χρησιμοποιηθούν από τρομοκράτη ή τρομοκρατική οργάνωση.

γ) Διευκόλυνση ή υποβοήθηση τρομοκρατικής πράξης ή οργάνωσης

Στο β' εδ. της στ' παρ. του άρ. 187^A ορίζεται πως «με την ίδια ποινή τιμωρείται και όποιος **εν γνώσει της μελλοντικής αξιοποίησης τους παρέχει ουσιώδεις πληροφορίες** για να διευκολύνει ή να υποβοηθήσει την τέλεση από τρομοκρατική οργάνωση ή από μεμονωμένο τρομοκράτη οποιουδήποτε **από τα κακουργήματα της παρ. 1**».

Στο εδάφιο αυτό τίθενται δύο ουσιώδεις περιορισμοί, ώστε να υπαχθεί κάποιο πρόσωπο στη **διακεκριμένη περίπτωση απλής συνέργειας σε τρομοκρατικό έγκλημα** από μεμονωμένο τρομοκράτη ή οργάνωση, που ιδρύει το β' εδ. της 6^{ΗΣ} παρ. του άρθρου 187^Α.

➤ Απαιτείται να έχει δρομολογηθεί η τέλεση κάποιου από τα εγκλήματα της παρ. 1, οι δε πληροφορίες που δίδονται να είναι ουσιώδεις σε τέτοιο βαθμό ώστε χωρίς αυτές **να δυσχεραίνονταν σοβαρά ή να καθίστατο ανέφικτη** η προετοιμασία και η εκτέλεση κάποιας τρομοκρατικής πράξης από μεμονωμένο τρομοκράτη ή τρομοκρατική οργάνωση.

➤ Η δεύτερη προϋπόθεση που τίθεται αφορά το χαρακτήρα της σχεδιαζόμενης τρομοκρατικής πράξης για την οποία δίδονται ουσιώδεις πληροφορίες, πράξη η οποία πρέπει να είναι **απαραιτήτως κακούργημα**. Είναι προφανές επομένως πως σε αντίθεση με το α' εδ. όπου αρκεί για τη θεμελίωση της ποινικής ευθύνης του χρηματοδότη η διάπραξη ή η πρόθεση διάπραξης οποιουδήποτε εγκλήματος από τα αναφερόμενα στην παρ. 1, επομένως και πλημμελημάτων, για την υπαγωγή κάποιου προσώπου στη διακεκριμένη περίπτωση άμεσης συνέργειας του β' εδ., απαιτείται η συμμετοχική αυτή συμπεριφορά να συνδέεται με σκοπούμενη ή τελεσθείσα **διάπραξη αποκλειστικά κακούργηματος**.

Ε. Οι «οιονεί προπαρασκευαστικές» πράξεις τρομοκρατικών ενεργειών

Στην παρ. 7 του άρ. 187^A ορίζεται «όποιος διαπράττει διακεκριμένη κλοπή (άρ. 374), ληστεία (παρ. 1 και 3 του άρ. 380), πλαστογραφία που αφορά δημόσιο έγγραφο (άρ. 216) ή εκβίαση (άρ. 385) **με σκοπό την τέλεση** του εγκλήματος της παρ. 1, τιμωρείται με κάθειρξη, εκτός αν η εκβίαση τιμωρείται με μεγαλύτερη ποινή. Αν η πράξη που τελέστηκε είναι πλημμέλημα, επιβάλλεται ποινή φυλάκισης τουλάχιστον τριών ετών».

Ο νομοθέτης δημιουργεί στην παρ. 7, διακεκριμένες μορφές συγκεκριμένων και ήδη αξιόποινων μορφών εγκλημάτων με μόνο επιπρόσθετο στοιχείο **έναν υπερχειλή σκοπό υποβοήθησης ή διευκόλυνσης της τέλεσης μέσω αυτών τρομοκρατικού εγκλήματος**. Τιμωρούνται δηλαδή **ως συναφή ή συνεχόμενα (κοινά) εγκλήματα, ως αναγκαία προπαρασκευαστικά μέσα τέλεσης** του (σύνθετου πολιτικού) εγκλήματος της τρομοκρατικής πράξης ή οργάνωσης. Χωρίς να προστίθεται κανένα απολύτως στοιχείο σε επίπεδο αντικειμενικής υπόστασης, το απειλούμενο πλαίσιο της κακουργηματικής ποινής για τη διακεκριμένη π.χ. κλοπή φτάνει να διπλασιάζεται, ενώ στα πλημμελήματα αυξάνεται το κατώτατο όριο στα τρία χρόνια. Περιπτώσεις που δεν προβλέπεται επίταση της ποινής είναι μόνο αυτές που ούτως ή άλλως εξαντλούν τα όρια της πρόσκαιρης κάθειρξης ή τιμωρούνται τυχόν βαρύτερα, όπως η κακουργηματική εκβίαση. { α. 385 παρ.1 εδ. α' σε συνδυασμό με α. 380 παρ.2 }

Ο νομοθέτης τιμωρεί στην παράγραφο αυτή **ένα ολοκληρωμένο έγκλημα**, ταυτόχρονα και **ως οιονεί**

προπαρασκευή ενός άλλου. Η εξαιρετική τιμώρηση των προπαρασκευαστικών πράξεων δεν είναι άγνωστη στο ελληνικό ποινικό σύστημα παρά την κριτική που διατυπώνεται σχετικά. Όταν αυτή η μορφή τυποποίησης προσταδίων της εγκληματικής πράξης επιλέγεται, προσδιορίζονται στο νόμο επιμέρους πράξεις οι οποίες δείχνουν ότι προετοιμάζεται το συγκεκριμένο έγκλημα που αποτελεί την ολοκληρωμένη τέλεση, και οι οποίες αποκτούν έτσι απαξία εξαιτίας της αντικειμενικά προκύπτουσας και στο νόμο περιγραφόμενης κατεύθυνσής τους σε προσβολή συγκεκριμένων αγαθών. Αυτό που συμβαίνει με την κατασκευή του νομοθέτη στο άρ. 187^A παρ. 7 διαφέρει κατά πολύ, γιατί θεωρούνται ως οιονεί προπαρασκευαστικές πράξεις του τρομοκρατικού αδικήματος, πράξεις που ήδη τιμωρούνται ως αυτοτελή εγκλήματα κι έχουν απαξία ως τέτοια, δηλαδή ως ολοκληρωμένη προσβολή άλλων εννόμων αγαθών. Το αποτέλεσμα τους βέβαια, ως δημιουργούμενη ωφέλεια που χρειάζεται αποδεδειγμένα να σχετίζεται συγκεκριμένα και άμεσα με την υποβοήθηση ή τη διευκόλυνση μιας τρομοκρατικής πράξης, μπορεί να χρησιμοποιηθεί με διάφορους τρόπους ή τελικά να μη χρησιμοποιηθεί καθόλου, ωστόσο οι τιμωρούμενες συμπεριφορές καθεαυτές δεν είναι ικανές να αποκαλύψουν από μόνες τους την προετοιμασία ενός τρομοκρατικού αδικήματος. Μια διακεκριμένη κλοπή για παράδειγμα και ειδικότερα το προϊόν της, μπορεί να χρησιμοποιηθεί για πάρα πολλούς σκοπούς. Η ίδια η απλή τέλεσή της, με κανέναν τρόπο δεν αποκαλύπτει την προετοιμασία ενός τρομοκρατικού αδικήματος. Η τέλεση της κλοπής εμφανίζεται ωστόσο ως το μόνο στοιχείο της

αντικειμενικής υπόστασης του διακεκριμένου εγκλήματος, που την τυποποιεί ταυτόχρονα ως οιονεί προπαρασκευαστική πράξη τρομοκρατικών αδικημάτων.

Σύμφωνα με τα παραπάνω ο σκοπός τέλεσης του τρομοκρατικού εγκλήματος, ως προπαρασκευή του μέσω της τέλεσης κοινών εγκλημάτων, θα πρέπει να προκύψει από άλλα στοιχεία που δεν περιγράφονται καθόλου στην αντικειμενική υπόσταση του συγκεκριμένου αδικήματος. Τελικά η νοηματοδότηση των συγκεκριμένων πράξεων κλοπής, ληστείας κλπ ως οιονεί προπαρασκευής ενός τρομοκρατικού εγκλήματος, ως πράξεων δηλαδή υποβοήθησης ή διευκόλυνσης τρομοκρατικών πράξεων, θα πρέπει να προκύψει μόνο **μέσα από την προσέγγιση του δόλου του δράστη**. Αυτός, προσδιοριζόμενος ή τεκμαιρόμενος ως σκοπός τέλεσης ενός τρομοκρατικού εγκλήματος μέσω της αναγκαίας τέλεσης ενός κοινού, γίνεται το υπόβαθρο του συνόλου της επιπρόσθετης απαξίας του συγκεκριμένου εγκλήματος και της συνακόλουθης αύξησης του κατωτάτου και ανωτάτου ορίου των ποινών του. Είναι προφανές πως μόνο η **αντικειμενική σύνδεση του αποτελέσματος των εγκλημάτων αυτών με συγκεκριμένη και αποδεδειγμένη διευκόλυνση του σχεδιασμού και της υλοποίησης τρομοκρατικών ενεργειών** μπορεί να προσδώσει συγκεκριμένη απαξία και να δικαιολογήσει διακεκριμένη τιμώρηση νομοτυπικών μορφών, για τις οποίες ο νομοθέτης έχει αποφανθεί ως προς το πλαίσιο ποινής τους, όταν τελούνται σε κάθε άλλη περίπτωση. Η σύνδεση της ειδικής απαξίας με μόνη τη στοχοθεσία και σκοπιμότητα του δράστη, **χωρίς απόδειξη της προσφορότητας των ενεργειών αυτών ως προς**

την δυνατότητα τέλεσης τρομοκρατικών πράξεων, αποτελεί παραβίαση των αρχών της ισότητας όλων έναντι των νόμων, όπως και της αναλογικότητας των ποινών, καθώς πάσχει από ανυπαρξία του αναγκαίου αντικειμενικού ερείσματος που πρέπει σε κάθε περίπτωση νομοθετικής ρύθμισης να δικαιολογεί το αυξημένο αξιόποιο ως ειδική πρόσθετη απαξία³⁴.

IV. ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΣΥΝΔΕΟΜΕΝΕΣ ΜΕ ΤΟ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΚΟ ΕΓΚΛΗΜΑ

Η ένταξη κάποιου προσώπου ως υπόπτου ή ως δράστη τέλεσης του εγκλήματος της παρ. 1 ή 4 του άρ. 187^A έχει εξαιρετικές συνέπειες δικονομικού χαρακτήρα, που εκκινούν στην ελληνική έννομη τάξη από την επιβολή ιδιαίτερων μέτρων ανακριτικής έρευνας και εξικνούνται ως την επιλογή του αρμοδίου δικαστηρίου εκδίκασης του τρομοκρατικού εγκλήματος.

A. Άρθρο 253^A – Ανακριτικές πράξεις επί εγκληματικών οργανώσεων

³⁴ Βλ. Μ. Καϊάφα – Γκμπάντι, όπως παραπάνω σελ. 876.

Με την υπογραφή της Διεθνούς Σύμβασης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για το οργανωμένο έγκλημα στο Παλέρμο της Ιταλίας το Δεκέμβριο του 2000, η Ελλάδα ανέλαβε την υποχρέωση να εισαγάγει στο ποινικό δικονομικό της σύστημα μια σειρά «**ειδικών ανακριτικών τεχνικών**» (special investigative techniques) για την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος. Η υποχρέωση αυτή απορρέει από το άρθρο 20 της Συμβάσεως, όπου ορίζεται ότι τα κράτη – μέλη θα πρέπει να λάβουν μέτρα προκειμένου να καταστεί δυνατή η διεξαγωγή **ελεγχόμενων μεταφορών** (controlled delivery) αλλά και η εφαρμογή άλλων ειδικών ανακριτικών τεχνικών, όπως η **ηλεκτρονική επιτήρηση** (electronic surveillance) ή άλλες μορφές αυτές καθώς και η **κεκαλυμμένη ανακριτική δραστηριότητα** (undercover operations) εκ μέρους των αρμοδίων αρχών. Η ελληνική έννομη τάξη ανταποκρίθηκε στη δέσμευσή της αυτή με την εισαγωγή του άρθρου 253^A στον ΚΠΔ, που προστέθηκε στο άρθρο 253 ΚΠΔ με το άρ. 6 του ν.2928/2001. Μάλιστα καίτοι στις επεξηγηματικές σημειώσεις (interpretative notes) για τις προπαρασκευαστικές των διαπραγματεύσεων της Σύμβασης εργασίες, αναφέρεται ότι διά του άρ. 20 δεν θεμελιώνεται υποχρέωση των κρατών – μελών να προβλέψουν την εφαρμογή όλων των ειδικών ανακριτικών τεχνικών που αναφέρονται στη Σύμβαση, ο Έλληνας νομοθέτης συμπεριέλαβε στη μάχη κατά του οργανωμένου εγκλήματος και άλλες ανακριτικές μεθόδους που θεώρησε κατάλληλες, όπως την **άρση του απορρήτου και τη συσχέτιση ή το συνδυασμό δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα**³⁵.

³⁵ Βλ. Θ. Σαμίου «Ανακριτικές πράξεις επί εγκληματικών οργανώσεων», ΠοινΧρον. 2001, σελ. 1034 – 1044.

Το άρ. 253^A, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 42 παρ. 1 και 2 του ν. 3251/2004 και ισχύει, αναφέρει

«1. Ειδικά [...] για τις αξιόποινες πράξεις του άρθρου 187^A του ΠΚ, η έρευνα μπορεί να συμπεριλάβει και τη διενέργεια

α) ανακριτικής διείσδυσης, με την τήρηση των εγγυήσεων και τις διαδικασίες των επόμενων παραγράφων [...], εφόσον η ανακριτική διείσδυση περιορίζεται στις πράξεις που είναι **απολύτως αναγκαίες για τη διακρίβωση εγκλημάτων, την τέλεση των οποίων τα μέλη της οργάνωσης είχαν προαποφασίσει**

β) ελεγχόμενων μεταφορών, με την τήρηση των ίδιων εγγυήσεων [...]

γ) άρση των απορρήτων, με την τήρηση των ίδιων εγγυήσεων [...]

δ) καταγραφής δραστηριότητας ή άλλων γεγονότων εκτός κατοικίας με συσκευές ήχου ή εικόνας ή με άλλα ειδικά τεχνικά μέσα, με την τήρηση των ίδιων εγγυήσεων [...]

ε) συσχέτισης ή συνδυασμού δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, με την τήρηση των ίδιων εγγυήσεων [...]

2. Οι ανακριτικές πράξεις της προηγούμενης παραγράφου διεξάγονται μόνο

α) αν προκύπτουν **σοβαρές ενδείξεις ότι έχει τελεσθεί [...]** αξιόποινη πράξη του άρ. 187^A ΠΚ

β) αν **η εξάρθρωση της εγκληματικής οργάνωσης ή η εξιχνίαση των τρομοκρατικών πράξεων** του άρθρου 187^A είναι **διαφορετικά αδύνατη ή ιδιαιτέρως δυσχερής**».

Από τη συστηματική ερμηνεία των άρ. 31 (Δικαιώματα του εισαγγελέα) παρ. 1 εδ. β' «Ο εισαγγελέας πλημμελειοδικών έχει δικαίωμα να ενεργεί [...] β) προανάκριση, για να βεβαιωθεί

αξιόποινη πράξη», αρ. 72 (Ιδιότητα κατηγορουμένου) «Την ιδιότητα του κατηγορουμένου την αποκτά εκείνος εναντίον του οποίου ο εισαγγελέας άσκησε ρητά την ποινική δίωξη και εκείνος στον οποίο σε οποιοδήποτε στάδιο της ανάκρισης αποδίδεται η αξιόποινη πράξη», αρ. 239 (Σκοπός της ανάκρισης) παρ.1 «Σκοπός της ανάκρισης είναι η συλλογή των αναγκαίων αποδεικτικών στοιχείων για να βεβαιωθεί η τέλεση εγκλήματος και να αποφασιστεί αν πρέπει να εισαχθεί **κάποιος** σε δίκη γι' αυτό» συνάγεται ότι στην ελληνική έννομη τάξη η ποινική δίωξη μπορεί να ασκηθεί η δε ανάκριση να διαταχθεί και κατά πράξεως, ακόμα και αν ο δράστης της δεν έχει προσδιοριστεί ή δεν έχει συλληφθεί. Επομένως, λέγεται προσφυώς πως η ποινική δίωξη ασκείται όχι μόνο **in personam αλλά και in rem**. Όμως η ανάκριση τελικά πρέπει να οδηγήσει σε παραπομπή προσώπου στο ακροατήριο του αρμόδιου ποινικού δικαστηρίου, άλλως η ποινική δίωξη αναστέλλεται.

Στο άρ. 253 (Προϋποθέσεις για τη διενέργεια έρευνας) ορίζεται πως «Αν διεξάγεται ανάκριση για κακούργημα ή πλημμέλημα, έρευνα διενεργείται όταν μπορεί βάσιμα να υποτεθεί ότι η βεβαίωση **του εγκλήματος**, η αποκάλυψη ή η σύλληψη **των δραστών** ή τέλος η βεβαίωση ή η αποκατάσταση **της ζημίας** που προκλήθηκε, είναι δυνατό να πραγματοποιηθεί ή να διευκολυνθεί **μόνο** με αυτήν». Αν το άρθρο 253 συσχετιστεί με το 253^A, συνάγεται το συμπέρασμα πως οι ειδικές ανακριτικές πράξεις του 253^A μπορούν να διαταχθούν

➤ είτε αν έχει ασκηθεί ποινική δίωξη για το έγκλημα της παρ. 1 του άρ. 187^A, κατά τη διάρκεια ανάκρισης που αφορά

τελεσθέν έγκλημα του οποίου ο δράστης δεν είναι με απόλυτη βεβαιότητα γνωστός και αναζητείται μεταξύ πιθανών υπόπτων, ή θεωρείται βασικός ύποπτος και αναζητούνται οι συναυτουργοί ή συνεργοί του ή δεν είναι εφικτό να συνδεθεί αποδεικτικά στο παρόν στάδιο με το τελεσθέν έγκλημα και να συλληφθεί, αλλά υπάρχουν **βάσιμες υπόνοιες ή σοβαρές ενδείξεις** κατ' αυτού

➤ είτε αν έχει ασκηθεί ποινική δίωξη για το έγκλημα της παρ. 4 του άρ. 187^A όχι ενόψει τελεσθέντων εγκλημάτων από εκείνα του καταλόγου της παρ. 1, αλλά σε περίπτωση **σοβαρών ενδείξεων συμμετοχής** σε τρομοκρατική οργάνωση, για τη διακρίβωση ή αποτροπή επιδιωκόμενων εγκλημάτων την τέλεση των οποίων τα μέλη της οργάνωσης έχουν προαποφασίσει, προσχεδιάσει και προπαρασκευάσει, αν η εξάρθρωση της τρομοκρατικής οργάνωσης είναι **διαφορετικά αδύνατη ή ιδιαίτερος δυσχερής**.

Κατά τη συζήτηση του σχεδίου νόμου στη Βουλή, τέθηκε το ζήτημα αν οι «σοβαρές ενδείξεις» αρκεί να υφίστανται εν γένει σχετικά με την τέλεση κάποιας εκ των ως άνω αξιόποινων πράξεων ή αν θα πρέπει να στρέφονται ειδικώς εις βάρος του προσώπου κατά του οποίου ενεργείται η εκάστοτε ανακριτική πράξη. Η κατηγορηματική απάντηση του Υπουργού Δικαιοσύνης, στην οποία συμπυκνώνεται η βούληση του ιστορικού νομοθέτη ως προς το αληθές νόημα της διατάξεως της παρ. 2 στοιχ. α' του άρ. 253^A ΚΠΔ ήταν «Στο α' που γίνεται λόγος για σοβαρές ενδείξεις εννοείται σοβαρές ενδείξεις σε βάρος κάποιων προσώπων [...] αυτό είναι το νόημα, το λέω και για τα Πρακτικά

ότι οι σοβαρές ενδείξεις πρέπει να απευθύνονται σε βάρος του προσώπου»³⁶.

Οι επιμέρους ανακριτικές πράξεις

Πρέπει να σημειωθεί πως η τυχόν μη τήρηση των ειδικότερων προϋποθέσεων διενέργειας της ανακριτικής πράξης, όπως ορίζονται στις παρ. 1 έως 4 του άρ. 253^A, καθώς και η κατά παρέκκλιση των θεμελιωδών αρχών **της αναλογικότητας** και του **μη εξαναγκασμού του κατηγορουμένου ή υπόπτου σε αυτοενοχοποίηση** διεξαγωγή της, οφείλει να επισύρει απαγόρευση αξιοποίησης του παράνομα αποκτηθέντος αποδεικτικού υλικού. Απαγόρευση, η παράβλεψη της οποίας εκ μέρους του δικαστηρίου πρέπει είτε να μεταφραστεί σε **απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας** λόγω παραβίασης του δικαιώματος του κατηγορουμένου για δίκαιη δίκη (άρ. 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ και άρ. 171 παρ. 1 εδ. δ' και 510 παρ. 1^A ΚΠΔ) είτε να θεμελιώσει **υπέρβαση εξουσίας** και κατά τούτο, το λόγο αναίρεσης του άρ. 510 παρ. 1^Θ ΚΠΔ. Στο βαθμό μάλιστα που η δράση στο πλαίσιο της διενέργειας ειδικών ανακριτικών πράξεων ενέχει **στοιχεία παραπλάνησης** του υπόπτου και κατά τούτο προσκρούει στην υπέρτατη συνταγματική αρχή της αξίας του ανθρώπου, η απαγόρευση καθίσταται εξ αρχής απόλυτη.

α) Ανακριτική διείδουση

³⁶ Βλ. Πρακτικά συνεδριάσεων Κοινοβουλίου, Συνεδρίαση ρξβ' της 7/6/2001.

Περιεχόμενο της «αστυνομικής ή ανακριτικής» διείδουσης συνιστούν όλες εκείνες οι αναγκαίες ενέργειες που απαιτούνται για την ανακάλυψη ή τη σύλληψη προσώπου, το οποίο **έχει διαπράξει ή έχει προσχεδιάσει** αξιόποινες πράξεις του άρ. 187^A. Η ανακριτική διείδουση αποσκοπεί στη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων από ειδικό ανακριτικό υπάλληλο, ο οποίος προσπαθεί να αντλήσει πληροφορίες από τους δράστες **σχετιζόμενος** ποικιλοτρόπως με αυτούς ή **εντασσόμενος** στην εγκληματική οργάνωση, χωρίς φυσικά να αποκαλύπτει την υπηρεσιακή του «ταυτότητα». Πρέπει να σημειωθεί πως εξαιτίας της μυστικότητας της ανακριτικής διείδουσης και της απουσίας κατ' ουσίαν ελεγκτικών μηχανισμών κατά τη διεξαγωγή της, για λόγους δηλαδή ισοστάθμισης του αυξημένου κινδύνου προσβολής των δικαιωμάτων του θιγόμενου, θα έπρεπε να ορίζεται σαφέστερα τόσο **το πλαίσιο δράσης** όσων ενεργούν την ανακριτική διείδουση, όσο και **το πλαίσιο ελέγχου** των ενεργειών τους ώστε να μειώνεται ο κίνδυνος αυθαιρεσιών και κυρίως να αποτρέπεται η εξώθηση ανύποπτων πολιτών στο έγκλημα. Κάποια βοήθεια μπορεί να προσφέρει εν προκειμένω η υποχρέωση σύνταξης μιας αναλυτικότερης από την αξιούμενη στα άρ. 148επ. ΚΠΔ έκθεσης που θα περιλαμβάνει πλήρη καταγραφή των επιμέρους ενεργειών των συγκεκριμένων δρώντων προσώπων, ώστε να καθίσταται εν τέλει ευχερέστερη και η αξιολόγηση της ευθύνης του κατηγορουμένου³⁷.

β) Ελεγχόμενες μεταφορές

³⁷ Βλ. Α Βαθρακοκοίλη «Η νομική υπόσταση της ανακριτικής διείδουσης και οι συνέπειες αυτής», ΠονΔικ. 2006, σελ. 1052 – 1057.

Η ανακριτική αυτή πράξη συνιστά **μια ειδική περίπτωση μυστικής παρακολούθησης**, που αφορά στο διακριτικό έλεγχο της μεταφοράς παράνομων αγαθών ή αντικειμένων από την είσοδό τους στη χώρα μέχρι την έξοδό τους από την επικράτεια ή μέχρι τον τελικό τόπο παραλαβής τους, χωρίς καθόλου ή με **περιορισμένη επέμβαση των διωκτικών αρχών**, έτσι ώστε να καταστεί δυνατή η σύλληψη όλων των ενεχόμενων στην υπόθεση προσώπων. Εύλογα απαιτείται η υπό το φως της αρχής της αναλογικότητας επισταμένη και αντικειμενική εξέταση των προϋποθέσεων έγκρισης του μέτρου, ώστε να δικαιολογείται ορθολογικά η κατά περίπτωση **παράκαμψη της αρχής της νομιμότητας** και εν ταυτώ η προσβολή των θεμελιωδών δικαιωμάτων της προσωπικής ελευθερίας, του ιδιωτικού βίου και της προσωπικότητας των εμπλεκομένων προσώπων.

γ) Άρση του απόρρητου των τηλεπικοινωνιών

Οι ρυθμίσεις των άρ. 4 και 5 του ν. 2225/1994 «Για την προστασία της ελευθερίας της ανταπόκρισης και επικοινωνίας και άλλες διατάξεις» εγγράφονται ως οι επαρκέστερες από δικαιοκρατική άποψη προβλέψεις σχετικά με την τηλεπικοινωνιακή παρακολούθηση των θιγόμενων προσώπων στο πλαίσιο της ανακριτικής ποινικής διαδικασίας. Τούτο δε σημαίνει ωστόσο ότι το σχετικό νομικό πλαίσιο στερείται ασαφειών και κενών. Έτσι εύστοχα επισημαίνεται ότι από την ανάγνωση των σχετικών διατάξεων δεν συνάγεται σαφώς αν στο απόρρητο των επικοινωνιών εμπίπτουν και τα λεγόμενα **συνδεδεκά δεδομένα**, δηλαδή η επικοινωνία του υπό

παρακολούθηση προσώπου με τρίτα πρόσωπα πέραν του κύκλου των υπόπτων, ενώ μόνον εμμέσως προκύπτει ότι με τον όρο άρση του απορρήτου νοούνται **παράλληλα με τις παρεμβολές και συνακροάσεις συνδιαλέξεων και οι εγγραφές και αποτυπώσεις των τηλεπικοινωνιών σε υλικό φορέα**. Προβληματική υπό το φως της αρχής της αναλογικότητας πρέπει να θεωρηθεί περαιτέρω και η προβλεπόμενη στην παρ. 6 του άρ. 5 ν. 2225/1994 χρονική διάρκεια της άρσης του απορρήτου η οποία δύναται άνευ ειδικών λόγων να ανέλθει **στους δέκα μήνες**.

δ) Ηχητική και οπτική παρακολούθηση εκτός κατοικίας

Η ηλεκτρονική κατόπτευση, η εν γένει καταγραφή συμβάντων και γενικότερα το πρόβλημα της χρήσης ειδικών οπτικοακουστικών τεχνικών μέσων, φέρει στο προσκήνιο τόσο ζητήματα **διάκρισης του ιδιωτικού από το δημόσιο χώρο**, όσο και ζητήματα καθορισμού των ορίων επέμβασης στα δικαιώματα της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και της ιδιωτικής ζωής, καθώς και στις ειδικότερες εκφάνσεις τους, ήτοι **στο δικαίωμα επί της ίδιας εικόνας και στο δικαίωμα επί του μη δημόσια εκφερόμενου προφορικού λόγου** (άρ. 5, 9 και 9^Α Συντ). Υπό αυτό το πρίσμα η παρ. 4 του άρ. 6 του ν. 2713/1999 «Υπηρεσία Εσωτερικών Υποθέσεων της Ελληνικής Αστυνομίας και άλλες διατάξεις» που καταγράφεται ως νομιμοποιητική βάση για την διεξαγωγή της επίμαχης ανακριτικής πράξης, κρίνεται ως ιδιαίτερα ασαφής και ανεπαρκής. Αφενός μεν γιατί δεν καθορίζεται σε τι ακριβώς συνίσταται και τι αφορά η καταγραφή σχετικών πράξεων με συσκευές ήχου ή εικόνας ή άλλα ειδικά

τεχνικά μέσα, αφετέρου δε γιατί δεν διευκρινίζεται επαρκώς αν στην υπό παρακολούθηση συμπεριφορά περιλαμβάνονται κάθε είδους συνομιλίες ή μόνον ο δημόσια εκφερόμενος λόγος.

Στην σχετική αιτιολογική έκθεση του εξεταζόμενου νόμου, βέβαια, διευκρινίζεται ότι η καταγραφή με συσκευές ήχου και εικόνας αφορά μόνο συμπεριφορά ή γεγονότα που λαμβάνουν χώρα **εκτός κατοικίας** (ιδιωτικής ή επαγγελματικής). Ως απαγορευμένη πρέπει να θεωρείται συνεπώς τόσο η παρακολούθηση που γίνεται από μυστικό αστυνομικό που δρα με κρυφές συσκευές μετάδοσης ή καταγραφής συνομιλιών **εντός της κατοικίας** του θιγόμενου προσώπου, όσο και η παρακολούθηση που διενεργείται με τη βοήθεια ειδικών ηλεκτρονικών συσκευών έξω από το χώρο της κατοικίας και επιτρέπει **την καταγραφή των αυστηρά προσωπικών συνομιλιών ή μονολόγων**. Για λόγους νομοθετικής συνέπειας και πρακτικής ασφάλειας θα έπρεπε να ορίζεται με σαφήνεια α) ότι η σχετική παρακολούθηση αφορά αποκλειστικά την καταγραφή ή τη διαβίβαση με ειδικά τεχνικά μέσα οπτικής ή ακουστικής αποτύπωσης **της μη δημόσιας συμπεριφοράς του θιγόμενου προσώπου**, της δε δημόσιας μόνο όταν σχετίζεται άμεσα με τον σχεδιασμό ή την προπαρασκευή τέλεσης συγκεκριμένης αξιόποινης πράξης, π.χ. «επιχειρησιακό» ταξίδι με δημόσια μέσα μεταφοράς ή «επιχειρησιακή» συνάντηση σε δημόσιο χώρο, όπως θέατρο, γήπεδο κλπ., β) ότι στην υπό παρακολούθηση συμπεριφορά δεν περιλαμβάνεται ο μη δημόσια εκφερόμενος λόγος των εμπιστευτικά συνομιλούντων προσώπων για οικογενειακούς ή άλλους αυστηρά προσωπικούς προβληματισμούς ή ο ιδιωτικός μονόλογος του υπόπτου χωρίς

την παρουσία τρίτων και γ) ότι η παρακολούθηση περιορίζεται στην καταγραφή ή διαβίβαση της συμπεριφοράς των θιγόμενων προσώπων σε συγκεκριμένους χώρους και **δεν επεκτείνεται σε τρίτα πρόσωπα** παρά μόνον αν τούτο είναι αναπόφευκτο προς το σκοπό διακρίβωσης ή εξιχνίασης συγκεκριμένου εγκλήματος.

Κατ' αντιστοιχία προς τα ανωτέρω πρέπει να γίνει και εδώ δεκτό ότι η άνευ επιφύλαξης του νόμου επιβολή του μέτρου, επιφέρει απαγόρευση αξιοποίησης του παράνομα αποκτηθέντος αποδεικτικού υλικού, όπως άλλωστε και η τυχόν μη τήρηση των ειδικότερων προϋποθέσεων επιβολής του, ήτοι της συνδρομής σοβαρών ενδείξεων τέλεσης μιας πράξης του καταλόγου της παρ. 1 ή προαποφασισμένων εγκληματικών πράξεων στα πλαίσια της εγκληματικής οργάνωσης της παρ. 4 του άρ. 187^A, και της κατάφασης των προϋποθέσεων των παρ. 2 έως 4 του άρ. 253^A ΚΠΔ.

ε) Διασταύρωση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα

Η συσχέτιση ή ο συνδυασμός δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που βρίσκονται διάσπαρτα στα αρχεία – βάσεις δεδομένων διαφόρων φυσικών ή νομικών προσώπων με σκοπό τη δημιουργία του «**ηλεκτρονικού πορτρέτου**» ενός υπόπτου, συνιστά την τελευταία ανακριτική πράξη του καταλόγου του άρ. 253^A ΠΚ. Οι σχετικές προβλέψεις του ν. 2472/1997 «Προστασία του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα» φαίνεται να εγκυμονούν κινδύνους, καθώς δεν γίνεται διάκριση στην αυξημένη απαίτηση προστασίας των τρίτων προσώπων, ενώ ελλείπουν και οι ειδικότερες

προϋποθέσεις καθορισμού του πλαισίου δράσης των ειδικώς εξουσιοδοτημένων για το σκοπό αυτό ανακριτικών υπαλλήλων. Αυτονόητο είναι, εξάλλου, ότι η διασταύρωση **ευαίσθητων δεδομένων** πρέπει να θεωρείται απαγορευμένη τόσο στις περιπτώσεις που αυτά δεν έχουν καταχωριστεί νομίμως, όσο και όταν αυτά δεν αφορούν την ποινικώς ενδιαφέρουσα συμπεριφορά του θιγόμενου προσώπου.

Δοθέντος, τέλος, ότι η ανακριτική αυτή πράξη προσβάλλει αν όχι τα δικαιώματα ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και της ιδιωτικής ζωής, τουλάχιστον **το δικαίωμα πληροφοριακής αυτοδιάθεσης**, είναι πρόδηλο ότι τυχόν μη τήρηση των προϋποθέσεων απόκτησης του σχετικού αποδεικτικού υλικού επισύρει απαγόρευση αξιοποίησης κατά τα οριζόμενα ρητά στο άρ. 19 παρ. 3 Συντ³⁸.

B. Άρθρο 200^A – Ανάλυση DNA

Σύμφωνα με την παρ. 1 του άρ. 200 ΚΠΔ «Όταν υπάρχουν **σοβαρές ενδείξεις** ότι ένα πρόσωπο έχει τελέσει **κακούργημα** [...] του άρ. 187^A ΠΚ, το αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο μπορεί να διατάξει ανάλυση του δεοξυριβονουκλεϊκού οξέως προς το σκοπό της διαπίστωσης της ταυτότητας του δράστη του εγκλήματος αυτού. Η ανάλυση περιορίζεται αποκλειστικά στα δεδομένα που είναι απολύτως αναγκαία για τη διαπίστωση αυτή και διεξάγεται σε κρατικό ή πανεπιστημιακό εργαστήριο. Την ανάλυση του

³⁸ Βλ. Θ. Δαλακούρα «Οι ειδικές ανακριτικές πράξεις του άρ. 6 του ν. 2928/2001», ΠονΧρον. 2001, σελ. 1022 – 1029.

DNA του κατηγορουμένου δικαιούται να ζητήσει ο ίδιος για την υπεράσπισή του».

Κατά την Εισηγητική Έκθεση του ν. 2928/2001, ο οποίος στο άρθρο 5 εισήγαγε την ανάλυση DNA, όπως αυτή τροποποιήθηκε με την παρ. 3 του άρθρου 42 του ν. 3251/2004 και ισχύει, η ανάλυση του DNA είναι **υποχρεωτική** με την έννοια ότι δεν χρειάζεται η συναίνεση του εξεταζομένου. Από τη στιγμή δηλαδή που συντρέχουν οι προϋποθέσεις του άρ. 200^A ΚΠΔ, η σχετική απόφαση για τη λήψη και ανάλυση του γενετικού υλικού, ανήκει στη **διακριτική ευχέρεια του δικαστικού συμβουλίου** και δεν απαιτείται η συναίνεση του κατηγορουμένου για τη διεξαγωγή της.

Στην απόφαση για τη διενέργεια ή όχι της πραγματογνωμοσύνης σημαντικός βέβαια είναι και ο ρόλος του διαδίκου – κατηγορουμένου. Έτσι αυτός όχι μόνο δύναται να προκαλέσει τη λήψη της σχετικής απόφασης που θα διατάσσει πραγματογνωμοσύνη επιδιώκοντας την αποτελεσματικότερη υπεράσπιση των συμφερόντων του, αλλά μπορεί να διατυπώσει και την αντίθεσή του στην εκτέλεση αυτής της απόφασης εφ' όσον κρίνει πως η πραγματογνωμοσύνη θίγει καίρια τη σωματική του ακεραιότητα και την ανθρώπινη αξιοπρέπειά του.

Στο άρ. 200^A ΚΠΔ όμως δεν ξεκαθαρίζεται ρητώς αν η εκ μέρους του δικαστικού συμβουλίου διαταγή συλλογής και ανάλυσης προϋποθέτει την **προγενέστερη έγκυρη συγκατάθεση, θέληση ή τουλάχιστον γνώση** του υποκειμένου για τη λήψη του απαραίτητου βιολογικού του υλικού.

Στην ελληνική έννομη τάξη οι διατάξεις του ν. 2472/1997 ελλείπει άλλης ειδικής ρύθμισης ως προς τις γενετικές πληροφορίες, καθορίζουν κατά μέγα μέρος το πλαίσιο προστασίας των προσωπικών δεδομένων και το επίμαχο θέμα της συναινέσεως του ατόμου στη σχετική επεξεργασία τους. Τα γενετικά δεδομένα κατατάσσονται από τον Έλληνα νομοθέτη στα λεγόμενα **ευαίσθητα δεδομένα**, με την εκτίμηση πως κάθε είδους επεξεργασία τους συνιστά επέμβαση στις θεμελιώδεις ελευθερίες. Κάθε επεξεργασία **είναι κατ' αρχήν παράνομη**, μπορεί ωστόσο να καταστεί νόμιμη εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις του νόμου. Η απαγόρευση αυτή ωστόσο είναι σχετική, καθώς ο νομοθέτης προβλέπει μια σειρά από εξαιρέσεις (άρ. 7 παρ. 2 στοιχ. α' – ζ' ν. 2472/1997) για τις οποίες επιτρέπεται η επεξεργασία και συλλογή των εν λόγω δεδομένων. Μόνο όμως η περίοδος ε' της παρ. 2 του άρ. 7 ν. 2472/1997 αφορά στη διαφύλαξη εννόμων αγαθών τρίτων **στα πλαίσια της αντεγκληματικής λειτουργίας του ΠΚ**, ορίζοντας ειδικότερα ότι η επεξεργασία είναι δυνατή **και χωρίς τη συναίνεση του προσώπου** για την εξυπηρέτηση των αναγκών της εγκληματολογικής ή σωφρονιστικής πολιτικής, όταν εκτελείται από δημόσια αρχή και αφορά **τη διακρίβωση εγκλημάτων, ποινικές καταδίκες και μέτρα ασφαλείας**.

Το Συμβούλιο Πλημμελειοδικών Θεσσαλονίκης με το υπ' αριθμ. **69/2002 βούλευμά του**, έδωσε «το πράσινο φως» για την εξέταση του γενετικού υλικού δύο υπόπτων βομβιστών. Οι τελευταίοι κατέθεσαν προσφυγή, υποστηρίζοντας ότι κατά το στάδιο της προδικασίας οι αστυνομικοί με ειδική χτένα και χρησιμοποιώντας βία απέσπασαν από το κεφάλι τους δείγματα

τριχών, προκειμένου αυτές να συγκριθούν μέσω εξέτασης DNA με κάποιες τρίχες κεφαλής που βρέθηκαν στο χώρο των εκρήξεων και να ερευνηθεί παράλληλα αν αυτά τα πρόσωπα συμμετείχαν και σε άλλες εγκληματικές ενέργειες. Με βάση αυτά τα δεδομένα ισχυρίστηκαν ότι αυτές οι ενέργειες των διωκτικών αρχών αποτελούν παραβίαση των άρ. 2 παρ. 1 και 2, 5 παρ. 2 και 7 παρ. 2 Συντ. ζητώντας την ακυρότητα των πράξεων της προδικασίας και την απαγόρευση αποστολής των βιολογικών δειγμάτων για εργαστηριακή εξέταση, καθώς και την αφαίρεση από τη δικογραφία τυχόν πορισμάτων από την ανάλυση σε περίπτωση που αυτή έχει ήδη πραγματοποιηθεί. Το Συμβούλιο ωστόσο απέρριψε αυτούς τους ισχυρισμούς των κατηγορουμένων με την αιτιολογία, μεταξύ άλλων, ότι η λήψη του γενετικού υλικού θίγει κατ' αρχήν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, αλλά τούτο πρέπει να θεωρείται θεμιτή προσβολή, δεδομένου ότι σε σοβαρά αδικήματα, όπως αυτά για τα οποία κατηγορούνται οι αιτούντες, είναι αναγκαίο να επιχειρείται **στάθμιση** ανάμεσα στην αξιοπρέπεια του προσώπου αφενός και στο συμφέρον – αξίωση της πολιτείας να βρεθεί ο ένοχος αφετέρου. Επιπλέον η εξέταση του γενετικού υλικού ως ανακριτική ενέργεια, μπορεί να κατατείνει στην ανεύρεση της αλήθειας και τη διαλεύκανση δυσχερώς εξιχνιάσιμων εγκλημάτων για τα οποία πάντως υπάρχουν **σοβαρές συγκλίνουσες ενδείξεις ενοχής**, ώστε η λήψη τριχών από τους κατηγορουμένους και η εντεύθεν εξέτασή τους σε κρατικά εργαστήρια, δεν συνιστά ούτε αξιοποίηση απαγορευμένου αποδεικτικού μέσου αλλά ούτε και τα

υπερασπιστικά δικαιώματά τους προσβάλλει, δεν δημιουργείται δε λόγος απόλυτης ακυρότητας.

Η ποινική θεωρία εξάλλου, φαίνεται να προσανατολίζεται προς δύο αντίθετες απόψεις ως προς την αντιμετώπιση των αναφερόμενων ζητημάτων. Η μία θέση υποστηρίζει ότι **η άσκηση βίας επάνω στο ανθρώπινο σώμα για τη λήψη γενετικού υλικού συνιστά προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και είναι αντισυνταγματική ως καταχρηστική άσκηση εξουσίας**, όπως άλλωστε κάθε άσκηση βίας για την απόσπαση πληροφορίας, δήλωσης ή ομολογίας. Θεωρεί πως **η διάκριση μεταξύ «συμβιβαστού» και «εξαναγκαστού»** ως προς τη χρήση του μέτρου στην Εισηγητική Έκθεση του ν. 2928/2001, είναι ορθή από νομική άποψη. Τούτο διότι άλλο πράγμα είναι η υποχρεωτική επιβολή ενός μέτρου, για την οποία δεν απαιτείται συναίνεση εκείνου στον οποίο υποχρεωτικά επιβάλλεται, μπορεί όμως να τελεστεί **και εν αγνοία του**, και άλλο ο **βίαιος εξαναγκασμός του ατόμου σε συμμόρφωση με σωματική επενέργεια και καταπίεση**. Η έτερη άποψη καταλήγει στο συμπέρασμα, πως δύναται να γίνει δεκτός ο εξαναγκασμός του προσώπου σε υποβολή πραγματογνωμοσύνης αυτού του είδους **υπό πολύ αυστηρές προϋποθέσεις**, ήτοι μόνο αν τηρείται αφενός **η αρχή της αναλογικότητας** και ειδικότερα **όλες οι αρχές της νόμιμης ανάκρισης**, δηλαδή της αναγκαιότητας, της προσφορότητας και της απαγόρευσης **υπερμέτρου χρήσης ανακριτικών μεθόδων**, καθώς και αυτή **του προσήκοντος βαθμού επαρκών ενδείξεων ενοχής** [δεν αρκούν επομένως **απλές υπόνοιες ή ατελείς ενδείξεις** ενοχής] και να πρόκειται

αφετέρου για αντιμετώπιση **ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων**, η εξιχνίαση των οποίων χωρίς τη χρήση των επαχθών αυτών ανακριτικών μέτρων θα αποβεί **ιδιαίτερος δυσχερής ή άλλως αδύνατη**.

Ως προς δε το ζήτημα της άρνησης συμμόρφωσης του εξεταζόμενου, έχουν υποστηριχθεί δύο αντίθετες απόψεις. Κατά τη μία άποψη η άρνηση συμμόρφωσης μπορεί να έχει άλλες έννομες συνέπειες – κυρώσεις και όχι κατ' ανάγκη **το σωματικό εξαναγκασμό**. Στην περίπτωση της ανάλυσης του DNA, η άρνηση του κατηγορουμένου να δεχτεί τη λήψη γενετικού υλικού θα εκτιμηθεί αναλόγως **σύμφωνα με την αρχή της ηθικής απόδειξης**, εύλογο όμως είναι να επιβαρύνει τη θέση του, γεγονός που πρέπει να τονίζεται στον κατηγορούμενο από το αρμόδιο για τη λήψη του υλικού όργανο και **να υποστασιοποιείται έτσι ως νομική συνέπεια η υποχρεωτικότητα του μέτρου αυτού**. Η άλλη άποψη αντιθέτως υποστηρίζει πως η άρνηση του κατηγορουμένου ως προς την εκτέλεση πραγματογνωμοσύνης, δεν θεωρείται ορθό να ερμηνευτεί ως απόδειξη ή ένδειξη εναντίον του, διότι κάτι τέτοιο όχι μόνο είναι ασυμβίβαστο με την αρχή της ηθικής απόδειξης, αλλά και γιατί η συμπεριφορά αυτή του ατόμου αποτελεί ενάσκηση δικαιώματος στο πλαίσιο προστασίας συνταγματικά κατοχυρωμένης αξίας. Πρέπει να τονιστεί κατά την ανωτέρω άποψη πως το χορηγούμενο στον κατηγορούμενο βασικό **δικαίωμα σιγής** από τον ΚΠΔ (άρ. 273 παρ. 2), το οποίο αποτελεί έκφανση του γενικότερου **δικαιώματος στη μη αυτοενοχοποίηση**, δεν πρέπει να ακυρώνεται ουσιαστικά με τον εξαναγκασμό του κατηγορούμενου να χορηγήσει

αποδεικτικό υλικό, το οποίο θα λειτουργήσει σε βάρος του, δηλαδή προς απόδειξη της ενοχής του³⁹.

Γ. Η περάτωση της κύριας ανάκρισης

Σύμφωνα με το άρ. 7 του ν. 2921/2001, όπως αυτό τροποποιήθηκε με το άρ. 42 παρ. 5 του ν. 3251/2004 και ισχύει, «Η περάτωση της κύριας ανάκρισης για τα κακούργηματα του άρ. 187^A ΠΚ κηρύσσεται από το Συμβούλιο Εφετών. Για το σκοπό αυτό η δικογραφία διαβιβάζεται αμέσως μετά την τελευταία ανακριτική πράξη από τον Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών στον Εισαγγελέα Εφετών, ο οποίος αν κρίνει ότι η ανάκριση δεν χρειάζεται συμπλήρωση, την εισάγει με πρότασή του στο Συμβούλιο Εφετών **που αποφαινεται αμετάκλητα ακόμη και για τα συναφή εγκλήματα** ανεξάρτητα από τη βαρύτητά τους, έστω κι αν για κάποιο από αυτά προβλέπεται διαφορετικός τρόπος περάτωσης της ανάκρισης».

Κρίνοντας υπόθεση του άρ. 187 και 187^A ο Άρειος Πάγος σε συμβούλιο, με την απόφαση υπ' αριθμ. **1966/2006**, οδηγείται στο συμπέρασμα ότι σε κάθε περίπτωση το Συμβούλιο Εφετών έχει την αρμοδιότητα για την περάτωση της κύριας ανάκρισης. Σύμφωνα με τη διατύπωσή της, σαφώς συνάγεται ότι «όταν έχει ασκηθεί ποινική δίωξη για κακούργημα του άρ. 187 (187^A) ΠΚ, η περάτωση της κύριας ανάκρισης γίνεται πάντοτε και **αμετάκλητα** από το Συμβούλιο Εφετών, το οποίο είναι το μόνο αρμόδιο προς τούτο ... αλλά και όταν συντρέχει περίπτωση να

³⁹ Βλ. Γ. Σιαπέρα «Η συναίνεση του ατόμου στη λήψη και ανάλυση του γενετικού του υλικού», ΠοινΔικ. 2005, σελ. 1451 – 1460.

μην γίνει κατηγορία για τέτοια πράξη ... είτε διότι δεν υπάρχουν καθόλου ενδείξεις ή αυτές που υπάρχουν δεν είναι καθόλου σοβαρές για την παραπομπή του κατηγορουμένου στο ακροατήριο είτε διότι το γεγονός που αφορά η κατηγορία δεν συνιστά αξιόποινη πράξη, ή υπάρχουν λόγοι που αποκλείουν το άδικο ή τον καταλογισμό, καθώς επίσης και όταν συντρέχει περίπτωση να πάψει οριστικώς η ποινική δίωξη για την πράξη αυτή».

Το Συμβούλιο Εφετών αποφαινεται **αμετάκλητα**, ακόμα και για τα συναφή κακουργήματα ή πλημμελήματα. Η ενδεχόμενη άσκηση αναίρεσης κατά του σχετικού εφετειακού βουλεύματος θα απορριφθεί ως απαράδεκτη. Έχει ειπωθεί προς απόρριψη του επιχειρήματος περί στέρησης του κατηγορουμένου από τον ένα βαθμό δικαιοδοσίας, πως παρόμοια πρακτική υιοθετείται και σε άλλα νομοθετήματα (ν. 663/1977, 1608/1950), καθώς η καθιέρωση ενδίκων μέσων κατά βουλευμάτων δεν στηρίζεται σε κάποια υπερνομοθετική διάταξη και ο κατηγορούμενος μπορεί να προβάλει τους ισχυρισμούς του στο ακροατήριο του αρμόδιου δικαστηρίου. Έτσι οι παρόμοιες διατάξεις δεν προσβάλλουν κάποιο δικαίωμα του κατηγορουμένου που να προστατεύεται από το Σύνταγμα, την ΕΣΔΑ ή τις Ευρωπαϊκές Συνθήκες.

Στο σημείο αυτό χρειάζεται όμως να διατυπωθεί η επιφύλαξη, πως η στέρηση από μια ομάδα (φερομένων ως) δραστών αξιόποινων πράξεων υπερασπιστικών δυνατοτήτων τις οποίες έχουν όλοι ο άλλοι, ακόμα και όταν έχουν τελέσει σοβαρότατες εγληματικές πράξεις, αποτελεί μία δικαιοκρατική ρωγή που εισάγει η δικονομική ποινική τάξη. Το μέτρο στάθμισης το οποίο εισάγεται, για να στερήσει από κάποιον ένα

δικαίωμα ή να άρει τη δυνατότητα που έχει καθιερωθεί για το δεύτερο βαθμό κρίσης των βουλευμάτων των Συμβουλίων, παρουσιάζεται με την επίκληση της αδήριτης ανάγκης οι αξιόποινες αυτές πράξεις να εκδικασθούν **ταχύτερα**, διότι πρόκειται περί εγκλημάτων για τα οποία «το κοινό αίσθημα βράζει» και θέλει τη γρήγορη κάθαρση, την απρόσκοπτη εκδίκαση και τις παραδειγματικές τιμωρίες. Ανεξάρτητα από τα επιχειρήματα αυτά που έχουν αμφίβολη δογματική σημασία, δεν μπορεί να παροραθεί πως η δυνατότητα άσκησης ενδίκου μέσου κατά βουλευμάτων από τη στιγμή που προβλέπεται για ορισμένες πράξεις πρέπει να επεκτείνεται σε όλες στα πλαίσια της αναλογικής ισότητας, καθώς η απαγόρευση για μερικές συνιστά μια δικαιοπολιτικά και δικαιοηθικά μη επιτρεπόμενη δυσμενή διάκριση εις βάρος του κατηγορουμένου γι' αυτές.

Όπως είναι φανερό, η σύντμηση της ενδιάμεσης διαδικασίας των δικαστικών συμβουλίων είναι ιδιαίτερα δραστική, αφού στις ως άνω περιπτώσεις όχι μόνο παρακάμπτεται ο πρώτος βαθμός κρίσης (το Συμβούλιο Πλημμελειοδικών), αλλά όπως τονίστηκε, αφαιρείται και η δυνατότητα αναιρετικού ελέγχου της παραπομπής του κατηγορουμένου σε δίκη, δοθέντος ότι το Συμβούλιο Εφετών αποφαινεται επί των ως άνω κακουργημάτων ή πλημμελημάτων με αμετάκλητο βούλευμα, δηλαδή με βούλευμα μη υποκείμενο σε αναίρεση. Ως προς την έκταση του αμετακλήτου, γίνεται περαιτέρω δεκτό ότι αυτό καταλαμβάνει μόνο τα αμιγώς παραπεμπτικά για τις πράξεις αυτές βουλεύματα καθώς και εκείνα στα οποία, εκτός από την παραπεμπτική διάταξη, περιέχεται και απαλλακτική υπέρ του

κατηγορουμένου διάταξη για συναφή εγκλήματα, ενώ σε περίπτωση έκδοσης βουλεύματος του Συμβουλίου Εφετών, που είναι απαλλακτικό για τα κακούργηματα του άρθρου 187^Α ΠΚ και παραπεμπτικό για εγκλήματα άσχετα με τα τρομοκρατικά, οι δικαιούμενοι να ασκήσουν το ένδικο μέσο της αναίρεσης κατά των παραπεμπτικών (και απαλλακτικών διατάξεων) του βουλεύματος, διατηρούν το δικαίωμά τους⁴⁰.

Δ. Αρμόδιο δικαστήριο για την εκδίκαση των εγκλημάτων του άρθρου 187^Α ΠΚ – άρθρο 111 ΚΠΔ

Σύμφωνα με την παρ. 5 του άρθρου 111, όπως αυτή τέθηκε με το άρθρο 4 του ν. 2928/2001 και τροποποιήθηκε με την παρ. 4 του άρθρου 42 του ν. 3251/2004, «Το δικαστήριο των Εφετών δικάζει [...] τα κακούργηματα που προβλέπονται στο άρθρο 187^Α ΠΚ, καθώς και τα συναφή με αυτά πλημμελήματα και κακούργηματα, έστω κι αν τα τελευταία **τιμωρούνται βαρύτερα** από τα ως άνω κύρια κακούργηματα».

Η υλική αρμοδιότητα του τριμελούς εφετείου για την εκδίκαση των τρομοκρατικών εγκλημάτων, αποτελεί ειδική δωσιδικία σε σχέση με την κανονικά προβλεπόμενη για μεν **τα κακούργηματα κοινά και πολιτικά**, αρμοδιότητα των μικτών ορκωτών δικαστηρίων κακούργημάτων κατά τα άρθρα 97 παρ. 1 Συντ. και 109 εδ. α' ΚΠΔ, για δε **τα πλημμελήματα κοινά και πολιτικά**, την αρμοδιότητα του μονομελούς ή του τριμελούς πλημμελειοδικείου καθώς και του μικτού ορκωτού δικαστηρίου πλημμελημάτων κατά τα άρθρα 112, 114 και 109 εδ. β' ΚΠΔ.

⁴⁰ Βλ. Γ. Κτιστάκη «Η περάτωση σε α' βαθμό της κύριας ανάκρισης από το Συμβούλιο Εφετών», ΠονΧρον. 2008, σελ. 771 – 776.

Ειδικότερα, η τακτική δωσιδικία των κοινών κακουργημάτων ορίζεται ευθέως από το Σύνταγμα στο άρ. 97 παρ. 1 εδ. α' «Τα κακουργήματα και τα πολιτικά εγκλήματα δικάζονται από μικτά ορκωτά δικαστήρια, που συγκροτούνται από τακτικούς δικαστές και ενόρκους, όπως νόμος ορίζει». Στο ίδιο άρθρο αποχωρίζονται από τη δωσιδικία αυτή όσα κοινά κακουργήματα και πολιτικά εγκλήματα έχουν υπαχθεί με συντακτικές πράξεις, ψηφίσματα και ειδικούς νόμους, έως την ισχύ του Συντάγματος στα εφετεία, εφόσον δεν υπαχθούν με νόμο στην οριζόμενη γενική δικαιοδοσία. Ακόμη ρητά αναγνωρίζεται στο νομοθέτη η δυνατότητα θέσπισης ειδικής δικαιοδοσίας των (πρώην πενταμελών νυν τριμελών) εφετείων και σε άλλα κοινά κακουργήματα [όχι όμως πολιτικά εγκλήματα] που θα αποχωριστούν έτσι με νόμο από τη γενική δικαιοδοσία (άρ. 97 παρ. 2 εδ. β' Συντ.). Άρα ο ίδιος ο συντακτικός νομοθέτης εξουσιοδοτεί ρητά τον κοινό νομοθέτη να προβεί για όποια κοινά κακουργήματα [όχι όμως κοινά πλημμελήματα ή πολιτικά εγκλήματα] κρίνει σκόπιμο βάσει ειδικών αναγκών κρίσης και εκδίκασης, στη θεσμοθέτηση ειδικής δωσιδικίας των εφετείων **κατά τρόπο συμβατό με την αρχή του νόμιμου δικαστή.**

Για δε τα συναφή κοινά εγκλήματα, πλημμεληματικού ή κακουργηματικού χαρακτήρα, το α. 128 ΚΠΔ ορίζει «1. Τα συναφή εγκλήματα ανακρίνονται και εκδικάζονται **από το ίδιο δικαστήριο**, αν η συνεκδίκαση δεν προκαλεί βλάβη. Το δικαστήριο που δικάζει το βαρύτερο έγκλημα είναι στην περίπτωση αυτή αρμόδιο και για τα άλλα συναφή», το α. 129 επιπλέον διαλαμβάνει «Συναφή θεωρούνται μόνο τα εγκλήματα

α) όσα γίνονται από το ίδιο πρόσωπο είτε συγχρόνως είτε σε διαφορετικούς τόπους και χρόνους [...] γ) όσα γίνονται με σκοπό να διευκολύνουν ή να κάνουν πιο εύστοχη την εκτέλεση ή να αποκρύψουν ένα από αυτά».

Η κατ' αρχήν όμως **συνταγματικότητα** αυτής της ειδικής **δωσιδικίας** οφείλει να κρίνεται *in concreto* σε σχέση με την ειδικότητα της υπαγόμενης κατηγορίας υποθέσεων. Χρειάζεται να είναι επομένως, διαφορετική η αντιμετώπιση **των απλών ή αμιγών πολιτικών εγκλημάτων** κακουργηματικής ή πλημμεληματικής μορφής, όπως είναι η συγκρότηση ή συμμετοχή στην τρομοκρατική οργάνωση της παρ. 4 εδ. δ' του α. 187^A όταν αυτή έχει συσταθεί μεν για την τέλεση κακουργημάτων ή πλημμελημάτων δεν έχει όμως τελέσει τη στιγμή της εξάρθρωσής της και σύλληψης των μελών της **κανένα απολύτως κακούργημα ή πλημμέλημα**, επομένως πλήττει ή θέτει σε διακινδύνευση αποκλειστικά την πολιτειακή όψη του εννόμου αγαθού «δημόσια τάξη» ως «κρατικό έννομο αγαθό» και **κανένα ιδιωτικό ή δι-ατομικό έννομο αγαθό** ώστε να καθίσταται σύνθετο, και **των σύνθετων πολιτικών εγκλημάτων** κακουργηματικής ή πλημμεληματικής μορφής, της παρ. 1 ή 4 α. 187^A. Για τα πρώτα, η υπαγωγή τους στην ειδική δωσιδικία των εφετείων είναι ξεκάθαρα μία **αντισυνταγματική νομοθετική επιλογή**.

Αξίζει ακόμη να επισημανθεί ότι η αντίστοιχη «εξουσιοδότηση» υπέρ των εφετείων, προβλέπεται μόνο για τα κακουργήματα και **όχι για τα πλημμελήματα**, έτσι ώστε η συνταγματικότητα της παρέκτασης της ειδικής δωσιδικίας για τα

τελευταία να έχει έρεισμα μόνο στη γενική διαφοροποίηση ειδικών και **έκτακτων δικαστηρίων**, την ενδεχόμενη συμφωνία δηλαδή προς την αρχή του άρ. 8 εδ. α' Συντ. και την τήρηση της απαγόρευσης του β' εδ. του άρ. αυτού και όχι στην ειδικότερη εξουσιοδότηση του άρ. 97 παρ. 2 Συντ⁴¹.

Τελικά, η προβληματική για την αρμοδιότητα των εφετείων ή των μικτών ορκωτών δικαστηρίων περνάει αναγκαστικά από την κατάφαση ή μη του χαρακτήρα του πολιτικού εγκλήματος για τα τρομοκρατικά αδικήματα. Σύμφωνα με την άποψη που υποστηρίχθηκε ανωτέρω, τα αδικήματα αυτά εμπίπτουν στην πλειοψηφία τους **στην έννοια του σύνθετου πολιτικού εγκλήματος** και, όπως έχει διακηρύξει ποικιλοτρόπως η ελληνική έννομη τάξη, αυτά αντιμετωπίζονται από την άποψη τόσο του ουσιαστικού όσο και του δικονομικού δικαίου, **ως κοινά εγκλήματα παρά ως πολιτικά εγκλήματα**⁴².

Έχει υποστηριχθεί η άποψη που προβάλλεται ως επιχείρημα για την ενίσχυση της δικαιοδοσίας των εφετείων έναντι των μικτών ορκωτών δικαστηρίων ακόμη και για την περίπτωση των απλών ή αμιγών πολιτικών εγκλημάτων, πως το άρ. 97 έχει τεθεί για να επωφεληθούν όσοι καταδικάζονται για πολιτικά εγκλήματα, των κατά τεκμήριο επεικέστερων ποινών που επιβάλλουν οι ένορκοι. Είναι αμφίβολο αν θα μπορούσε ποτέ η δικαιοπολιτική θεμελίωση μιας συνταγματικής διάταξης να εξαρτάται από το συγκυριακό γεγονός ότι οι ένορκοι είναι συνήθως πιο ελαστικοί στην κατάγνωση της ποινής. Ακόμη κι αν

⁴¹ Βλ. Δ. Μπελαντή «Πενταμελή εφετεία ή τακτικά ποινικά δικαστήρια;», ΤοΣ 2000, σελ. 725 -736.

⁴² Για την άποψη αυτή βλ. ιδίως Εφετείο Αθηνών 699, 780, 809, 3244/2003 σε ΠονΧρον 2004, σελ. 1012 – 1015.

το γεγονός αυτό τυχαινε να είναι αληθές στη μεγάλη πλειονότητα των περιπτώσεων, η φαινομένη ή υπαρκτή ελαστικότητα των ενόρκων καμία σχέση δεν έχει με τη φύση του θεσμού. Αντίθετα πειστικότερη φαίνεται η ερμηνεία σύμφωνα με την οποία η διάταξη εξυπηρετεί την ανάγκη να δοθεί η δυνατότητα στην κοινωνία **διά στόματος των ενόρκων να αποφανθεί για τα πολιτικά εγκλήματα**. Η ερμηνεία αυτή τονίζει τη συμβολική σημασία της διαδικασίας ενώπιον του μικτού ορκωτού δικαστηρίου. Κατά τούτο προσεγγίζει περισσότερο **το πνεύμα** της συμμετοχής των ενόρκων στην ποινική διαδικασία. Πράγματι, στη βάση του θεσμού των ενόρκων βρίσκεται η πεποίθηση ότι στην ποινική λειτουργία της πολιτείας θα πρέπει να συμμετέχουν εκπρόσωποι όλης της κοινωνίας, τουλάχιστον όσον αφορά τα πιο σοβαρά αδικήματα στα οποία εντάσσονται αναμφίβολα τα πολιτικά εγκλήματα. Το πολιτικό έγκλημα φαίνεται να μην εξυπηρετεί το στενά εννοούμενο ατομικό συμφέρον του δράστη. Αντίθετα διαπράττεται στο όνομα του κοινωνικού συνόλου. Ο πολιτικός εγκληματίας που επιδιώκει να ανατρέψει ή να κλονίσει την υπάρχουσα πολιτειακή οργάνωση, το κάνει γιατί πιστεύει ότι είναι άδικη και θέλει να εγκαλέσει, να αφυπνίσει ή γενικότερα να υπηρετήσει εκείνους οι οποίοι φέρονται να αδικούνται ή όντως υφίστανται την αδικία. Δικαιολογημένα λοιπόν ο νομοθέτης θέλει να δώσει στη δίκη των πολιτικών εγκλημάτων το χαρακτήρα **ενός αναγκαστικά συμβολικού διαλόγου ανάμεσα στο δράστη και την κοινωνία**. Σύμφωνα μ' αυτό το σκεπτικό η απόφαση που θα βγάλουν οι ένορκοι είναι **η απάντηση του κοινωνικού συνόλου, στην**

«έγκληση» που τους έχει απευθύνει με την πράξη του ο πολιτικός εγκληματίας.

Η πολιτική εγκληματικότητα αμφισβητεί κατά κανόνα τα θεμέλια της κοινωνικής συμβίωσης. Για να ξεπεράσει την πρόκληση αυτή που συχνά στρέφεται στους ίδιους τους όρους ύπαρξης της πολιτικής κοινότητας, το κοινωνικό σύνολο καλό είναι να νιώθει τουλάχιστον **στο συμβολικό επίπεδο** ότι έχει λόγο στην αντιμετώπισή της, ότι είναι μια υπόθεση που δεν αφορά μόνο τα όργανα του κράτους, αλλά τον καθένα ξεχωριστά **ως μέλος της πολιτικής κοινότητας**. Όταν ο πολίτης βλέπει τον ένορκο να αποφασίζει συναισθάνεται ότι θα μπορούσε να είναι ο ίδιος στη θέση του. Αυτή η διαδικασία ταύτισης του επιτρέπει να **οικειωθεί το διακύβευμα της δίκης**, κάτι που ενδεχομένως δεν θα ήταν δυνατό αν έβλεπε στη θέση του ενόρκου έναν τακτικό δικαστή.

Βέβαια υποστηρίζεται, πως η τρομοκρατία δείχνει όχι μόνο περιφρόνηση των κανόνων του πολιτικού παιχνιδιού αλλά σημαντικότερα **χαρακτηριστική περιφρόνηση** προς την ανθρώπινη ζωή και προς άλλα έννομα αγαθά, αφού αντιμετωπίζει την προσβολή τους, ενίοτε δε κατά τρόπο τυχαίο και μαζικό, ως μέσο για την επίτευξη όχι ενός ευδιάκριτου πολιτικού αποτελέσματος, αλλά **διάχυτης ανασφάλειας** με την προσδοκία ότι αυτή η τελευταία θα αποτελέσει **καταλύτη πολιτικών εξελίξεων**. Η απόλυτη διάζευξη λοιπόν πολιτικού εγκλήματος και τρομοκρατίας, εκκινεί από τη διαφορετική αξιολογική στάση που τηρεί η πολιτική κοινωνία έναντι των δύο φαινομένων. Θα πρόδιδε **αξιολογική ασυνέπεια** αν το δίκαιο προσέδιδε στην ίδια

συμπεριφορά από τη μία μειωμένη απαξία χαρακτηρίζοντάς την ως πολιτικό έγκλημα, κι από την άλλη αυξημένη απαξία χαρακτηρίζοντάς την ως τρομοκρατική.

Αν όμως η συνταγματική ρύθμιση των πολιτικών εγκλημάτων δεν υποδηλώνει μια διάθεση επιείκειας ή ακόμα λιγότερο μια θετικότερη διάθεση έναντι του δράστη, έπεται ότι η αναγνώριση του status του πολιτικού εγκλήματος στα εγκλήματα τα σχετιζόμενα με την τρομοκρατία, δεν εμπλέκει τη ελληνική έννομη τάξη και την πολιτική κοινωνία σε αξιολογική αντινομία. Για το λόγο αυτό και για να αποφεύγεται η σύγχυση πρέπει να γίνεται λόγος όχι για ευνοϊκή αλλά **για ειδική μεταχείριση** που επιφυλάσσει το Σύνταγμα στους πολιτικούς εγκληματίες⁴³.

Σύμφωνα με την παραπάνω ανάλυση, τα μικτά ορκωτά δικαστήρια πρέπει να δικάζουν σε πρώτο βαθμό τα απλά ή αμιγή πολιτικά εγκλήματα, κακουργηματικής ή πλημμεληματικής μορφής όσα περιλαμβάνονται στα Κεφάλαια Πρώτο έως Όγδοο του ΠΚ, μόνο δε για τα σύνθετα πολιτικά εγκλήματα κακουργηματικής μορφής και για τα συναφή ή συνεχόμενα με αυτά κοινά κακουργήματα και πλημμελήματα, πρέπει να εφαρμόζεται η ειδική δωσιδικία των τριμελών εφετείων.

⁴³ Για τις σκέψεις αυτές βλ. Δ. Κυρίτη «Τρομοκρατία και πολιτικό έγκλημα: Προτάσεις για μια ταξινόμηση», ΠονΧρον. 2005, σελ. 490 – 499.

V. ΕΥΡΩΠΑΙΚΕΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

A. Νομική βάση εναρμόνισης κανόνων ποινικού δικαίου στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Σύμφωνα με την Συνθήκη της Λισσαβώνας για τη Λειτουργία της ΕΕ και υπό τίτλο «Ο χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης», «Η Ένωση συγκροτεί χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης με σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των διαφορετικών νομικών συστημάτων και παραδόσεων των κρατών – μελών» (άρ. 67 παρ.

1). «Η Ένωση καταβάλλει προσπάθεια για να εξασφαλίζει υψηλό επίπεδο ασφάλειας με τη θέσπιση μέτρων πρόληψης και καταπολέμησης της εγκληματικότητας, [...] μέτρων συντονισμού και συνεργασίας μεταξύ αστυνομικών και δικαστικών αρχών και των λοιπών αρμοδίων αρχών, καθώς και με την αμοιβαία αναγνώριση των δικαστικών αποφάσεων σε ποινικές υποθέσεις και, αν χρειάζεται την προσέγγιση των ποινικών νομοθεσιών» (άρ. 67 παρ. 3). «Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο καθορίζει τους στρατηγικούς προσανατολισμούς του νομοθετικού και επιχειρησιακού προγραμματισμού στον χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης» (άρ. 68). «Ο παρών τίτλος δε θίγει την άσκηση των ευθυνών που εμπίπτουν στα κράτη – μέλη για την τήρηση δημόσιας τάξης και τη διαφύλαξη της εσωτερικής ασφάλειας (άρ. 72). «Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο αποφασίζοντας σύμφωνα με τη συνήθη διαδικασία μέσω οδηγιών μπορούν να θεσπίζουν ελάχιστους κανόνες για τον ορισμό των ποινικών αδικημάτων και των κυρώσεων στους τομείς της ιδιαιτέρως σοβαρής εγκληματικότητας με διασυνοριακή διάσταση, η οποία απορρέει ιδίως από τη φύση ή τις επιπτώσεις των αδικημάτων αυτών ή λόγω ειδικής ανάγκης να καταπολεμούνται σε κοινή βάση. Οι εν λόγω τομείς εγκληματικότητας είναι οι εξής : **τρομοκρατία** [...]» (άρ. 83 παρ.1).

Πριν από μια δεκαετία περίπου, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Τάμπερε (1999) οριοθέτησε ένα βασικό πλαίσιο δράσεων, που αποτέλεσαν επί μια πενταετία τον κορμό του ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου δικαιοσύνης, ελευθερίας και ασφάλειας, ενώ με το

πολυετές πρόγραμμα της Χάγης και το σχέδιο δράσης που το συνόδευσε συμπληρώθηκε το αρχικό σχήμα, ενισχύθηκε και τέθηκαν περαιτέρω φιλόδοξοι στόχοι προς υλοποίηση, για το επόμενο διάστημα των ετών 2004 – 2009.

Ήδη με επικείμενη την εκπινοή του πολυετούς προγράμματος της Χάγης, αναζητήθηκε στους κόλπους της Ένωσης η ενδεικνυόμενη οδός για το μετέπειτα χρονικό διάστημα, όσον αφορά στην χάραξη των πολιτικών στον τομέα δικαιοσύνης, ελευθερίας και ασφάλειας. Έτσι συγκροτήθηκαν το 2007 δύο συμβουλευτικές ομάδες υψηλού επιπέδου και ειδικότερα

- εκείνη για το μέλλον της ευρωπαϊκής πολιτικής **στον τομέα της δικαιοσύνης** και

- εκείνη για το μέλλον της ευρωπαϊκής πολιτικής **στον τομέα των εσωτερικών υποθέσεων**,

οι οποίες εντόπισαν και ανέδειξαν τις συναφείς προκλήσεις και εισηγήθηκαν προτάσεις αποτελεσματικής ανταπόκρισης σε αυτές, σε χρονικό ορίζοντα μιας ακόμη πενταετίας. Με βάση τις προτάσεις αυτές εκπονήθηκε ένα νέο πρόγραμμα χάραξης πολιτικών κατευθύνσεων και προτεραιοτήτων στον τομέα δικαιοσύνης, ελευθερίας και ασφάλειας, το οποίο λόγω του ότι υιοθετήθηκε την 11^η/12/2009 υπό τη Σουηδική Προεδρία, έλαβε το όνομα «**Πρόγραμμα της Στοκχόλμης**». Στο πολυετές ως αναφερόμενο στα έτη 2010 – 2014 πρόγραμμα αυτό, προκρίνονται βασικοί άξονες ενός νέου θεματολογίου που ανταποκρίνεται στις νέες προκλήσεις λαμβάνοντας υπόψη την εμπειρία του παρελθόντος. Όπως είναι επόμενο, η θέση σε ισχύ

της μεταρρυθμιστικής Συνθήκης της Λισσαβόνας από την 1^η/12/2009 αποκτά ιδιαίτερη σημασία στο πλαίσιο αυτό λόγω των θεσμικής υφής ανακατατάξεων που σηματοδότησε για το χώρο δικαιοσύνης, ελευθερίας και ασφάλειας⁴⁴.

Στο πρόσφατο παρελθόν όμως και υπό την ισχύ της Συνθήκης του Άμστερνταμ όσο και αυτής της Νίκαιας, καθώς και του πολυετούς Προγράμματος της Χάγης, η έλλειψη αποκλειστικής ποινικής αρμοδιότητας δεν φάνηκε να εμποδίζει την Ε.Ε. να λαμβάνει πρωτοβουλίες και να ασκεί πολιτικές, οι οποίες περιέχουν ένα σαφώς κατασταλτικό περιεχόμενο, υποδηλώνοντας έτσι την πρόθεσή της να αποκτήσει σταδιακά **πραγματικές ποινικές εξουσίες**. Σ' αυτήν την προοπτική η μέθοδος που ακολούθησε η Ε.Ε. προκειμένου να παρέμβει στη διαμόρφωση των ποινικών πολιτικών των κρατών – μελών της δεν ήταν κατ' αρχήν άμεση, αλλά **έμμεση**. Στηριζόταν δηλαδή στη διαμεσολάβηση των ίδιων των κρατών, τα οποία ασκώντας την **πρωτογενή ποινική τους αρμοδιότητα** λειτουργούσαν ως τελικοί αποδέκτες και εφαρμοστές των επιταγών της Ε.Ε. Επρόκειτο συνεπώς για μια **αναδιανομή αρμοδιοτήτων** κι έναν **επιμερισμό λειτουργιών** ανάμεσα στα εθνικά κράτη και την Ε.Ε. σχετικά με την ανάπτυξη των διαδικασιών κοινωνικού και πολιτικού ελέγχου, η οποία μπορεί να εξηγηθεί με τη διάκριση ανάμεσα στην «τιμωρία του εγκλήματος» και τον «έλεγχο του εγκλήματος». Η **τιμωρία του εγκλήματος** παραμένει υπόθεση του κράτους και ανάγεται σε σύμβολο δηλωτικό της κρατικής

⁴⁴ Βλ. Δ. Ζημιανίτη «Το πρόγραμμα της Στοκχόλμης. Πολιτικές και προοπτικές του ευρωπαϊκού χώρου δικαιοσύνης, ελευθερίας και ασφάλειας για το διάστημα 2010 – 2014», ΠουΔικ. 2010, σελ. 348 – 350.

εξουσίας, ενώ ο έλεγχος του εγκλήματος και δη εκείνου που έχει διασυνοριακές διαστάσεις, θεωρείται ότι μάλλον βρίσκεται πέρα από το κράτος.

Προεκτείνοντας τον παραπάνω συλλογισμό στο υπερκρατικό επίπεδο, η Ε.Ε. θα μπορούσε να συμπεριληφθεί στην περιοχή που εκτείνεται πέρα απ' το κράτος ή ακριβέστερα πάνω απ' το κράτος. Πράγματι στις διατυπώσεις των ενωσιακών κειμένων, οι κατασταλτικές πολιτικές της Ε.Ε. εμφανίζονταν σχεδόν πάντα με τη μορφή πρωτοβουλιών, συνεργασιών ή συντονισμών με φορείς του επίσημου κοινωνικού και πολιτικού ελέγχου των κρατών – μελών στο όνομα της επίτευξης αποτελεσματικότερης ασφάλειας. Απ' αυτήν την άποψη οι ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες στον τομέα του ελέγχου και της καταστολής του εγκλήματος, φαίνονταν ότι ασκούνται κυρίως στον προσανατολισμό και στο περιεχόμενο της λειτουργίας των εθνικών θεσμικών διοικητικών οργάνων, παρά ότι απέβλεπαν στην υποκατάστασή τους ή στην προσβολή της αυτοτέλειας και της ιδιαιτερότητάς τους. Επομένως οι παρεμβάσεις της ευρωπαϊκής ενωσιακής βαθμίδας εξουσίας στην ποινική εξουσία των κρατών – μελών δεν φαίνεται να εκδηλώνονταν με ευθύ και άμεσο τρόπο, αλλά στο πλαίσιο των συχνά ετεροβαρών αλληλεπιδράσεων που ανέπτυσαν με τις αντίστοιχες εθνικές διαδικασίες και φορείς. Εν γένει μπορεί να θεωρηθεί ότι σε σχέση με τη δημιουργία του ποινικού κανόνα (διαδικασία πρωτογενούς εγκληματοποίησης), οι αξίες και τα συμφέροντα που έπρεπε να προστατευτούν καθορίζονταν κατ' αρχήν στο ευρωπαϊκό ενωσιακό επίπεδο και κάθε κράτος – μέλος αναλάμβανε την πολιτική δέσμευση να

προβεί στην ποινική τους τυποποίηση, ενώ η **σχετική προστασία** (διαδικασία δευτερογενούς εγκληματοποίησης) ανετίθετο στο εθνικό επίπεδο μέσα από τη διαδικασία ενσωμάτωσης και εφαρμογής των συγκεκριμένων κανόνων.

Εν τούτοις, οι πρόσφατες εξελίξεις στον τομέα της «δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις» φαίνεται να προχωρούν σε **μεγαλύτερης έντασης προσβολές του ίδιου του πυρήνα της ποινικής εξουσίας κάθε κράτους – μέλους**, εφόσον δεν περιορίζονται πλέον μόνο στο επίπεδο του «ελέγχου του εγκλήματος», αλλά υπεισέρχονται και σε ζητήματα **«δημιουργίας πλαισίου κυρώσεων»** εγείροντας **σοβαρά προβλήματα νομιμοποίησης** τόσο σε ευρωπαϊκό – ενωσιακό όσο και σε εθνικό επίπεδο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι αποφάσεις – πλαίσιο του Συμβουλίου σχετικά με την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας και το ευρωπαϊκό Ένταλμα σύλληψης, ιδίως κατά τη διαδικασία μεταφοράς τους στις έννομες τάξεις των κρατών – μελών. Ειδικά μάλιστα στο ζήτημα της προσέγγισης των ποινικών νομοθεσιών τόσο του δικονομικού όσο και ουσιαστικού δικαίου, το κεφάλαιο 3.3.2 του «Προγράμματος της Χάγης» εξαγγέλλει κατά τρόπο ιδιαίτερα προβληματικό από δικαιοπολιτική σκοπιά την εν γένει δυνατότητα των υπουργών που συμμετέχουν στο Συμβούλιο Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων να «ορίζουν τα ποινικά αδικήματα και να καθορίζουν τις ποινές».

Οι προαναφερθείσες εξελίξεις οδηγούν σε μια παράδοξη κατάσταση. Η φαινομενικά ποινικά αναρμόδια Ε.Ε. επηρεάζει ολόένα και περισσότερο την ποινική εξουσία των κρατών –

μελών, ενώ τα τελευταία παρόλο που φαίνεται να αποδυναμώνονται, ενισχύουν εν τέλει την εξουσία που τα αποδυναμώνει. Πρόκειται ουσιαστικά για ένα διπλό «παιχνίδι» που εξελίσσεται ταυτόχρονα σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο και εξηγείται από την απόφαση των κρατών – μελών να μεταφέρονται αρμοδιότητες από το εθνικό επίπεδο στην Ε.Ε., για να απαλλάσσονται οι κυβερνήσεις τους από την πολιτική ευθύνη και το πολιτικό κόστος των οδυνηρών αποφάσεων. Η μέθοδος διακυβέρνησης που τελικά κρατεί στην Ε.Ε. για τη λήψη των σημαντικών και ιδίως των πολιτικών αποφάσεων είναι η διακυβερνητική, γεγονός που δείχνει ότι είναι η συλλογική πολιτική βούληση των κυβερνήσεων και των κρατών – μελών που επιβάλλεται και κατισχύει, και όχι η βούληση των υπερεθνικού χαρακτήρα ενωσιακών οργάνων, όπως του Κοινοβουλίου ή της Επιτροπής. Σ' αυτή την προοπτική, μπορεί να γίνει κατανοητή η σχετική προθυμία με την οποία τα κράτη – μέλη συναινούν στην ενδυνάμωση των ευρωπαϊκών μέτρων ποινικής πρόληψης και καταστολής. Άλλωστε αυτή η γενικευμένη συναίνεση των κρατών στην εμπέδωση των ευρωπαϊκής επίνευσης αντεγκληματικών πολιτικών συνδέεται με τη γενικότερη τάση υποχώρησης σε εθνικό επίπεδο της προνοιακής διάστασης των συστημάτων κοινωνικού ελέγχου, που αποδίδεται στην εγκληματολογική θεωρία με την υπόθεση της «ποινικοποίησης του κοινωνικού». Πρόκειται δηλαδή για τον επαναπροσδιορισμό των κοινωνικών ζητημάτων μέσα από την ανάδειξη και επισήμανση των εγκληματογόνων χαρακτηριστικών τους, με αποτέλεσμα σημαντικές αποφάσεις γενικού ενδιαφέροντος να εξαρτώνται και

να δικαιολογούνται ολοένα και συχνότερα από τη συμβολή τους στην πρόληψη και καταστολή της (οργανωμένης) εγκληματικότητας, της τρομοκρατίας και των κοινωνικών ταραχών. Όπως υποστηρίζεται, ο στόχος δεν είναι άλλος από την σταδιακή ποινικοποίηση των πάσης φύσεως «αντικοινωνικοτήτων» και της λεγόμενης «αταξίας», με προεξάρχουσα μορφή το συντονισμένο αγώνα εναντίον της τρομοκρατίας, καθώς και όσων θεωρείται πως τη χρηματοδοτούν, την υποθάλλουν ή τη διασπείρουν⁴⁵.

B. Αποφάσεις – πλαίσιο κατά της τρομοκρατίας

1) 2002/475/ΔΕΥ

Εισαγωγικά / επιλογή νομικού μέσου

Το Συμβούλιο της Ε.Ε. την 13^η Ιουνίου 2002 εξέδωσε την υπ' αριθ. 2002/475/ΔΕΥ απόφαση – πλαίσιο για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Νομική βάση της σχετικής απόφασης – πλαίσιο αποτέλεσαν τα άρθρα του πρώην Έκτου Τίτλου της ΣυνθΕΕ (διατάξεις για την αστυνομική και δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις) και συγκεκριμένα

➤ το άρ. 29 «Με την επιφύλαξη των αρμοδιοτήτων της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, στόχος της Ένωσης είναι να παρέχει στους πολίτες υψηλό επίπεδο προστασίας εντός ενός χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης με την ανάπτυξη από

⁴⁵ Βλ. Γ. Νικολόπουλου «Κατασκευάζοντας έναν ευρωπαϊκό χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης. Το πρόγραμμα της Χάγης και τα διακυβεύματα μιας υπερκρατικής βαθμίδας κοινωνικού ελέγχου», ΠoinΔικ. 2005, σελ. 327 επ.

κοινού δράσης μεταξύ των κρατών – μελών στον τομέα της αστυνομικής και της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις [...]. Ο στόχος αυτός επιτυγχάνεται με την πρόληψη και την καταπολέμηση της εγκληματικότητας, οργανωμένης ή μη, ιδίως της τρομοκρατίας [...] μέσω [...] προσέγγισης, όπου είναι αναγκαίο, **των κανόνων** σε ποινικές υποθέσεις στα κράτη – μέλη σύμφωνα με τις διατάξεις του άρ. 31 στοιχ. ε'.»

➤ το άρ. 31 «1. Η από κοινού δράση για τη δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις περιλαμβάνει μεταξύ άλλων τα εξής : ε) Προοδευτική θέσπιση μέτρων **για τον καθορισμό ελάχιστων κανόνων ως προς τα στοιχεία της αντικειμενικής υποστάσεως των αξιόποινων πράξεων και τις ποινές** στους τομείς της οργανωμένης εγκληματικότητας, της τρομοκρατίας [...]

➤ το άρ. 34 «2. Το Συμβούλιο λαμβάνει μέτρα και προωθεί με τις κατάλληλες μορφές και διαδικασίες, όπως ορίζονται στον παρόντα τίτλο, τη συνεργασία, η οποία συμβάλλει στην επιδίωξη των στόχων της Ένωσης. Προς το σκοπό αυτό αποφασίζοντας **ομόφωνα** κατόπιν πρωτοβουλίας οποιουδήποτε κράτους – μέλους ή της Επιτροπής, το Συμβούλιο μπορεί : [...] β) **να υιοθετεί αποφάσεις – πλαίσιο** με σκοπό την προσέγγιση των νομοθετικών και κανονιστικών διατάξεων των κρατών – μελών. Οι αποφάσεις – πλαίσιο δεσμεύουν τα κράτη – μέλη **ως προς το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα**, αλλά αφήνουν στην αρμοδιότητα των εθνικών αρχών την επιλογή του τύπου και των μέσων. Δεν παράγουν **άμεσο αποτέλεσμα** [...]» .

Με βάση τις διατάξεις αυτές, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εξέδωσε στις 5/9/2001 **Ψήφισμα** για το ρόλο της Ε.Ε. στην

καταπολέμηση της τρομοκρατίας, **καλώντας το Συμβούλιο** να προσεγγίσει τις νομοθετικές διατάξεις των κρατών μελών, ώστε να θεσπιστούν ελάχιστοι κανόνες για την αντικειμενική υπόσταση της τρομοκρατίας και τις επιβαλλόμενες κυρώσεις. Σε εκτέλεση του Ψηφίσματος και υπό την πίεση της τρομοκρατικής επίθεσης στις ΗΠΑ (11/9/2001), η Επιτροπή υπέβαλε στις 19/9/2001 **Πρόταση προς το Συμβούλιο** για τον προσδιορισμό της νομοτυπικής μορφής της τρομοκρατίας, τις απειλούμενες γι' αυτήν κυρώσεις και τα υποκείμενα της τρομοκρατικής δράσης και η Πρόταση αυτή με σημαντικές βελτιώσεις υιοθετήθηκε τελικά από το Συμβούλιο στις 7/12/2001.

Όπως σημειώνεται στην **Αιτιολογική Έκθεση που συνοδεύει την Πρόταση**, το φαινόμενο της τρομοκρατίας δεν είναι καινοφανές. Όλες οι τρομοκρατικές πράξεις, έστω κι αν δεν χαρακτηρίζονται ρητά στους επιμέρους ποινικούς νόμους ως τρομοκρατικές, αποτελούν βαρύτατα αδικήματα και διώκονται με την απειλή αυστηρών κυρώσεων σε όλες τις χώρες της Ε.Ε. Έτσι, στην αιτιολογική έκθεση της Πρότασης της Επιτροπής σημειώνεται ότι «σε άλλα κράτη οι τρομοκρατικές πράξεις τιμωρούνται *ως αδικήματα του κοινού ποινικού δικαίου*, ενώ άλλα διαθέτουν *ειδική νομοθεσία ή νομικά μέσα στον τομέα της τρομοκρατίας*». Εύλογα, λοιπόν, θα μπορούσε να αναρωτηθεί κάποιος για ποιον ιδιαίτερο λόγο έπρεπε τη δεδομένη χρονική συγκυρία το φαινόμενο αυτό να οριστεί στα πλαίσια ενός ενιαίου κυρωτικού κανόνα.

Η απάντηση επιχειρείται να δοθεί στην ίδια Αιτιολογική Έκθεση της Πρότασης, όπου η ανάγκη ενός κοινού ορισμού για

την τρομοκρατία συναρτάται αφενός με την αυξημένη επικινδυνότητα των σύγχρονων μορφών τρομοκρατίας έναντι αυτής των προηγούμενων χρόνων, η οποία δικαιολογεί το ιδιαίτερο ενδιαφέρον όλων των κρατών – μελών για την πάταξή της και αφετέρου με τις σημαντικές μεταβολές που έχουν πραγματοποιηθεί τα τελευταία χρόνια στην οργάνωση και τη δράση των τρομοκρατικών οργανώσεων. «Η τρομοκρατία», σημειώνεται στην Αιτιολογική Έκθεση, «προκύπτει ολοένα και περισσότερο από δραστηριότητες δικτύων που δρουν σε διεθνές επίπεδο, τα οποία έχουν την έδρα τους σε πολλές χώρες, εκμεταλλεύονται τα νομικά κενά που προκύπτουν από τα γεωγραφικά όρια των ανακρίσεων και επωφελούνται ενίοτε σημαντικής οικονομικής και τεχνικής υποστήριξης. Οι τρομοκράτες μπορούν να επωφεληθούν από οποιαδήποτε διαφορά νομικής μεταχείρισης στα διάφορα κράτη – μέλη». Με βάση τα στοιχεία αυτά και με δεδομένο ότι δεν υπάρχουν σύνορα στο εσωτερικό της Ε.Ε. καθώς το δικαίωμα της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων είναι κατοχυρωμένο, θεωρείται αναγκαίο να ληφθούν νέα μέτρα καταπολέμησης της τρομοκρατίας με την ανάπτυξη ιδιαίτερων μηχανισμών αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας. Η ανάπτυξη των μηχανισμών αυτών προϋποθέτει έναν γενικά αποδεκτό ορισμό της τρομοκρατίας⁴⁶.

Η Ε.Ε. επέλεξε το νομικό μέσο της αποφάσεως – πλαίσιο και όχι αυτό της σύμβασης, καθώς η διεθνής και ευρωπαϊκή εμπειρία είχε αποδείξει πως η διαδικασία κύρωσης των

⁴⁶ Για τις ως άνω σκέψεις βλ. Ε. Συμεωνίδου – Καστανίδου, «Ο ορισμός της τρομοκρατίας», ΠονΔικ. 2002, σελ. 59 – 60.

συμβάσεων από τα εθνικά κοινοβούλια ήταν χρονοβόρα, συναντούσε δε πολλές δυσχέρειες η επιθυμητή εναρμόνιση των ποινικών νομοθεσιών των κρατών – μελών και άρα του επιπέδου προστασίας που παρείχε η Ένωση ως ενιαίος χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, εκ του λόγου ότι η υπογραφείσα σύμβαση μπορούσε να μην κυρωθεί τελικά από ένα εθνικό κοινοβούλιο, επομένως δεν αποκτούσε ποτέ οιαδήποτε ισχύ στην εθνική έννομη τάξη του.

Η απόφαση – πλαίσιο αντίθετα, **δεσμεύει** από την υπογραφή και δημοσίευσή της **ως προς το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα** τα κράτη – μέλη, δηλαδή ως προς το ελάχιστο περιεχόμενο των κανόνων-πλαίσιο που καθιερώνει, το οποίο τεκμαίρεται ως συνάδον με την αρχική νομοθετική βούληση των εκπροσώπων των κρατών – μελών, **δεσμεύει** δε αυτά **περαιτέρω στο βαθμό που δεν προσκρούει στην εθνική συνταγματική τάξη του κάθε κράτους – μέλους**. Με τον τρόπο αυτό οι παλαιές **επιφυλάξεις** που προέβλεπαν οι διεθνείς συμβάσεις υπέρ των επιμέρους κρατών, αντικαταστάθηκαν από την δυνατότητα **«ελαστικής» μεταφοράς** των αποφάσεων – πλαίσιο σε αντίστοιχους εθνικούς κυρωτικούς νόμους. Τα κράτη – μέλη δικαιούνται βέβαια να επιλέξουν τον κατάλληλο τύπο ή το συμβατό μέσο με τα οποία θα την εντάξουν στην έννομη τάξη τους, είναι όμως **υποχρεωμένα παρ’ όλα αυτά να βρουν οπωσδήποτε έναν κατάλληλο τύπο ή μέσο που θα υλοποιεί το αποτέλεσμα που επιτάσσει η υπογραφείσα απόφαση – πλαίσιο**. Είναι φανερό πως η παλαιότερη δυνατότητα κύρωσης μιας σύμβασης από ένα εθνικό κοινοβούλιο, γίνεται πλέον **υποχρέωση**

θέσπισης κατάλληλων νομικών μέσων για να επιτευχθεί ένα κατ' αρχήν επαρκώς οριοθετημένο και καταστρωμένο από την απόφαση πλαίσιο νομικό (και πολιτικό) αποτέλεσμα.

Επιμέρους διατάξεις

➤ Η υπό 3 σκέψη της αιτιολογικής εισαγωγικής έκθεσης της απόφασης πλαίσιο αναφέρει πως «Το σύνολο των κρατών – μελών ή ορισμένα εξ αυτών συμμετέχουν σε σειρά συμβάσεων που αφορούν την τρομοκρατία. Η σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης της 27^{ης} Ιανουαρίου 1977 για την καταστολή της τρομοκρατίας ορίζει ότι τα εγκλήματα τρομοκρατίας **δεν μπορούν να θεωρηθούν ως πολιτικά εγκλήματα, εγκλήματα συναφή με πολιτικό έγκλημα ή εγκλήματα εμπνεόμενα από πολιτικά κίνητρα**».

Η σύμβαση αυτή κυρώθηκε από την Ελλάδα με το ν. 1789/1988. Στο Προοίμιο του κυρωτικού αυτού νόμου, η Ελληνική Δημοκρατία διατύπωνε την επιφύλαξη πως «Η Ελλάδα δηλώνει κατ' εφαρμογή [...] της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την καταστολή της τρομοκρατίας, ότι επιφυλάσσεται του δικαιώματος [...] να αρνηθεί την έκδοση για κάθε έγκλημα [...] της σύμβασης αυτής, εφόσον ο φερόμενος ως δράστης διώκεται **για την υπέρ της ελευθερίας δράση του**».

Στη Σύμβαση αυτή, ως τρομοκρατικά αδικήματα νοούνται (άρ. 1 και 2)

– η παράνομη κατάληψη αεροσκαφών και οι παράνομες πράξεις που στρέφονται κατά της ασφάλειας της πολιτικής αεροπορίας

- τα σοβαρά εγκλήματα που συνίστανται σε προσβολή κατά της ζωής, της σωματικής ακεραιότητας ή της ελευθερίας διεθνώς προστατευομένων προσώπων, συμπεριλαμβανομένων των διπλωματικών αντιπροσώπων
- τα εγκλήματα που περιλαμβάνουν την απαγωγή, τη σύλληψη ομήρων ή την αυθαίρετη κατακράτηση
- τα εγκλήματα που περιλαμβάνουν τη χρήση βομβών, χειροβομβίδων, ρουκετών, αυτομάτων, πυροβόλων όπλων ή επιστολές ή δέματα παγιδευμένα, κατά το μέτρο που αυτή η χρήση συνιστά κίνδυνο προσώπων
- η απόπειρα διάπραξης ενός από τα ανωτέρω εγκλήματα ή η συμμετοχή σε αυτά τόσο ως συναυτουργού όσο και ως συνεργού, προσώπου το οποίο διαπράττει ή αποπειράται να διαπράξει ένα τέτοιο έγκλημα
- κάθε σοβαρή πράξη βίας [...], η οποία στρέφεται κατά της ζωής, της σωματικής ακεραιότητας, της ελευθερίας προσώπων ή κατά της περιουσίας, όταν αυτή προκαλεί **ομαδικό κίνδυνο προσώπων**.

Στο άρ. 5 αναφέρεται «καμία διάταξη της παρούσας σύμβασης δεν πρέπει να ερμηνεύεται **ως συνεπαγόμενη υποχρέωση έκδοσης** αν το κράτος από το οποίο ζητείται η έκδοση έχει ουσιώδεις λόγους να πιστεύει ότι η αίτηση έκδοσης που βασίζεται σε παράβαση που προβλέπεται στα άρ. 1 ή 2 έχει υποβληθεί με σκοπό τη δίωξη ή τον κολασμό ενός προσώπου εξ αιτίας [...] **των πολιτικών φρονημάτων** ή ότι η θέση του προσώπου αυτού κινδυνεύει να καταστεί χειρότερη εξαιτίας του ενός ή του άλλου από τους λόγους αυτούς».

Στο άρ. 13 «Κάθε κράτος μπορεί κατά το χρόνο της υπογραφής ή της κατάθεσης του εγγράφου της επικύρωσης, αποδοχής ή έγκρισης να δηλώσει ότι επιφυλάσσεται του δικαιώματος, να αρνηθεί την έκδοση σε ό,τι αφορά κάθε παράβαση [...] την οποία θεωρεί ως πολιτικό έγκλημα, ως έγκλημα συναφές με πολιτικό ή ως έγκλημα που υποκινήθηκε από πολιτικά κίνητρα υπό τον όρο ότι αναλαμβάνει την υποχρέωση κατά την εκτίμηση του χαρακτήρα του εγκλήματος, να λάβει σοβαρά υπόψη **τον ιδιαίζοντως σοβαρό χαρακτήρα του συμπεριλαμβανομένων των εξής:**

α) ότι δημιούργησε συλλογικό κίνδυνο ζωής, σωματικής ακεραιότητας ή ελευθερίας προσώπων

β) ότι προσέβαλε πρόσωπα ξένα προς τα κίνητρα τα οποία τον υποκίνησαν

γ) ότι χρησιμοποιήθηκαν μέσα σκληρά ή ειδικά για την πραγμάτωσή του⁴⁷».

➤ Στην υπ' αριθμ. 6 σκέψη της αιτιολογικής έκθεσης της απόφασης πλαίσιο αναφέρεται «Ο ορισμός των εγκλημάτων τρομοκρατίας θα πρέπει να είναι **παραπλήσιος** σε όλα τα κράτη – μέλη συμπεριλαμβανομένου του ορισμού των εγκλημάτων σχετικά με τρομοκρατικές ομάδες. Εξάλλου θα πρέπει να προβλέπονται ποινές και κυρώσεις που να αντιστοιχούν στη σοβαρότητα αυτών των εγκλημάτων κατά φυσικών και νομικών προσώπων που έχουν διαπράξει τέτοια εγκλήματα ή είναι υπεύθυνα για τη διάπραξή τους».

⁴⁷ Για τη Σύμβαση αυτή βλ. Κ. Μανωλοπούλου – Βαρβιτσιώτη «Η τρομοκρατία και τα διεθνή μέτρα για την πρόληψη και καταστολή της», ΠοινΧρον. ΛΑ', σελ. 513 – 539.

Στην απόφαση, μια σειρά από σοβαρά εγκλήματα του κοινού ποινικού δικαίου – όπως είναι λ.χ. η προσβολή κατά της ζωής προσώπου, η οποία είναι δυνατό να προκαλέσει το θάνατο, η σοβαρή προσβολή της σωματικής ακεραιότητας ή η πρόκληση σημαντικών βλαβών σε κυβερνητικές ή δημόσιες εγκαταστάσεις, συγκοινωνιακά συστήματα, εγκαταστάσεις κοινωφελών υποδομών – χαρακτηρίζονται ως τρομοκρατικά, με βάση **ένα αντικειμενικό στοιχείο**, το ότι «εκ της φύσεως ή των συνθηκών τους είναι δυνατόν να προσβάλουν σοβαρά χώρα ή διεθνή οργανισμό» και **τρία ειδικά υποκειμενικά στοιχεία**, το ότι ο δράστης έχει σκοπό «α) να εκφοβίσει σοβαρά έναν πληθυσμό, β) να εξαναγκάσει αδικαιολόγητα εθνικές δημόσιες αρχές ή έναν διεθνή οργανισμό να εκτελέσουν οποιαδήποτε πράξη ή να απόσχουν από την εκτέλεσή της ή γ) να αποσταθεροποιήσει ή να καταστρέψει τις πολιτικές, συνταγματικές, οικονομικές ή κοινωνικές δομές μιας χώρας ή ενός διεθνούς οργανισμού». Ως προς τα σημεία αυτά, η συγκεκριμένη διατύπωση υπερέχει σαφώς τόσο από προηγούμενες προσπάθειες εννοιολογικής προσέγγισης της τρομοκρατίας σε διεθνείς συμβάσεις, όσο και από επιμέρους προσπάθειες ειδικών νομοθετικών ρυθμίσεων, που έχουν αποτυπωθεί στο εσωτερικό δίκαιο των κρατών – μελών.[βλ. α. 129 «Συγκρότηση τρομοκρατικών ομάδων» γερμΠΚ, όπως αντικαταστάθηκε με το νόμο που δημοσιεύθηκε στην Ομοσπονδιακή Εφημερίδα της Κυβέρνησης την 28^Η Δεκεμβρίου 2003, προς εναρμόνιση με την απόφαση πλαίσιο της 13^{ΗΣ} Ιουνίου 2002]

Το κρίσιμο αντικειμενικό μέγεθος για τον χαρακτηρισμό κοινών εγκληματικών πράξεων ως τρομοκρατικών, συνίσταται στο ότι οι πράξεις αυτές «εκ της φύσεως ή των συνθηκών τους είναι δυνατόν να προσβάλουν σοβαρά χώρα ή διεθνή οργανισμό». Επιπλέον, **αντικειμενικοί όροι** συνάγονται επίσης από τους **επιδιωκόμενους σκοπούς** που περιορίζουν το εύρος της αξιόποινης συμπεριφοράς σε εκείνες μόνο τις πράξεις, οι οποίες είναι **αντικειμενικά πρόσφορες** να οδηγήσουν σε πραγμάτωσή τους. Τα υποκειμενικά αυτά στοιχεία ειδικού δόλου του δράστη που λειτουργούν τελικά ως αντικειμενικά στοιχεία, είναι απολύτως αναγκαία προκειμένου να προσδιοριστεί το αυξημένο άδικο της τρομοκρατικής δράσης και να συνδεθεί η αυξημένη ποινή που απαιτείται στην απόφαση με την πράξη, και όχι με τον σκοπό ή με τα κίνητρα του υπαιτίου (άρ. 1).

Τρομοκρατική ομάδα θεωρείται στην απόφαση «η εγκαθιδρυμένη **επί ένα χρονικό διάστημα** και **διαρθρωμένη** ένωση περισσότερων των δύο προσώπων που δρουν **από κοινού** προκειμένου να τελέσουν τρομοκρατικά εγκλήματα. Ο όρος διαρθρωμένη ένωση σημαίνει μία ένωση που δεν συγκροτήθηκε **τυχαία** με σκοπό να διαπράξει αμέσως ένα ορισμένο έγκλημα και η οποία δεν έχει απαραίτητως τυπικά καθορισμένους ρόλους των μελών της, συνέχεια στη σύνθεσή της ή πολυσύνθετη δομή» (άρ. 2).

Τέλος, έντονες ήταν οι προσπάθειες που καταβλήθηκαν, προκειμένου να προσδιοριστούν κοινά πλαίσια ποινής για τα τρομοκρατικά εγκλήματα. Οι προσπάθειες είχαν μερική επιτυχία, καθώς ορίστηκαν κοινά ελάχιστα ανώτατα όρια μόνο

για τη συμμετοχή σε τρομοκρατικές οργανώσεις, ενώ σε ό,τι αφορά τα τρομοκρατικά εγκλήματα προβλέφθηκε ότι αυτά θα αποτελέσουν διακεκριμένες μορφές των αντίστοιχων εγκλημάτων που τελούνται χωρίς τα χαρακτηριστικά της τρομοκρατίας (άρ. 5).

➤ Στη σκέψη υπ' αριθμ. 10 αναφέρεται «Η παρούσα απόφαση – πλαίσιο σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα, όπως κατοχυρώνονται με την ευρωπαϊκή σύμβαση για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών και όπως προκύπτουν από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών – μελών ως αρχές του κοινοτικού δικαίου [...] Καμιά από τις διατάξεις της παρούσας απόφασης – πλαίσιο δεν μπορεί να ερμηνεύεται κατά τρόπο ώστε να περιορίζει ή να καταργεί θεμελιώδη δικαιώματα ή ελευθερίες, όπως το δικαίωμα της απεργίας, η ελευθερία του συνέρχεσθαι, του συνεταιρίζεσθαι ή της έκφρασης, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος κάποιου προσώπου να ιδρύει με άλλους συνδικαλιστικές ενώσεις και να προσχωρεί σε αυτές για την υπεράσπιση των συμφερόντων του και του συναφούς δικαιώματος διαδηλώσεως».

2) 2008/919/ΔΕΥ

Ο όρος «βίαιη ριζοσπαστικοποίηση» προσδιορίζεται εννοιολογικά σε ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο το 2005, «ως το φαινόμενο όπου άτομα ασπάζονται ορισμένες απόψεις, γνώμες και ιδέες που μπορεί να οδηγήσουν σε τρομοκρατικές ενέργειες». Ήδη ο

ορισμός αυτός αποκαλύπτει ότι πλέον το ενδιαφέρον της Ε.Ε. ξεφεύγει από τις τρομοκρατικές πράξεις, τα εγκλήματα που συνδέονται με αυτές ή τη συμμετοχή σε τρομοκρατικές οργανώσεις, πράξεις στις οποίες αναφερόταν η απόφαση – πλαίσιο 2002/475/ΔΕΥ και επεκτείνεται στο χώρο της **ιδεολογικής επικράτησης της τρομοκρατίας**.

Η δικαιολογητική βάση για μια τέτοια διεύρυνση του αξιοποίνου αποτυπώνεται με σαφήνεια τόσο στην παραπάνω ανακοίνωση της Επιτροπής, όσο και στην αιτιολογική έκθεση της πρότασης απόφασης – πλαίσιο που συντάχθηκε το 2007. Στην ανακοίνωσή της η Επιτροπή εκτιμά ότι η πρόσβαση τρομοκρατικών ομάδων στο διαδίκτυο προσφέρει ένα σημαντικό βήμα επικοινωνίας με ευρύτετες ομάδες πολιτών, κυρίως νεαρής ηλικίας, οι οποίες μπορεί να επηρεάζονται από τις απόψεις των τρομοκρατών ή τους στόχους που προβάλλουν για να δικαιολογήσουν τις εγκληματικές τους ενέργειες.

«Η τρομοκρατία», σημειώνεται στην ανακοίνωση του 2005, «συνιστά μία από τις σοβαρότερες παραβιάσεις των θεμελιωδών ελευθεριών και, κάθε επιχειρηματολογία που αποπειράται να αιτιολογήσει ορισμένες βίαιες πρακτικές ως έκφραση της **πολυμορφίας**, πρέπει και αυτή να απορριφθεί άνευ ετέρου». Στην αιτιολογική έκθεση της απόφασης – πλαίσιο άλλωστε σημειώνεται «Το διαδίκτυο αποτελεί μία από τις βασικές δυνάμεις **पुरοδότησης διαδικασιών ριζοσπαστικοποίησης και στρατολόγησης**, καθώς επίσης χρησιμεύει ως πηγή πληροφοριών σχετικά με τα τρομοκρατικά μέσα και μεθόδους, λειτουργώντας κατά τον τρόπο αυτό ως εικονικό στρατόπεδο εκπαίδευσης. Η

διάδοση της προπαγάνδας και της τεχνογνωσίας των τρομοκρατών μέσω του διαδικτύου, συμπληρώνει και ενισχύει την παραδοσιακή ιδεολογική χειραγώγηση και εκπαίδευση και συμβάλλει στην ανάπτυξη ενός ισχυρότερου και ευρύτερου δικτύου ενεργών τρομοκρατών και υποστηρικτών. **Η πρόληψη μιας τέτοιας αυξανόμενης απειλής αποτελεί πολιτική προτεραιότητα».**

Αλλά και η θέση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με το περιεχόμενο της βίαιης ριζοσπαστικοποίησης δεν φαίνεται να απέχει από εκείνη της Επιτροπής και στην έκθεση της 29^{ΗΣ} /1/2008, που περιλαμβάνει πρόταση σύστασης προς το Συμβούλιο σχετικά με τους παράγοντες που ευνοούν την υποστήριξη της τρομοκρατίας και τη στρατολόγηση τρομοκρατών, σημειώνεται μεταξύ άλλων ότι «Η ριζοσπαστικοποίηση μπορεί να προκληθεί από εξωτερικούς παράγοντες, όπως η στρατολόγηση από τρομοκρατικές ομάδες ή από την επιρροή ομιλιών και προπαγάνδας, που είναι απολύτως ασύμβατες με τις αρχές και τις αξίες μιας δημοκρατικής κοινωνίας».

Παρά την αρχική ευρύτατη σύλληψη του φαινομένου και τη σαφή βούληση να αντιμετωπιστεί συνολικά, **κάθε προσπάθεια «διάδοσης ιδεών ή προπαγάνδας» που σχετίζεται με την τρομοκρατία**, στην πρόταση αλλά και στο τελικό κείμενο της απόφασης – πλαίσιο που υιοθετήθηκε στις 28 Νοεμβρίου 2008, διάταξη που να τυποποιεί τη «ριζοσπαστική» συμπεριφορά αυτή στο σύνολό της δεν υπάρχει. Στην απόφαση – πλαίσιο αντίθετα, θεωρείται αναγκαία η τυποποίηση τριών επιμέρους συμπεριφορών – **της δημόσιας πρόκλησης για τέλεση**

τρομοκρατικών πράξεων, της στρατολόγησης τρομοκρατών και της εκπαίδευσης τρομοκρατών.

Ειδικότερα,

α) Ως δημόσια πρόκληση για τέλεση τρομοκρατικού εγκλήματος, νοείται η διάδοση ή η με οποιονδήποτε τρόπο διάθεση ενός μηνύματος προς το κοινό με πρόθεση την υποκίνηση σε τέλεση ενός από τα εγκλήματα που απαριθμούνται στο άρ. 1 παρ. 1 στοιχ. α' έως η' της απόφασης – πλαίσιο 2002/475/ΔΕΥ, όταν μία τέτοια συμπεριφορά, είτε υποστηρίζει άμεσα είτε όχι τα τρομοκρατικά εγκλήματα, **προκαλεί κίνδυνο τέλεσης** ενός ή περισσότερων τέτοιων εγκλημάτων. Σε σχέση με το άρθρο αυτό παρατηρείται πως μολονότι η αναφορά στην έννοια του «κινδύνου τέλεσης ενός ή περισσότερων τρομοκρατικών εγκλημάτων» φαίνεται να περιορίζει το εύρος της αξιόποινης συμπεριφοράς, το πραγματικό νόημα του όρου αυτού σχετικοποιείται από την ταυτόχρονη διευκρίνιση ότι είναι αδιάφορο αν η συγκεκριμένη πράξη «υποστηρίζει άμεσα ή όχι τα τρομοκρατικά εγκλήματα». Το ερώτημα, λοιπόν, που ήδη από την ανάγνωση του κειμένου εγείρεται, αφορά τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες μπορεί πράγματι ένα μήνυμα που απευθύνεται στο κοινό να προκαλέσει κίνδυνο για τέλεση τρομοκρατικής πράξης, παρότι δεν υποστηρίζει **άμεσα** συγκεκριμένα (τελεσθέντα ή επιδιωκόμενα) τρομοκρατικά εγκλήματα.

β) Ως στρατολόγηση τρομοκρατών, νοείται η **υποκίνηση άλλου προσώπου σε τέλεση** ενός από τα εγκλήματα που απαριθμούνται στο άρ. 1 παρ. 1 στοιχ. α' έως η' της απόφασης – πλαίσιο 2002/475/ΔΕΥ ή στο άρ. 2 παρ. 2 αυτής. Η έννοια της

υποκίνησης που χρησιμοποιείται για την περιγραφή της αξιόποινης συμπεριφοράς είναι προφανώς εξαιρετικά ευρεία. Δεν φαίνεται να χρειάζεται καν η τέλεση εγκλήματος ή έστω η πρόκληση απόφασης σε κάποιον άλλο να το τελέσει. Δεν χρειάζεται ούτε η δημιουργία κινδύνου τέλεσής του, όπως απαιτείται στην προηγούμενη περίπτωση. Είναι επίσης σημαντικό, ότι η πράξη δεν χρειάζεται να γίνεται δημόσια, ενώ επιπλέον είναι προφανές ότι η υποκίνηση δεν χρειάζεται να είναι άμεση. Ως έννοια καλύπτει συνεπώς και την έμμεση ή καλυμμένη προτροπή.

γ) Ως εκπαίδευση τρομοκρατών νοείται, **η παροχή οδηγιών σχετικά με την κατασκευή ή τη χρήση εκρηκτικών, πυροβόλων όπλων, λοιπών όπλων ή επιβλαβών ή επικίνδυνων ουσιών ή άλλων ειδικών μεθόδων ή τεχνικών, ενόψει της διάπραξης ενός από τα εγκλήματα που απαριθμούνται στο άρ. 1 παρ. 1 στοιχ. α' έως η' της απόφασης – πλαίσιο 2001/475/ΔΕΥ, **έχοντας επίγνωση ότι η διαβιβασθείσα τεχνογνωσία πρόκειται να χρησιμοποιηθεί για το σκοπό αυτό**. Με δεδομένο ότι η εξασφάλιση από το δράστη των μέσων ή τεχνικών για την τέλεση του εγκλήματος αποτελεί προπαρασκευαστική πράξη του εγκλήματος αυτού, η παροχή οδηγιών από τρίτο πρόσωπο για την τέλεση προπαρασκευαστικών πράξεων εμφανίζεται στην πραγματικότητα **ως προπαρασκευή της προπαρασκευής**. Το κείμενο δεν περιορίζει καν το αξιόποινο μόνο στην άμεση διαπροσωπική παροχή οδηγιών, καθώς δεν προσδιορίζει τους αποδέκτες των οδηγιών, ούτε φαίνεται να είναι αναγκαία πράγματι η αξιοποίηση των οδηγιών από την πλευρά τους, συνεπώς ως αξιόποινη πράξη θα μπορούσε να θεωρηθεί και**

η απλή ανάρτηση οδηγιών ή σχεδίων στο διαδίκτυο, συμπεριφορά που άλλωστε δηλώνεται ρητά και στην αιτιολογική έκθεση της απόφασης – πλαίσιο ότι θα πρέπει να είναι αξιόποινη. Βεβαίως το εύρος της αξιόποινης συμπεριφοράς φαίνεται να περιορίζεται από την προϋπόθεση αξιόποινης τέλεσης της πράξης εκπαίδευσης, ενόψει της διάπραξης ενός τρομοκρατικού εγκλήματος. Ωστόσο το ακριβές περιεχόμενο του όρου αυτού θα πρέπει ασφαλώς να προσδιοριστεί ειδικότερα.

Παράλληλα, σύμφωνα με το άρ. 1 παρ. 2 της νέας απόφασης – πλαίσιο αφήνεται στη διακριτική ευχέρεια των κρατών – μελών να αναγάγουν σε έγκλημα **την απόπειρα** στρατολόγησης και εκπαίδευσης τρομοκρατών. Αντίθετα, το Συμβούλιο δεν έχει εκδηλώσει ενδιαφέρον σχετικά με την τυποποίηση της απόπειρας δημόσιας πρόκλησης για τέλεση τρομοκρατικού εγκλήματος.

Η ασάφεια που επικρατεί ως προς το περιεχόμενο των αξιόποινων συμπεριφορών και η έκταση που καλύπτει η περιγραφή τους, δείχνει ότι τελικά παρά την έλλειψη διάταξης η οποία να τιμωρεί ευθέως κάθε προσπάθεια διάδοσης ιδεών ή προπαγάνδας που μπορεί να σχετίζεται με την τρομοκρατία, οι διατυπώσεις που έχουν υιοθετηθεί στην απόφαση – πλαίσιο ουδόλως αποκλείουν την επέκταση του αξιοποίνου στο σύνολο της συμπεριφοράς αυτής. Το γεγονός αυτό δημιουργεί σοβαρά προβλήματα συμβατότητας της απόφασης – πλαίσιο τόσο προς τις διατάξεις της ΕΣΔΑ όσο και προς τις θεμελιώδεις συνταγματικές αρχές των κρατών – μελών, καθόσον το ποινικό δίκαιο σαφώς δεν μπορεί να επεκτείνεται στο χώρο του φρονήματος και της έκφρασης ιδεών.

Τα ευρωπαϊκά όργανα, όσα εισηγήθηκαν και ψήφισαν την απόφαση – πλαίσιο, αναγνωρίζουν τη διάσταση αυτή.

➤ Στην αιτιολογική έκθεση της πρότασης απόφασης – πλαίσιο ρητά επισημαίνεται ότι τα όποια αντιτρομοκρατικά μέτρα πρέπει να εγγυώνται την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών. «Η παρούσα πρόταση εξετάζει ζητήματα που βρίσκονται **στα όρια** μεταξύ της νόμιμης άσκησης των ελευθεριών, όπως η ελευθερία της έκφρασης, του «συνεταιρίζεσθαι» ή του θρησκευματος, και της εγκληματικής συμπεριφοράς. Η έκφραση ριζοσπαστικών, πολεμικών ή αμφιλεγόμενων απόψεων **στο πλαίσιο δημόσιας συζήτησης σε σχέση με ευαίσθητα πολιτικά θέματα** περιλαμβανομένης της τρομοκρατίας, δεν εμπίπτει στο πεδίο της παρούσας απόφασης – πλαίσιο και ιδίως στον ορισμό της δημόσιας πρόκλησης σε τέλεση τρομοκρατικών εγκλημάτων».

➤ Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο επίσης τον Ιανουάριο του 2008 σε πρόταση σύστασης σχετικά με τους παράγοντες που ευνοούν την υποστήριξη της τρομοκρατίας και τη στρατολόγηση τρομοκρατών, ζητεί από το Συμβούλιο να ξεκινήσει τις εργασίες για την τροποποίηση της απόφασης – πλαίσιο 2002/475/ΔΕΥ προκειμένου «να συμπεριληφθεί η δικαιολόγηση της τρομοκρατίας στο πεδίο εφαρμογής της, χωρίς ωστόσο τούτο να συνεπάγεται οποιαδήποτε υπονόμηση της ελευθερίας της έκφρασης και της σκέψης».

➤ Στο Ψήφισμά του της 23^{ΗΣ} /9/2008 εξάλλου το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, λαμβάνοντας υπόψη τις σοβαρές επιφυλάξεις των ευρωβουλευτών σχετικά με την πιθανή επέκταση της

ποινικοποίησης στο χώρο άσκησης των ατομικών ελευθεριών, ρητά τονίζει την ανάγκη «να προστεθεί ειδική διάταξη στο προτεινόμενο άρ. 3 της απόφασης – πλαίσιο, όπου θα διευκρινίζεται ότι τα κράτη – μέλη θα καταβάλλουν κάθε προσπάθεια, ώστε η ποινικοποίηση να γίνει με σεβασμό των ανειλημμένων υποχρεώσεών τους σχετικά με την ελευθερία της έκφρασης και του συνεταιρίζεσθαι, όπως και την ελευθερία του τύπου, αλλά και με σεβασμό για την εμπιστευτικότητα της αλληλογραφίας». Κρίθηκε επίσης αναγκαίο να τονιστεί, ότι η ποινικοποίηση δεν θα είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση ή τον περιορισμό της έκφρασης ριζοσπαστικών ή επικριτικών απόψεων στη δημόσια συζήτηση για ευαίσθητα πολιτικά θέματα συμπεριλαμβανομένης της τρομοκρατίας.

➤ Τελικά στο κείμενο της απόφασης – πλαίσιο προστέθηκε το άρ. 2, όπου διευκρινίζεται ότι «Η παρούσα απόφαση – πλαίσιο δεν συνεπάγεται απόφαση των κρατών – μελών να λαμβάνουν μέτρα που αντιβαίνουν προς τις θεμελιώδεις αρχές τους σχετικά με την ελευθερία της έκφρασης, ιδίως δε την ελευθερία του τύπου και την ελευθερία της έκφρασης με άλλα μέσα ενημέρωσης, όπως απορρέουν από τις συνταγματικές παραδόσεις ή τους κανόνες που διέπουν τα δικαιώματα, τις ευθύνες και τις διαδικαστικές εγγυήσεις για τον τύπο ή άλλα μέσα ενημέρωσης, όταν οι κανόνες αυτοί αναφέρονται στον καθορισμό ή τον περιορισμό της ευθύνης».

Οι αναφορές αυτές και κυρίως το άρ. 2 της απόφασης – πλαίσιο οδηγούν στο συμπέρασμα ότι όλες οι έννοιες που χρησιμοποιούνται στους ορισμούς των αξιόποινων πράξεων,

πρέπει να ερμηνευθούν με τέτοιο τρόπο ώστε να μην καλύπτονται από αυτές συμπεριφορές που εντάσσονται αποκλειστικά στο χώρο διάδοσης των ιδεών ή εκδηλώσεων φρονήματος.

Από την ανάλυση που προηγήθηκε, προκύπτει ότι οι πράξεις της δημόσιας πρόκλησης σε τέλεση τρομοκρατικού εγκλήματος, της στρατολόγησης τρομοκρατών και της εκπαίδευσης τρομοκρατών, δεν μπορούν να μεταφερθούν ως ποινικά αδικήματα στο εσωτερικό ελληνικό δίκαιο με το περιεχόμενο που έχουν στην απόφαση – πλαίσιο 2008/919/ΔΕΥ, γιατί η περιγραφή τους είναι εξαιρετικά ευρεία και επιτρέπει την επέκταση του αξιοποιίνου στο χώρο έκφρασης του φρονήματος. Ούτε άλλωστε υπάρχει **και υποχρέωση αυτούσιας μεταφοράς**, αφού στην ίδια την απόφαση – πλαίσιο (άρ. 2) επισημαίνεται ότι τα κράτη – μέλη δεν είναι υποχρεωμένα να λάβουν μέτρα που αντιβαίνουν προς τις θεμελιώδεις αρχές τους σχετικά με την ελευθερία της έκφρασης.

Η προσπάθεια αξιοποίησης **μιας συστατικής ερμηνείας** προκειμένου να αποκλειστούν από τους κυρωτικούς κανόνες οι απλές εκδηλώσεις του φρονήματος, έδειξε ότι με την ερμηνεία αυτή, τόσο η δημόσια πρόκληση σε τέλεση τρομοκρατικής πράξης όσο και η στρατολόγηση και εκπαίδευση τρομοκρατών, αποτελούν ήδη στη μεγαλύτερη έκτασή τους αξιόποινες μορφές συμπεριφοράς, συγκροτώντας εγκλήματα κατά της δημόσιας τάξης, κάτι που ισχύει και στα περισσότερα άλλα κράτη – μέλη. Και η ίδια άλλωστε η ευρωπαϊκή Επιτροπή εισηγούμενη την υπερψήφιση της νέας απόφασης – πλαίσιο, δήλωνε ότι οι

συμπεριφορές που πρέπει να αναχθούν σε εγκλήματα είναι **ήδη κατά βάση τυποποιημένες** στις έννομες τάξεις των κρατών – μελών.

Με τα δεδομένα αυτά, η ενσωμάτωση της νέας απόφασης – πλαίσιο στο ελληνικό δίκαιο δεν φαίνεται να συναντά σοβαρές δυσκολίες. Ο νομοθέτης θα μπορούσε κατά βάση να αρκестεί στις υπάρχουσες διατάξεις. Αν πάντως επιλέξει να διαμορφώσει ειδικούς κυρωτικούς κανόνες, τότε θα πρέπει να φροντίσει να αποδώσει με σαφήνεια την απαξία και να ορίσει με πληρότητα το άδικο των αξιόποινων συμπεριφορών. Συγκεκριμένα,

- Η δημόσια πρόκληση σε τέλεση τρομοκρατικού εγκλήματος, μπορεί να διαμορφωθεί ως διακεκριμένη μορφή του εγκλήματος που τυποποιείται **στο άρ. 184 ΠΚ** και ειδικότερα ως δημόσια με οποιονδήποτε τρόπο πρόκληση ή διέγερση για την τέλεση (διάπραξη) ορισμένου τρομοκρατικού εγκλήματος. Η επαύξηση της ποινής θα οφείλεται στην αυτοτελή αυξημένη βαρύτητα της τρομοκρατικής πράξης και στην πρόκληση από το δράστη της διέγερσης **πραγματικού και συγκεκριμένου κινδύνου** τέλεσής της.

- Η στρατολόγηση τρομοκρατών μπορεί να διαμορφωθεί επίσης ως διακεκριμένη μορφή του εγκλήματος που τυποποιείται **στο άρ. 186 ΠΚ** ως πρόκληση απόφασης σε άλλον ή παρότρυνση με οποιονδήποτε τρόπο για την τέλεση (διάπραξη) ορισμένου τρομοκρατικού εγκλήματος ή τη συμμετοχή σε τρομοκρατική οργάνωση.

- Τέλος, θα χρειαστεί ενδεχομένως μια νέα νομοτυπική μορφή για την εκπαίδευση των τρομοκρατών με βάση την οποία

θα τιμωρείται, όποιος με οποιονδήποτε τρόπο, δημόσια ή με διαπροσωπική επαφή, εκπαιδεύει άλλον στην κατασκευή ή χρήση όπλων ή στην περιγραφή ειδικών μεθόδων ή τεχνικών για την τέλεση ορισμένου τρομοκρατικού εγκλήματος. Θα πρέπει βέβαια να ληφθούν υπ' όψη οι ορισμοί του άρ. 272 παρ. 2 εδ. β' ΠΚ.[«...ενώ γνωρίζει ότι κάποιος άλλος έχει σκοπό να κάνει εγκληματική χρήση εκρηκτικών υλών ή εκρηκτικών βομβών της παραγράφου 1, τον καθοδηγεί με οποιονδήποτε τρόπο για την κατασκευή, χρήση ... τους»]

Με τον τρόπο αυτό, το άδικο θα περιοριστεί κατά βάση σε μορφές συμπεριφοράς, οι οποίες μπορεί να μη δημιουργούν κατά την εκδήλωσή τους άμεσο κίνδυνο για τα επιμέρους έννομα αγαθά που θα προσβληθούν από τις επικείμενες τρομοκρατικές πράξεις, συνιστούν όμως ήδη μια προσβολή υπό την έννοια της σοβαρής δυνητικής διακινδύνευσης για το έννομο αγαθό της δημόσιας τάξης υπό την πολιτειακή όψη του με βάση το ισχύον ποινικό δίκαιο της ελληνικής έννομης τάξης και υπερβαίνουν τον μη υποκείμενο σε αξιόποινη αξιολόγηση χώρο των απλών εκδηλώσεων του φρονήματος⁴⁸.

Γ. Μηχανισμοί αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας για την καταπολέμηση των τρομοκρατικών εγκλημάτων

Κατά το α. 88 της Συνθήκης της Λισσαβόνας για τη λειτουργία της ΕΕ, «Αποστολή της Ευρωπόλ είναι η στήριξη και η ενίσχυση της δράσης των αστυνομικών αρχών και των άλλων

⁴⁸ Βλ. Ε. Συμεωνίδου – Καστανίδου «Η βίαιη ριζοσπαστικοποίηση στο στόχαστρο της Ε.Ε.», ΠονΧρον. 2009, σελ. 583 – 593.

αρχών επιβολής του νόμου των κρατών μελών, καθώς και της αμοιβαίας συνεργασίας τους στην πρόληψη και καταπολέμηση [...] της τρομοκρατίας [...].»

Στο πρόσφατο παρελθόν, η Σύμβαση για τη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Αστυνομίας (Europol) ανέθετε σε αυτήν μεταξύ άλλων την πρόληψη και καταπολέμηση της τρομοκρατίας, **χωρίς ακόμη να υπάρχει συμφωνία ως προς τις ελάχιστες αναγκαίες προϋποθέσεις στοιχειοθέτησης μιας τρομοκρατικής πράξης**. Έτσι στο άρ. 2 παρ. 2 της Σύμβασης για την ίδρυση της Europol της 27/11/1995, η οποία κυρώθηκε από την Ελλάδα με το ν. 2605/1998, ορίζεται ότι «η Europol αναλαμβάνει όλες τις διαπραχθείσες ή δυνάμενες να διαπραχθούν αξιόποινες πράξεις στα πλαίσια τρομοκρατικών δραστηριοτήτων που θίγουν τη ζωή, τη σωματική ακεραιότητα, την ελευθερία και την περιουσία των προσώπων». Η διάταξη αυτή τέθηκε σε εφαρμογή με το άρ. 1 της Απόφασης του Συμβουλίου της 3^{ης} Δεκεμβρίου 1998.

Σύμφωνα εξάλλου με το άρ. 4 της Κοινής Θέσης 2001/931/ΚΕΠΠΑ, η οποία επέτρεψε τη σύνταξη ενός ιδιότυπου **«καταλόγου»** με ύποπτες για τρομοκρατική δραστηριότητα οργανώσεις, ορίζεται ότι «Τα κράτη – μέλη παρέχουν αμοιβαίως διά της αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις στα πλαίσια του Τίτλου VI της ΣυνθΕΕ, την ευρύτατη δυνατή συνδρομή στην πρόληψη και καταπολέμηση τρομοκρατικών πράξεων. Προς το σκοπό αυτό για τις έρευνες και διαδικασίες τις οποίες διεξάγουν οι αρχές τους σε σχέση με οιοδήποτε από τα πρόσωπα, ομάδες και οντότητες που περιλαμβάνονται στο Παράρτημα, ασκούν πλήρως **κατόπιν**

αιτήσεως τις εξουσίες που έχουν σύμφωνα με τις πράξεις της Ε.Ε. και άλλες διεθνείς συμφωνίες, διακανονισμούς και συμβάσεις, οι οποίες δεσμεύουν τα κράτη – μέλη».

Στην απόφαση 2005/671/ΔΕΥ σχετικά με την ανταλλαγή πληροφοριών και τη συνεργασία όσον αφορά τα τρομοκρατικά αδικήματα, αναφέρεται στην Εισηγητική της Έκθεση «2. Στις 19 Οκτωβρίου 2001 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο δήλωσε ότι είναι αποφασισμένο να καταπολεμήσει την τρομοκρατία [...] ενισχύοντας τη συνεργασία μεταξύ των επιχειρησιακών υπηρεσιών που είναι επιφορτισμένες με την καταπολέμηση της τρομοκρατίας: Europol, Eurojust, υπηρεσίες πληροφοριών, δυνάμεις της αστυνομίας και δικαστικές αρχές. 3. Είναι ουσιαστικής σημασίας για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας οι σχετικές υπηρεσίες να μπορούν να διαθέτουν τις πληρέστερες και πλέον επίκαιρες πληροφορίες ανάλογα με τους τομείς της αρμοδιότητάς τους. Οι εξειδικευμένες εθνικές υπηρεσίες των κρατών – μελών, οι δικαστικές αρχές και οι αρμόδιοι φορείς της Ε.Ε., όπως η Europol και η Eurojust, έχουν επιτακτική ανάγκη **πληροφοριών** για να εκπληρώσουν επιτυχώς την αποστολή τους. 4. Η απόφαση 2003/48/ΔΕΥ του Συμβουλίου της 19/12/2002 σχετικά με την εφαρμογή ειδικών μέτρων αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας σύμφωνα με το άρ. 4 της Κοινής Θέσης 2001/931/ΚΕΠΠΑ αποτελεί σημαντικό βήμα προόδου. Η συνεχιζόμενη τρομοκρατική απειλή και η πολυπλοκότητα του φαινομένου επιβάλλουν ολοένα ευρύτερη ανταλλαγή πληροφοριών. Το πεδίο ανταλλαγής πληροφοριών πρέπει να επεκταθεί σε **όλα τα στάδια**

της ποινικής διαδικασίας, συμπεριλαμβανομένων των ποινικών καταδικών και σε όλα τα φυσικά και νομικά πρόσωπα, ομάδες ή οντότητες που αποτελούν το αντικείμενο έρευνας, δίωξης ή καταδίκης για τρομοκρατικό έγκλημα».

Με τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισσαβόνας την 1^η Δεκεμβρίου 2009 και την έγκριση του Προγράμματος της Στοκχόλμης στη Σύνοδο Κορυφής της 11^{ης} Δεκεμβρίου 2009, διαμορφώνεται ένα νέο πλαίσιο διεργασιών και προοπτικών της ευρωπαϊκής εσωτερικής ασφάλειας. Η επιχειρησιακή, αστυνομική και δικαστική συνεργασία συνεχίζουν να υπόκεινται στην αρχή της ομοφωνίας και δεν εφαρμόζεται η διαδικασία της συναπόφασης, όπως για τη δικαστική συνεργασία σε ποινικά θέματα, επιλογή που αναδεικνύει με έμφαση τη διστακτικότητα των κρατών – μελών ακόμη και με το νέο πλαίσιο της Λισσαβόνας να παραχωρήσουν στα θεσμικά όργανα της Ε.Ε. αρμοδιότητες που άπτονται ευαίσθητων θεμάτων εθνικής κυριαρχίας. Τούτο σημαίνει ότι τόσο η Europol όσο και η Eurojust θα συνεχίσουν να λειτουργούν από επιχειρησιακής πλευράς όπως λειτουργούσαν με το προηγούμενο νομικό πλαίσιο, εστιάζοντας σε καθήκοντα κυρίως συντονιστικής φύσης μέσω της ανταλλαγής πληροφοριών, κατάρτισης και αξιοποίησης βάσεων εγκληματολογικών δεδομένων και ανάπτυξης τεχνογνωσίας και εμπειρογνωμοσύνης προς υποστήριξη των ερευνών των κρατών – μελών στην καταπολέμηση του διεθνούς οργανωμένου εγκλήματος και της τρομοκρατίας. Σε καμία περίπτωση δεν θα μπορούν οι δύο αυτοί οργανισμοί να ενεργούν ή να συμμετέχουν σε αστυνομικές και δικαστικές έρευνες χωρίς τη συγκατάθεση

των αρμοδίων αρχών των κρατών – μελών. Δεν θα δύνανται επίσης μέλη της Europol αυτεξούσια να ενεργούν συλλήψεις, ανακριτικές πράξεις ή οποιαδήποτε άλλη προκαταρκτική ή προανακριτική ενέργεια (άρ. 88 παρ. 3 ΣυνθΕ.Ε.). Το ίδιο ισχύει και για τα μέλη της Eurojust που κατά κύριο λόγο είναι εισαγγελικοί και δικαστικοί λειτουργοί, τα καθήκοντα των οποίων παραμένουν και με το νέο πλαίσιο σε επίπεδο συντονισμού και υποστήριξης των ποινικών ερευνών των κρατών – μελών, συμπεριλαμβανομένης και της εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης⁴⁹.

Δ. Η τύχη της απαγόρευσης έκδοσης για πολιτικά εγκλήματα και το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης

Την 13^η Ιουνίου 2002 το Συμβούλιο της Ε.Ε. εξέδωσε την υπ' αριθμ. 2002/584/ΔΕΥ απόφαση πλαίσιο για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών. Με την απόφαση – πλαίσιο αυτή, επιχειρήθηκε να ρυθμιστεί κυρίως η διευκόλυνση της εκτέλεσης καταδικαστικών ποινικών αποφάσεων ή επαχθών δικονομικών διατάξεων ενός κράτους – μέλους από τις δικαιοδοτικές αρχές ενός άλλου κράτους – μέλους **χωρίς την παρέμβαση των πολιτικών/διπλωματικών αρχών**, όπως γινόταν στην περίπτωση *της έκδοσης*, η οποία καταργείται πλέον ως διαδικασία μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ. Κατά το α. 1 «Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης είναι **δικαστική απόφαση** η οποία εκδίδεται από

⁴⁹ Βλ. Ε. Στεργιούλη «Οι βασικές αλλαγές του νέου πλαισίου εσωτερικής ασφάλειας της Συνθήκης της Λισσαβόνας», ΠοινΔικ. και Εγκληματολογία 2010, σελ. 25.

κράτος μέλος προς το σκοπό της σύλληψης και της παράδοσης από άλλο κράτος μέλος προσώπου που καταζητείται για την άσκηση ποινικής δίωξης ή για την εκτέλεση ποινής ή μέτρου στερητικών της ελευθερίας»

Ένας από τους σημαντικότερους άξονες ρυθμίσεων που σχετίζονται με θεμελιώδεις εγγυήσεις για τον πολίτη στο πεδίο της έκδοσης, υπήρξε η παραδοσιακή απαγόρευση έκδοσης προσώπων για πολιτικά εγκλήματα. Ζητούμενο αποτελεί, λοιπόν, η τύχη της απαγόρευσης και στα πλαίσια των ρυθμίσεων της απόφασης – πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ, όσο και στα πλαίσια των διατάξεων του ν. 3251/2004, ο οποίος στα πρώτα 39 άρθρα του, προτού με το 40ό τροποποιήσει το άρ. 187 και εισαγάγει το άρ. 187^A ΠΚ για το τρομοκρατικό έγκλημα και την τρομοκρατική οργάνωση, μετέφερε την απόφαση – πλαίσιο αυτή στην ελληνική έννομη τάξη, με επουσιώδεις διαφορές από το πρωτότυπο κείμενό της.

Η σημασία της απάντησης στο ανωτέρω ερώτημα καταφαίνεται από το α. 2 παρ. 2 της απόφασης πλαίσιο, «Η παράδοση βάσει ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης υπό τις προϋποθέσεις της παρούσας απόφασης πλαίσιο και **χωρίς έλεγχο του διττού αξιοποίνου της πράξης**, χωρεί για τις ακόλουθες αξιόποινες πράξεις [...] τρομοκρατία [...]» και α. 10 παρ. 2 ν. 3251/2004, «Η εκτέλεση του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης επιτρέπεται, χωρίς έλεγχο του διττού αξιοποίνου, για τις ακόλουθες αξιόποινες πράξεις, όπως αυτές ορίζονται από το δίκαιο του κράτους έκδοσης του εντάλματος [...] β) τρομοκρατικές πράξεις».

Αν παρακολουθήσει κανείς την πορεία αυτής της σημαντικής για τον πολίτη εγγύησης, στις συμβάσεις που αφορούν την έκδοση στον ευρωπαϊκό χώρο και τις οποίες έρχεται να αντικαταστήσει η απόφαση – πλαίσιο για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, διαπιστώνει ότι στην Ευρώπη οι ρυθμίσεις σε σχέση με την έκδοση και το πολιτικό έγκλημα κινήθηκαν πάντα σε ένα δίπολο. Συγκεκριμένα, άσχετα από το αν ο χαρακτήρας ενός εγκλήματος ως πολιτικού ήταν ικανός να αποτελέσει εμπόδιο ή όχι για μία έκδοση, αμετάβλητο δεδομένο υπήρξε πάντως η αποδέσμευση των κρατών από οποιαδήποτε υποχρέωση έκδοσης, αν αυτά είχαν λόγους να πιστεύουν ότι το αίτημα που αντιμετώπιζαν αφορούσε διώξεις που ως σκοπό είχαν την εκ πλαγίου τιμώρηση πολιτικών φρονημάτων, φυλετικής καταγωγής, θρησκευτικής πίστης κλπ. Από την άλλη πλευρά, όσο κι αν η τάση υποχώρησης της απαγόρευσης έκδοσης για πολιτικά εγκλήματα στα κράτη – μέλη της Ε.Ε. καταγράφηκε με σαφήνεια στη διαδρομή του χρόνου, γεγονός παραμένει ότι αυτή εκδηλώθηκε με ιδιαίτερα εφεκτικό τρόπο και λόγω των δυνατοτήτων επιφύλαξης που προβλέπονταν υπέρ των κρατών – μελών στα πλαίσια των αναλόγων κάθε φορά συμβάσεων, έλαβε δε απόλυτο χαρακτήρα κατ' ουσία μόνο ως προς τα εγκλήματα της ευρωπαϊκής σύμβασης για την καταστολή της τρομοκρατίας του 1977 και τη σύσταση ή συμμορία σε σχέση με αυτά.

Έτσι ο ν. 2718/1999 με τον οποίο η Ελλάδα κύρωσε τη «Σύμβαση για την έκδοση μεταξύ των κρατών – μελών της Ε.Ε.», που υπογράφηκε στο Δουβλίνο στις 27 Σεπτεμβρίου 1996,

➤ στο άρ 3 προέβλεπε για τη σύσταση και συμμορία «1. Όταν το αδίκημα το οποίο θεμελιώνει την αίτηση έκδοσης χαρακτηρίζεται από το δίκαιο του κράτους – μέλους που τη ζητεί ως σύσταση ή συμμορία [...], τότε δεν επιτρέπεται άρνηση εκδόσεως για το λόγο ότι οι ίδιες αυτές πράξεις δεν στοιχειοθετούν αδίκημα σύμφωνα με το δίκαιο του κράτους – μέλους από το οποίο ζητείται η έκδοση, εφόσον η σύσταση ή συμμορία έχουν σκοπό την τέλεση ενός ή πλειόνων αδικημάτων εκ των αναφερομένων στα άρ. 1 και 2 της ευρωπαϊκής σύμβασης για την καταστολή της τρομοκρατίας. [...] 3. Κάθε κράτος – μέλος μπορεί να δηλώσει ότι επιφυλάσσεται του δικαιώματος να μην εφαρμόσει την παρ. 1 ή να την εφαρμόσει υπό ορισμένες ειδικές προϋποθέσεις.»

➤ στο άρ. 5 «1. Για τους σκοπούς της εφαρμογής της παρούσας σύμβασης κανένα αδίκημα δεν μπορεί να θεωρείται από το κράτος – μέλος από το οποίο ζητείται η έκδοση ως πολιτικό έγκλημα, ως πράξη συναφής προς πολιτικό έγκλημα ή ως έγκλημα εμφορούμενο από πολιτικά κίνητρα. 2. Κάθε κράτος – μέλος μπορεί να δηλώσει ότι θα εφαρμόζει την παρ. 1 του παρόντος άρθρου **μόνο ως προς α)** τα αδικήματα που αναφέρονται στα άρ. 1 και 2 της ευρωπαϊκής σύμβασης για την καταστολή της τρομοκρατίας. 3. Οι διατάξεις [...] του άρ. 5 της ευρωπαϊκής σύμβασης για την καταστολή της τρομοκρατίας παραμένουν αμετάβλητες.»

➤ στο άρ. 9 «Η έκδοση δεν χορηγείται **για αδίκημα που καλύπτεται από αμνηστία** στο κράτος –μέλος από το οποίο ζητείται η έκδοση, εάν το κράτος αυτό είχε την αρμοδιότητα για

τη δίωξη του αδικήματος αυτού σύμφωνα με το ποινικό του δίκαιο».

Στο νόμο – κύρωση της σύμβασης αυτής, περιέχεται η περίφημη δήλωση της Ελλάδας σχετικά με το άρ. 5 της σύμβασης (πολιτικά εγκλήματα), η οποία αναφέρει «Η Ελλάδα ερμηνεύει το άρ. 5 υπό το πρίσμα της παρ. 3 του ίδιου άρθρου. Η ερμηνεία αυτή διασφαλίζει το σεβασμό των προϋποθέσεων του ελληνικού συντάγματος, το οποίο

– προβλέπει ρητώς ότι απαγορεύεται η έκδοση αλλοδαπού διωκόμενου **δια την υπέρ της ελευθερίας δράση του και**

– διακρίνει τα πολιτικά εγκλήματα από τα λεγόμενα σύνθετα, για τα οποία δεν προβλέπεται το αυτό καθεστώς, όπως για τα πολιτικά εγκλήματα.»

Στις πρόνοιες του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, που σε σχέση με τα κράτη –μέλη της Ε.Ε. αντικαθιστά όλες τις προηγούμενες συμβάσεις για την έκδοση (άρ. 31 της απόφασης – πλαίσιο), παρατηρείται ότι η απαγόρευση της εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης αναφορικά με τα (τουλάχιστον απλά ή αμιγή) πολιτικά εγκλήματα δεν προβλέπεται σε καμιά διάταξη. Βέβαια, στο προοίμιο στη σκέψη **12** αναφέρεται πως «Η παρούσα απόφαση – πλαίσιο σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα και τηρεί τις αρχές που αναγνωρίζονται από το άρ. 6 της Συνθ. Ε.Ε. και εκφράζονται στο χάρτη θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ε.Ε. ιδίως δε στο Κεφάλαιο VI αυτού. Καμία από τις διατάξεις της παρούσας απόφασης – πλαίσιο δεν μπορεί να ερμηνευθεί κατά τρόπο ώστε να απαγορεύει την άρνηση παράδοσης προσώπου για το οποίο έχει

εκδοθεί ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, εφόσον **αντικειμενικά στοιχεία** δείχνουν ότι το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης εκδίδεται προς το σκοπό της δίωξης ή τιμωρίας προσώπου **λόγω [...] των πολιτικών φρονημάτων [...]** ή ότι η θέση του προσώπου αυτού μπορεί να επιδεινωθεί για οποιονδήποτε από τους προαναφερόμενους λόγους. Η παρούσα απόφαση – πλαίσιο δεν εμποδίζει τα κράτη – μέλη να εφαρμόζουν τους συνταγματικούς τους κανόνες σε σχέση με το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, την ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι, την ελευθερία του τύπου και την ελευθερία της έκφρασης σε άλλα μέσα.»

Στο δε **άρ. 3** διαλαμβάνει (λόγοι υποχρεωτικής μη εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης) «Η δικαστική αρχή εκτέλεσης του κράτους – μέλους εκτέλεσης **αρνείται την εκτέλεση** του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης στις ακόλουθες περιπτώσεις 1. Εάν η αξιόποινη πράξη την οποία αφορά το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης **καλύπτεται από αμνηστία στο κράτος – μέλος εκτέλεσης**, εφόσον το εν λόγω κράτος είχε την αρμοδιότητα για τη δίωξη αυτής της αξιόποινης πράξης σύμφωνα με το ποινικό του δίκαιο». Ως γνωστόν σύμφωνα με το ελληνικό σύνταγμα, **μόνο τα πολιτικά εγκλήματα** μπορούν να τύχουν αμνηστίας.

Στο ν. 3251/2004 που μετέφερε τις σχετικές επιφυλάξεις στο εσωτερικό μας δίκαιο, στο **άρ. 11** υπό τίτλο «Πότε απαγορεύεται η εκτέλεση του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης» αναφέρεται «Η δικαστική αρχή που αποφασίζει για την εκτέλεση του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, **αρνείται την εκτέλεση του εντάλματος** στις ακόλουθες περιπτώσεις α) Αν

η αξιόποινη πράξη για την οποία έχει εκδοθεί το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης **καλύπτεται από αμνηστία σύμφωνα με τους ελληνικούς ποινικούς νόμους**, εφόσον η Ελλάδα είχε την αρμοδιότητα για τη δίωξη αυτής της αξιόποινης πράξης. ε) Αν το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης έχει εκδοθεί προς το σκοπό της δίωξης ή τιμωρίας προσώπου **λόγω [...] των πολιτικών φρονημάτων [...] ή της δράσης του υπέρ της ελευθερίας**».

Σύμφωνα με τη διατύπωση της διάταξης του άρ. 11 στοιχ. ε' του ν. 3251/2004, προκύπτει η διαπίστωση ότι το περιεχόμενό της είναι ευρύτερο της σχετικής εκδοχής που απαντάται στο **προοίμιο** της απόφασης – πλαίσιο του Συμβουλίου για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης. Συγκεκριμένα κατά τη διάταξη αυτή και σε συμφωνία με το άρ. 5 παρ. 2 του Συντ., προβλέπεται απαγόρευση εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος όταν τούτο πέραν της δίωξης ή τιμωρίας λόγω πολιτικών φρονημάτων ενός προσώπου, έχει εκδοθεί με σκοπό τη δίωξη ή την τιμωρία αυτού για τη δράση του υπέρ της ελευθερίας. Η ανωτέρω διαφοροποίηση, που δεν μπορεί παρά να εκτιμηθεί ως θετική, αλλά συγχρόνως και αυτονόητη στάση του Έλληνα νομοθέτη, στο μέτρο που η απαγόρευση της έκδοσης για τη δράση ενός προσώπου υπέρ της ελευθερίας επιβάλλεται ρητά από το Σύνταγμα, θέτει το ζήτημα της **τυχόν κάλυψης του πολιτικού εγκλήματος μέσα από την παραπάνω διάταξη** σε ό,τι αφορά τουλάχιστον την Ελλάδα και τις σχέσεις της με τα άλλα κράτη – μέλη. Η απάντηση του ερωτήματος συνέχεια με **το περιεχόμενο της συνταγματικής διάταξης** που μεταφέρθηκε κατά βάση στο άρ. 11 στοιχ. ε' ν. 3251/2004.

Το **άρ. 5 παρ. 2γ' Συντ.** που συνδέεται με το δικαίωμα αίτησης πολιτικού ασύλου αλλοδαπών στην ελληνική επικράτεια, αποτελεί καινοτομία του Συντάγματος του 1975 με την οποία ο συντακτικός νομοθέτης αποφάσισε να απαγκιστρωθεί από τις δυσκολίες που δημιουργούσε τόσο στη θεωρία όσο και στην πράξη η έννοια του πολιτικού εγκλήματος στο πεδίο της έκδοσης και πρόκρινε έτσι την απαγόρευση της ποινικοδιοικητικής αυτής διαδικασίας, όχι πλέον για πολιτικά εγκλήματα, αλλά για τη δράση αλλοδαπού υπέρ της ελευθερίας. Βέβαια, με τη νέα διάταξη τέθηκαν αυτόματα προβλήματα και ειδικότερα ανέκυψε το ζήτημα της εννοιολογικής σχέσης πολιτικού εγκλήματος και αδικημάτων που εκφράζουν τη δράση υπέρ της ελευθερίας, αφού τόσο ο κοινός νομοθέτης στον ΚΠΔ όσο και οι ευρωπαϊκές συμβάσεις στο πεδίο της έκδοσης συνέχιζαν να κάνουν λόγο για πολιτικά εγκλήματα.

Είναι δύσκολο να πει κανείς αν η έννοια της δράσης υπέρ της ελευθερίας είναι ευρύτερη ή στενότερη του πολιτικού εγκλήματος. Επίσης αμφισβητείται αν η έννοια «δράση υπέρ της ελευθερίας» μπορεί να αναγνωριστεί και υπέρ ημεδαπών εκτός των αλλοδαπών υπηκόων. Εκείνο που θα μπορούσε να πει κανείς όμως με σχετική βεβαιότητα είναι ότι οι έννοιες πολιτικό έγκλημα και έγκλημα με το οποίο εκφράζεται δράση υπέρ της ελευθερίας, **εμφανίζονται ως έννοιες επάλληλες**.

Σύμφωνα μ' έναν παλαιό ορισμό του Αρείου Πάγου πολιτικό έγκλημα θεωρείται και το τελεσθέν **προς παρεμπόδιση της διάπραξης πολιτικού εγκλήματος, προς υπεράσπιση δηλαδή του απειλούμενου από ανατροπή καθεστώτος**. Τα εγκλήματα της

κατηγορίας αυτής κατά κανόνα είναι πράξεις αξιόποινες, καθαρώς του κοινού δικαίου, τελούμενες όμως προς το σκοπό του να παρεμποδιστεί εκδήλωση πολιτικού εγκλήματος ή προς υπεράσπιση του απειλούμενου από ανατροπή καθεστώτος, προσλαμβάνουν το χαρακτήρα (σύνθετου) πολιτικού εγκλήματος (ΑΠ 324/1921). Αλλού ο ΑΠ επίσης δέχτηκε ότι «πολιτικό έγκλημα είναι το σκοπόν άμεσον και κύριον έχον την ανατροπήν του καθεστώτος ή την μεταβολήν θεμελιώδους τινός βάσεως αυτού ή και το τείνον προς υποστήριξιν του νομίμου καθεστώτος, όταν απειλείται από ανατροπήν» (ΑΠ 8/1921, 107/1922).

Από την παράθεση της παλαιάς αλλά ιστορικής αυτής νομολογίας, και πέρα από την υιοθέτηση ή απόρριψη της στενής αντικειμενικής θεωρίας που ταυτίζει το πολιτικό έγκλημα ουσιαστικά με την εσχάτη προδοσία, η απόφαση αυτή αναγνωρίζει ως πολιτικό έγκλημα, τη δράση υπέρ της ελευθερίας υπό την έννοια που της δίνει το παλαιό άρ. 114 και νυν άρ. 120 Συντ. Στο άρθρο αυτό ως γνωστόν προβλέπεται το δικαίωμα και η υποχρέωση για αντίσταση των Ελλήνων πολιτών εναντίον όποιου προσπαθεί να καταλύσει το συνταγματικό πολίτευμα με τη βία. Αναγνωρίζεται, λοιπόν, πως το ενδεχομένως σύνθετο πολιτικό έγκλημα της αντίστασης στο βαθμό που πλήττει κατά την τέλεσή του και ιδιωτικά έννομα αγαθά, ως δράση όμως υπέρ της ελευθερίας εναντίον επίδοξων πραξικοπηματιών ή επιβληθέντων απολυταρχικών καθεστώτων κατά παραβίαση του συντάγματος, θεωρείται από την ελληνική έννομη τάξη **απλό ή αμιγές πολιτικό έγκλημα λόγω της έλλειψης των ειδικών υποκειμενικών στοιχείων που οριοθετούν κατ' αντιδιαστολή το τρομοκρατικό**

έγκλημα, με συνέπεια να ενεργοποιείται γι' αυτήν η ειδική συνταγματική μεταχείριση που προβλέπεται για τον πολιτικό εγκληματία, όχι όμως για τον τρομοκράτη.

Ο ν. 3251/2004 ενσωματώνοντας στο άρ. 11 στοιχ. ε', ως λόγο απαγόρευσης της εκτέλεσης ενός ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, το να διώκεται το πρόσωπο για τη δράση του υπέρ της ελευθερίας, κάλυψε με αυτόν **ένα τμήμα των πολιτικών εγκλημάτων τουλάχιστον** για τα οποία παραδοσιακά απαγορευόταν η έκδοση. Το στοιχείο α' του εν λόγω άρθρου που απαγορεύει την εκτέλεση του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης για τα εγκλήματα που καλύπτονται από αμνηστία στο δίκαιο του κράτους – μέλους εκτέλεσης του εντάλματος, ολοκληρώνει την προστασία των απλών ή αμιγών πολιτικών εγκλημάτων. Το ερώτημα που ανακύπτει είναι αν ό,τι καλύπτεται ως πολιτικό έγκλημα από το άρ. 5 παρ. 2γ' Συντ. και κατ' επέκταση από το άρ. 11 στοιχ. ε' του ν. 3251/2004, διατηρεί τη βασική εγγύηση υπέρ των πολιτικών εγκλημάτων στην οποία απέβλεπε η σχετική απαγόρευση της έκδοσης. Η απάντηση στο ερώτημα αυτό, όπως προπαρατέθηκε, εξαρτάται από το περιεχόμενο που αποδίδεται ή πρέπει να αποδίδεται στην έννοια της δράσης ενός προσώπου υπέρ της ελευθερίας⁵⁰.

Το περιεχόμενο της παραπάνω έννοιας, η οποία στηρίζεται αποκλειστικά στο κατά πόσο το συγκεκριμένο έγκλημα για το οποίο ζητείται η παράδοση ενός προσώπου **αποτελεί επακόλουθο μιας συνολικότερης πολιτικής συμπεριφοράς του** που συνιστά δράση υπέρ της ελευθερίας, θα πρέπει να το συγκαθορίσουν οι

⁵⁰ Για τα σχετικά ζητήματα βλ. Μ. Καϊάφα – Γκμπάντι «Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης», ΠονΔικ. 2004, σελ. 1303 – 1305.

συνιστώσες της έννοιας της ελευθερίας, όπως αυτές προκύπτουν από το Σύνταγμα. Και τούτες, όπως προεκτέθηκε με αφορμή την πρόσφατη κατάργηση της πρώην παρ.8 α. 187^A, δεν είναι παρά οι θεμελιώδεις αρχές του πολιτεύματος και τα θεμελιώδη δικαιώματα σε συνάρτηση με τα δικαιώματα του ανθρώπου, όπως κατοχυρώνονται από την οικουμενική διακήρυξη για τα δικαιώματα του ανθρώπου, την ΕΣΔΑ και το χάρτη θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ε.Ε. Πρέπει να σημειωθεί, πως σύμφωνα με το άρ. 25 παρ. 1 Συντ. «Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του κράτους. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκησή τους. [...] Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να τεθούν στα δικαιώματα αυτά, πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από το νόμο εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας».

Σύμφωνα δε, με τη σκέψη 10 του προοιμίου της απόφασης – πλαίσιο 2002/475 ΔΕΥ για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας «Η παρούσα απόφαση – πλαίσιο σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα, όπως κατοχυρώνονται με την ευρωπαϊκή σύμβαση για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών και όπως προκύπτουν από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών – μελών ως αρχές του κοινοτικού δικαίου. [...] Καμιά από τις διατάξεις της παρούσας απόφασης – πλαίσιο δεν μπορεί να ερμηνεύεται κατά τρόπο ώστε

να περιορίζει ή να καταργεί θεμελιώδη δικαιώματα ή ελευθερίες...».

Είναι προφανές πως στην έννοια «δράση υπέρ της ελευθερίας», πέρα από το δικαίωμα αντίστασης σε κατάλυση του συνταγματικού πολιτεύματος, μπορεί να ενταχθεί **και η άσκηση του λεγόμενου συνταγματικού πατριωτισμού** που επιχειρεί με ενδεχομένως αξιόποινες πράξεις να υπεραμυνθεί αναπαλλοτριώτων συνταγματικών δικαιωμάτων που θίγονται και στρέφεται εναντίον όχι εκείνου που απειλεί να καταλύσει άμεσα τη συνταγματική τάξη αλλά όποιου επιχειρεί να μεταβάλει αυθαίρετα και παράνομα το περιεχόμενο ή την άσκηση συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων και ελευθεριών.

Επομένως θα μπορούσε βάσιμα να ειπωθεί, πως η έννοια «δράση υπέρ της ελευθερίας», όπως **χρησιμοποιείται** από το συνταγματικό νομοθέτη κι όπως **γίνεται αποδεκτή** από την Ελλάδα σε κείμενα με αυξημένη τυπική ισχύ κατ' άρ. 28 Συντ., αντιμετωπίζεται:

- α) **ως εθνικοαπελευθερωτική δραστηριότητα εναντίον ξένης εχθρικής δύναμης** που έχει καταλύσει την ανεξαρτησία ή την ακεραιότητα μιας χώρας ή την αυτονομία μιας αναγνωρισμένης από τη διεθνή κοινότητα εθνοτικής ομάδας
- β) **ως δικαίωμα αντίστασης** εναντίον επίδοξων πραξικοπηματιών κατά της συνταγματικής τάξης ή εναντίον ολοκληρωτικών καθεστώτων που πέτυχαν να καταλύσουν τις βασικές συνταγματικές σταθερές μια έννομης τάξης και
- γ) **ως δράση υπέρ της διαφύλαξης συνταγματικών ελευθεριών και δικαιωμάτων** που δεν προϋποθέτουν κατάλυση ή μεταβολή του

πολιτεύματος, αλλά συνιστούν **άμυνα** κατά της έμμεσης αλλοίωσης αυτού, υπό την έννοια της χρήσης **απονομιμοποιημένων νομικών/πολιτικών μέσων** από μια κρατική εξουσία, τα οποία φαλκιδεύουν ή δραστικά περιορίζουν βασικά δικαιώματα και ελευθερίες, και επομένως κινούνται στα όρια της συνταγματικής νομιμότητας ή ενίοτε και εκτός των ανεκτών/θεμιτών ορίων της διακριτικής ευχέρειας της νομοθετικής και εκτελεστικής εξουσίας.

«**Η επαναστατική δράση** που θα ήθελε να είναι συνεπής με τις αρχές της, θα έπρεπε να συνοψιστεί *σε μια δραστήρια αποδοχή του σχετικού*. Θα ήταν πιστή έτσι στην ανθρώπινη φύση. Αδιάλλακτη ως προς τα μέσα της, θα δεχόταν την έλλειψη ακρίβειας ως προς τους σκοπούς της και, για να προσδιοριστεί όσο το δυνατόν καλύτερα η έλλειψη ακρίβειας, θα άφηνε **το λόγο ελεύθερο**. Θα διατηρούσε έτσι αυτήν την κοινή ύπαρξη που δικαιώνει την ανταρσία της.

Θα φρόντιζε ιδιαίτερα ώστε **το δίκαιο** να έχει πάντα τη δυνατότητα να εκφράζεται. Αυτό καθορίζει τη συμπεριφορά απέναντι στη δικαιοσύνη και την ελευθερία. Δεν υπάρχει δίκαιο, αν αυτό το δίκαιο δεν εκφράζεται. Ας εκφραστεί το δίκαιο χωρίς αναβολή και τότε υπάρχει η πιθανότητα πως αργά ή γρήγορα η δικαιοσύνη την οποία εδραιώνει, θα δει το φως. Υποχρεώνοντας το δίκαιο να σωπάσει, μέχρις ότου αποκατασταθεί η δικαιοσύνη, είναι σαν να το καταδικάζουμε για πάντα στη σιωπή, αφού δεν θα χρειάζεται πια να μιλά, αν η δικαιοσύνη βασιλεύει για πάντα. Επομένως, εμπιστευόμαστε πάλι τη δικαιοσύνη μόνο σε εκείνους που έχουν δικαίωμα λόγου, **στους ισχυρούς**.

Εδώ και αιώνες, τη δικαιοσύνη και το είναι τα χάριζαν οι ισχυροί με βάση τη διακριτική τους ευχέρεια. Όταν σκοτώνεις την ελευθερία για να επικρατήσει η δικαιοσύνη, σημαίνει ότι αποκαθιστάς την έννοια της θείας χάριτος χωρίς τη θεία μεσολάβηση και ότι παλιννορθώνεις με ανεξέλεγκτη αλχημεία 'το μυστικιστικό σώμα των πιστών' μέσα από τα πιο χαμερπή όντα. **Ακόμα κι όταν η δικαιοσύνη δεν υλοποιείται, η ελευθερία διαφυλάσσει τη δύναμη της διαμαρτυρίας και σώζει την επικοινωνία.** Η δικαιοσύνη σ' έναν σιωπηλό κόσμο, η δικαιοσύνη υπόδουλη και βουβή, καταστρέφει τη σύμπραξη και αδυνατεί τελικά να είναι δικαιοσύνη.

Η απόλυτη ελευθερία χλευάζει τη δικαιοσύνη. Η απόλυτη δικαιοσύνη αρνείται την ελευθερία. Για να γίνουν γόνιμες, οι δύο έννοιες πρέπει να βρουν η μία μέσα από την άλλη τα όριά τους. Κανείς δεν θεωρείται ελεύθερος αν δεν είναι συγχρόνως και δίκαιος, ούτε δίκαιος αν δεν είναι ελεύθερος. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο, δεν μπορούμε να συλλάβουμε την έννοια της ελευθερίας χωρίς τη δυνατότητα να λέμε καθαρά τι είναι δίκαιο και τι άδικο, να διεκδικούμε ολόκληρη την ανθρώπινη υπόσταση, στο όνομα ενός μορίου της υπόστασης που αρνιέται να αλλοιωθεί ακόμα κι αν κινδυνεύει να πεθάνει. **Οι άνθρωποι πέθαναν δικαιολογημένα μόνο για την ελευθερία, και δεν πίστεψαν έτσι πως πέθαναν ολοκληρωτικά⁵¹».**

⁵¹ Βλ. για τα λόγια αυτά Albert Camus «Σκέψεις για την τρομοκρατία», Καστανιώτης, σελ. 101 επ.